

Sigiliul vremelniceii

1462-1504: Martiriul lui Ștefan cel Mare și Sfânt. „Ștefan, eroul cel mare și sfânt al românilor, nu avea doctori, până la 1475. Și, cu toate acestea, la asediul Chilieii, la 1462, Ștefan căpătase o rană adâncă la încheietura piciorului, care încheietură nu știu.

Documentele venețiene, citite de un om de știință, îi vor spune poate care din încheieturi fusese rănită. Se făcuse o fistulă, pe care Ștefan o răbda, ajutându-se cu faimoasa lui icoană de minuni făcătoare, cu icoana Sfântului Gheorghe, pe care, mai târziu, o dăruie bisericii Zografos din muntele Athos. Se vede, însă, că, la 1475, durerile deveniseră atât de groaznice, încât sănătatea de fier a marelui Domn fu zdruncinată. Se hotărî să ceară Senatului Veneției un medic, care îi fu trimis. Cum îl cheamă, ce i-a făcut, nu știm.

Un alt document, din 1502, ne vorbește de un nou doctor la curtea lui Ștefan, anume Mateo Muriano, care este de mai înainte decât 1502 la Suceava. Rana mergea înrăindu-se; vârsta și sănătatea Domnului nu puteau să mai reziste. La 9 decembrie 1502 (amănuntul e interesant), Ștefan, după îndemnul doctorului Muriano, trimite la Veneția pe Demetriu Purceviu, să-i cumpere doctorii. De farmacii, în țară, nici pomeneală.

Doctorul pregătea singur doctoriile și, acum lipsindu-i ingredientele trebuincioase, trimitea la Veneția. Până să se întoarcă trimisul, Muriano moare la Suceava, iar Ștefan se îndreaptă, iarăși, cu stăruitoare rugăciune la Senatul Veneției, ca să-i trimită doctor bun, pe care, zicea el, îl va plăti bine.

Plata ce se lega Ștefan a o da doctorului era de 500 de galbeni pe an. Fără îndoială că, pe lângă această sumă însemnată foarte pe timpurile acelea, doctorul Domnului avea să mai câștige cine știe cât încă. Lucrul acesta era cunoscut la Veneția și, îndată ce Senatul porunci să se vestească dorința și oferta Domnului Moldovei, doctori mulți se prezentară: Giorgio di Piemonte, Girolamo da Cesena și Alessandro Veronese. Alegerea Senatului se opri asupra lui Girolamo da Cesena, care și plecă la Suceava.

Boala Domnului, rana, starea generală, totul în fine părea a fi de o gravitate excepțională, încât doctorul nu voi să ia singur asupra-și răspunderea urmărilor, mai cu seamă când se uita în juru-i și vedea pe fiul Domnului, pe Bogdan cel groaznic la mânie, precum și pe acei soți de lupte și victorii ai lui Ștefan, pe uriașii de la Rahova și Valea Albă, care, încărunțiți ca și marele Domn pe câmpurile de bătaie, stăteau acum mârniți împrejurul bolnavului și sorbeau din ochi pe doctor, năzuind să ghicească, pe fruntea lui, dacă Ștefan avea să mai scape ori nu. Măreț cadru pentru pictorii noștri care nu fac numai portrete!

Girolamo da Cesena se înfricoșă și ceru consult... ca și azi. Era pe vară, în 1504. Se mai chemă, deci, Leonardo Massari, doctor vestit de la Buda, și un doctor evreu, de la Curtea Hanului tătäresc. Se consultară și hotărâră să ardă rana, care se lățise și, probabil, începuse să gangreneze. Nu garantau nimic. Bogdan primi. Doctorii arseră cu fier roșu. Era la sfârșitul lui iunie 1504; la 2 iulie, Ștefan muri. Spaima doctorilor fu, la început, mare. Bogdan însă recunoscă că nu puteau face altminteri și lăsă pe cei doi aduși să plece. Pe Girolamo da Cesena voia să-l rețină pentru curtea lui. Se vede însă că Bogdan, dându-și, în dese rânduri, drum slobod mâniei lui celei viforoase, italianul o sfeclă și ceru să plece cu orice preț. Prin stăruințele Regelui Ungariei, la care Cesena apelase, Domnul Moldovei îi dete drumul. Italianul plecă fără să se mai uite îndărăt.

Curtea rămase iarăși fără doctor. Lucrul acesta se știa în Polonia și de aceea, când Bogdan trimise, după 1504, ne spun documentele slavone ale Academiei Române, pe Tăut logofătul, deșteptul și șagalnicul diplomat al Moldovei, împreună cu Isac cămărașul și Ivanciu logofătul, la Alexandru, Regele Poloniei, ca să ceară pe sora acestuia, Elisaveta, de soție, Regele ceru, și trimișii Moldovei primiră, ca principesa să aducă la Suceava pe doctorii săi, pe

care Bogdan se îndatora a-i plăti și întreține” (Ionescu-Gion, G., I., *Doftoricescul meșteșug în trecutul țărilor române*, București, 1892, pp. 16-21).

□

Petru Rareș, „un învățat filosof și doctor”. Petru Rareș, adevăratul moștenitor al tuturor marilor calități ale lui Ștefan cel Sfânt, Petru Rareș, românul cel mai învățat din secolul XVI, a fost și doctor. Datoresc această prețioasă știre vastelor cunoștințe și prietenoasei amabilități a domnului B. P. Hasdeu, care mi-a arătat și lămurit, din ediția rusească a Istoriei Rusiei, de Karamzin (Tom. IX) nota 849, în care se vorbește de o epistolă a unuia Ivașco Peresvetov. Într-această bucată literară, adresată Țarului Ivan cel Groaznic, Peresvetov zice că a slujit pe Zapolia al Ungariei, pe Ferdinand al Bohemiei și pe Petru Rareș al Moldovei, despre care, citez textual, spune: „Voievoda Petru ucionăi filosof i dohtor”, adică: „Petru Vodă este un învățat filosof și doctor”. (Ionescu-Gion, G., I., *Doftoricescul meșteșug în trecutul țărilor române*, București, 1892, pp. 16-21).

□

Cetatea Sucevei, în 10 februarie 1388, „luni, în prima săptămână a postului”, Petru Mușat, domnul Moldovei, îi scria lui Vladislav, „rege al Poloniei, stăpânitor al Lituaniei și al Rusiei și domn al mai multor țări”, ca să-i dea de știre că i-a trimis un împrumut de 3.000 de ruble de argint, și nu de 4.000, cum conveniseră anterior și cum se menționa în zăpisișul aflat în posesia lui Petru Mușat, zăpisiș pe care voievodul moldav se obliga să-l returneze, atunci când avea să primească altul nou și în care să fie menționată valoarea reală a împrumutului.

„Și s-a scris cartea în Cetatea Sucevei, luni, în prima săptămână a postului, sub pecetea noastră, în anul nașterii Domnului 1000 și 388”.

Scrisoarea aceasta, exhaustiv comentată de istoriografia românească, reprezintă prima atestare documentară a Cetății Sucevei, ridicată, de același Petru Mușat, între anii 1374-1391.

Există în documentul menționat și câteva realități pe care noi, românii, în patriotismul nostru nobil și veșnic efervescent, trebuie să le ignorăm; și mă refer, în primul rând, la statutul de domeniu feudal pe care îl avea Moldova lui Petru Mușat, ca și Moldova de mai târziu, închinată, funcție de conjunctură, dar din ce în ce mai păgubos, ba polonilor, ba turcilor, iar uneori și ungarilor, care, încă din vremea întâiului Descălecat, au pofțit, la concurență cu polonii, ceea ce nu le aparținea.

Este de presupus că noua ctitorie a lui Petru Mușat a înlocuit o mai veche întăritură de lemn și pământ, care servea „ca loc de retragere și apărare pentru vremuri de restriște... pe obiceiul timpului”, dar „această presupusă întăritură, ca întocmire și valoare strategică, trebuie să fi însemnat însă prea puțin. Căci nici o mărturie n-o afirmă și nici săpăturile n-au scos la iveală zidării mai vechi decât ale cetății actuale, care, sub raport istoric și constructiv, nu poate fi anterioară epocii când Suceava a devenit capitală a Moldovei” (Al. Lăpedatu).

Cetatea lui Petru Mușat ar fi rezistat, conform cronicarului regelui Sigismund al Ungariei, unui asediu, în 1395, când oștile maghiare și-ar fi „pus castrele lângă reședința voievodului Ștefan” I Mușat.

Piatra de mormânt a primului voievod Ștefan din istoria Moldovei, pusă de Ștefan cel Mare, glorioasă, însă, victoria de la Hindău (Ghindăuani) a strămoșului său, iar victoria asta, soldată cu zdrobirea și alungarea oștilor dușmane prin ținutul Neamțului pare să anuleze afirmația cronicarului maghiar, deși e posibil ca Sigismund să fi ajuns la Suceava și, neputând cuceri cetatea, să se fi retras și să fi fost înfrânt pe drumul întoarcerii.

Ștefan cel Mare a extins și întărit Cetatea Sucevei, care, sub domnia lui, avea să se dovedească inexpugnabilă, și încă în două rânduri: în 1476, împotriva turcilor, și în 1479, împotriva polonilor.

Vistierul sultanului, Giovanni Maria Angiolello, descria, în 1476, probabil că pentru prima dată în memorialistica europeană, târgul și Cetatea Sucevei:

„Parte din ea (oastea turcească) a plecat spre Suceava, pe care am găsit-o goală, deoarece locuitorii fugiseră și lucrurile lor parte fuseseră luate cu ei, iar altele fuseseră ascunse în pământ...

Orașul Suceava era înconjurat cu șanțuri și palisade. Casele și bisericile erau de lemn și acoperite cu șindrilă. Numai castelul Sucevei era clădit din piatră și tencuială, pe o coastă în afara orașului. Acesta rezista și era bine înzestrat”.

În 20 septembrie 1538, când sultanul Soliman Magnificul venise, în fruntea unei oștiri de două sute de mii de oameni, să spulbere pâlcurile de luptători ai lui Petru Rareș, „prea frumoasa cetate a Sucevei se supuse Turcilor și o bațjocoriră ca pe roaba cea din urmă și ca pe o curvă de pe drumuri” (Macarie). De atunci, din septembrie 1538, 300 de ieniceri au rămas în garnizoana cetății ca să apere domni slabi, precum Ștefan Lăcustă, Alexandru Cornea, Petru Rareș (în a doua domnie a fost un domnitor slab) și fiii săi, Alexandru Lăpușneanu, Ștefan Tomșa sau Despot Vodă.

În vremea acestui aventurier albanez, Cetatea Sucevei a suferit un lung și sângeros asediu, care a început în august 1563 și s-a sfârșit abia atunci Despot a fost dus în fața lui Ștefan Tomșa, pe tăpșanul Arenilor, și ucis cu o singură izbitură de buzdugan. Dar și Tomșa a sfârșit tragic, la Liov, după ce fugise din calea lui Lăpușneanu, voievodul care, în a doua sa domnie, a abandonat cetatea, dar fără a o incendia, mutând capitala Moldovei la Iași, așa cum promisese sultanului.

În 1592, Aron Vodă, singurul voievod evreu al Moldovei, a mutat reședința domnească la Suceava, dar cetatea începe să fie reparată abia din anul 1595, când Ieremia Movilă s-a așezat, cu gânduri statornice, în Cetatea Sucevei.

În 20 mai 1600, pârăcalabul Ioan Kaptury a deschis porțile Cetății Sucevei în fața lui Mihai Viteazul, jurând „pe Dumnezeu și pe sfântul Fiul Său Iisus Hristos că voi fi drept și cu credință domnului meu, stăpânitorul și Domnul Ardealului, Țării Românești și Moldovei”.

În 15 septembrie 1600, oștile hatmanului Zamoyski încearcă un asediu asupra Cetății Sucevei, dar pârăcalabul Ioan Kaptury și-a respectat jurământul, păstrând cetatea până după înfrângerea lui Mihai Viteazul, când a închinat-o domnului legiuit, adică lui Ieremia Movilă.

În 12 octombrie 1641, Petru Bogdan Baksik vizitează Suceava, apoi descrie târgul și Cetatea Sucevei: „Am vizitat orașul Suceava, neîmprejmuit cu ziduri, dar alături de oraș se află o cetate frumoasă și puternică, așezată pe un deal, la poalele căruia curge un râu numit Suceava, în care se află păstrăvi și alți pești; și acest râu vine din Transilvania...”

Cetatea... are trei-patru turnuri mari și altele mai mici și, deasupra porții, are săpat un cap de bour, care este stema țării; dedesupt sunt inscripții slavone ale diferiților principii. E bine păzită, înzestrată cu arme și este ținută, totdeauna ferecată.

În piață (decă în târg – n.r.), în fața palatului domnului, se află un spital pentru bolnavi și săraci, dar nu este prea mare. Mai sunt băi turcești, nu departe de palat. Se află, acolo, multe ape curgătoare și fântâni cu apă rece...

Moldovenii au 700 de case, ceea ce face peste 3.000 suflete; au 16 biserici, o mănăstire cu biserică, închinată unui oarecare Sf. călugăr Ioan, și se spune că trupul său se află în această mănăstire...

Există 300 case de armeni, ceea ce face peste 1.600 de suflete. Armenii au cinci biserici”.

În 16 iulie 1653, seimenii și ungurii lui Gheorghe Ștefan, aflând că în Cetatea Sucevei s-ar fi refugiat „casa lui Vasile Lupu cu toată averea lui”, au început să bată cetatea cu tunurile, dar zidurile au rezistat, până la venirea cazacilor lui Timuș Chmelnicki, care, sub pretext că vrea să-și elibereze soacra, i-a alungat pe seimeni și pe unguri, apoi a săpat șanțuri în fața cetății, cu intenția de a o smulge din mâinile garnizoanei moldovenești.

În 18 august 1653, pe când cazacii lui Timuș prădau mănăstirile, iar el încerca, fără succes, să cucerească cetatea, Gheorghe Ștefan se întoarce și începe să-i asedieze pe... asediatorii.

În 15 septembrie 1653, rănit de o bucată de lemn, desprinsă dintr-un turn căzăcesc sfărâmat de o ghiulea, Timuș Chmelnicki moare, iar noul hatman, Feodorovici, intră în negocieri cu pretendentul

la tron și, în 9 octombrie, primește învoirea să se retragă. Gheorghe Ștefan lasă în cetate o garnizoană de 200 lefegii nemți, apoi se retrage spre Roman, alarmat de zvonul unei năvale tătarăști.

Agonia Cetății Suceava începe în octombrie 1673, după trădarea lui Petriceicu Vodă la Hotin, când în Cetate și în târgul Sucevei se instalează o garnizoană polonă de trei mii de oameni, care, jefuiesc și pradă satele din megieșie până în primăvara anului 1674, când, din porunca voievodului Dumitrașcu Cantacuzino, hatmanul Sandu Buhuș împresoară cetatea cu trupe turcești, tătare și moldovenești, împresurarea luând sfârșit în 9 august, când, urmare a unei convenții speciale, polonii ies din cetate și părăsesc Moldova.

Cetatea Sucevei și Cetatea Neamțului, „cetățile cele vestite ale Moldovei” au fost încărcate cu lemne și incendiate, la porunca voievodului Dumitrașco Cantacuzino, în iulie 1675. „Un cuptor uriaș – rug al mării noastre celei vechi” (Iorga) au fost Cetățile Sucevei și Neamțului în „luna lui Cuptor” a anului 1675.

Cutremurul devastator din 8 august 1681 a distrus și ce mai rămăsese de pe urma pârjolului, iar cetatea „mării noastre celei vechi” s-a mistuit sub cenuși și sub colburile și măturile pe care le-au adus vânturile și ploile. Din când în când, târgoveții Sucevei desfăceau rămășițele de ziduri, piatră cu piatră, pentru a-și construi casele, bolțile și pivnițele lor făloase.

A mai rămas, deasupra pământului, un stei ciudat de piatră zidită, care fusese, cândva, într-o vie durată, paraclisul bisericii Cetății de Scaun a Moldovei.

Imaginea dezolantă a ruinelor de odinioară a clătinat sufletul unui funcționar de cadastru austriac, Wickenhauser, care începuse să alcătuiască, în nemțește, o atotcuprinzătoare colecție de vechi documente moldovenești, scriind, în paralel, și tulburătoare pagini despre istoria intuită a locurilor, inclusiv a Cetății Sucevei, pe care o asemuia unei regine părăsite:

„Urmează-mi, iubitele cetitorule, urmează-mi în noapte luminată cu stele. Vezi! colo, pe malul Sucevii, jelește o regină părăsită. Strălucirea purpurei ei a pălit, cununa de aur de pe fruntea ei zace la picioare. În tăcere și supunere își jelește zilele tinereții, plânge timpurile când regii îi făceau curte! Așa e Suceava. Câți prinți străini n-au tăbărit în jurul ei, câți n-au umblat să-i câștige, cu armată mare, grația ei! Câți regi și împărați n-au încercat să-i câștige inima! Cât sânge a înroșit zidurile ei pentru a o păstra sau câștiga!

Și ce s-a ales din turnurile acestea, pe care au fâlfâit steaguri atât de deosebite?”.

Tulburătoarea întrebare a reverberat doar în inima unui arhitect vienez, Karl A. Romstorfer, stabilit la Cernăuți, din 1888, ca profesor la Școala de arte și meserii, care a invitat notabilitățile Sucevei la o întâlnire, în casa primarului Franz cavalier Des Loges, pentru ziua de 23 iulie 1895.

În ziua cu pricina, s-au prezentat în vila cu foișor din Suceava, pe care, de vreun deceniu, o părăginesc sindicatele, profesorii gimnaziali Simion Florea Marian, Animpodist Dașchevici și Constantin Procopovici, negustorul grec Ilie Pantazi, ieromonahul Pancrațiu Sidorovici, din partea starețului mănăstirii Sf. Gheorghe din Suceava, Emanuil Ciuntuleac, prefectul Basil cavalier de Duzinchiewicz, arhitectul orașului, inginer Leo Fuchs, profesorul german Wilhelm Schmidt și directorul școlii primare, Andrei Pașcan. Lor li s-au alăturat, ulterior, Dr. Frisch, procurorul Leon cavalier de Goian, avocatul Ioan Luția, directorul gimnazial Ștefan de Repta, consilierul guvernamental Constantin Tarangul, consilierul de tribunal Filip Zierhofer, precum și profesorii Iosif Fleischer și Alfred cavalier de Peyersfeld, ambii transferați la Suceava pentru a se alătura lui Romstorfer. Atât, pentru că Suceava nici pe atunci nu era locuită, în ciuda aparențelor de împuhoire cu lume.

Romstorfer obținuse aprobarea, ba chiar și însărcinarea Înalțului Minister pentru Cultură și Învățământ din Viena ca „să întreprindă cercetări la Cetatea voevodală din Suceava, în care scop i-a fost pusă la dispoziție suma de 300 florini”.

Două zile mai târziu, în 25 iulie 1895, sub supravegherea paznicului cimitirului ortodox din Suceava, austriacul, originar din și înmormântat în Gratz, Georg Sorger, au început lucrările de escavare a pământului și gunoaielor de pe ruinele Cetății de Scaun a Moldovei, iar Romstorfer a plecat să facă rost și de alți bani. În fiecare zi, supravegheau inventarierea și transportul pieselor găsite la mănăstirea Sf. Gheorghe, cea care adăpostește moaștele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, Constantin

Tarangul (luni), Pancrațiu Sidorovici (marți), Simion Florea Marian (miercuri), Animpodist Dașchevici (joi), Ilie Pantazi (vineri), primarul Franz cavalier Des Loges (sâmbătă).

În aproape nouă ani de trudă, au fost cheltuite 13.071 coroane pentru recuperarea glorioaselor ruine. Ministerul de Instrucție din Viena, care oferise și primele 300 coroane, a contribuit, în total, cu 4.800 coroane, cu aceeași sumă implicându-se și Dieta Bucovinei. Muzeul Bucovinei, înființat, la Cernăuți, încă din 1892 (oficial din 1893), sub consilieriatul științific al lui Karl A. Romstorfer, a investit 3.151 coroane, dar s-a ales cu o valoroasă colecție de mărturii arheologice. Comuna urbană Suceava a oferit 200 coroane, alte 120 coroane provenind din donații particulare, din partea boierului din Costâna, armeanul Popovici, și al boierului din Ițcani, Mihail cavalier de Kalmucki. Și, astfel, „cu multă râvnă, mare folos și puțină cheltuială pentru desfacerea din pământul lutos al Sucevei noastre de demult”, Cetatea de Scaun ne-a fost redăruiată. „Pe rând au răsărit șanțurile adânci, pline de apă în zilele grele ale apărării, zidul puternic din afară, întărit pe o temelie veche de Ștefan, vulturul acestui cuib al ulilor și șoimilor dinaintea sa, apoi zidul dinăuntru, cămărilor de locuință, încăperile Domnului, beciurile de arme și de ostași, gropile pentru robi, curțile cele mari din mijloc, unde puteau încăpea mii de apărători, turnurile de strajă și bisericuța în care zilnic se cerea, fără sunet de clopot, îndurarea lui Dumnezeu, nădejdea cea mai tare și apărătorul cel mai statornic. S-au găsit oase înfrățite în același praf fără nume, hărburi de smalt cu frumoase împiestiriri, care n-au fost încă cercetate, unelte și săpături, bani, lemnării, inscripții pe patră. Unele se află astăzi jos, la Muzeul dintr-o casă pustie, pe celelalte ți le arată paznicul, un gropar de cimitire, harnic și călduros ajutor al lui Romstorfer, în chiar cuprinsul zidurilor” (Iorga).

Între timp, primarul Sucevei, Franz cavalier Des Loges, înlocuit în unele din sâmbetele în care trebuia să supravegheze săpăturile la Cetate de fiul său, pe atunci student, a prins să construiască edificiile Sucevei moderne (Gimnaziul, Palatul Administrativ, Uzina electrică, iluminatul public, aducțiunea cu apă, canalizarea etc.), iar Karl A. Romstorfer, ca să nu se plictisească, ne-a reparat bisericile și mănăstirile. A început cu biserica domnească Mirăuți, care, după ce fusese folosită ca grajd, funcționa ca depozit de piei nedubite, a continuat cu Solca, cu Putna, ale cărei rămășițe de ziduri aveau maximum un metru și jumătate înălțime, cu biserica Sf. Gheorghe din Suceava și așa mai departe, până în 2 iulie 1904 stil vechi (15 iulie stil vechi), când ne-au organizat, la Suceava, serbarea comemorativă a patru sute de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, eveniment în care noi, românii, am investit mult entuziasm și enorm patriotism. „Această serbare a avut caracter național, căci la ea au luat parte nu numai întreaga inteligență și burghezime din loc, ci și foarte multă lume românească din întreaga țară”, nota, mândru de discursul pe care l-a rostit la acea serbare, profesorul sucevean Eusebie Popovici. „Cu prapore și steaguri în frunte – nota însuși Romstorfer – preoții s-au dus la ruinele frumos împodobite ca să închine cu evlavie umbrei lui Ștefan și să facă obișnuitele rugăciuni pentru odihna sufletului său. La această serbare au asistat societățile arcașilor și veteranilor, reuniunile de pompieri, delegațiunile din o mulțime de comuna, chiar și din cele mai îndepărtate comune de la munte, populațiunea Sucevii, cum și mult public din împrejurimi și chiar din București. O prețioasă amintire de la această serbare frumoasă ne înfățișează excelenta fotografie a fotografului I. Chrzanowski din Suceava” (fotografie pe care o reproducem).

Apoi s-a lăsat tăcere și uitare. Nici o stradă, nici o plăcuță și nici un omenesc pomelnic nu mai amintesc, în Suceava, de Karl A. Romstorfer și de Franz cavalier Des Loges, deși le suntem datori cu recunoștință. În fond, nici nu o putem face, pentru că, neam fără memorie fiind, și noi, pășitorii prin Bucovina de azi, deja suntem, dar fără să fi prins de veste, doar colbul de pe tălpile viitorimii.

□

1494: Stephanus Magnus dux Valachorum: „Un chip al lui Ștefan cel Mare a fost găsit în catedrala romano-catolică din Przemysl, în Galiția. Chipul reprezintă în mărime naturală pe Ștefan cel Mare. Icoana se află în dreapta bisericii, la intrare, și poartă inscripția următoare „Stehnanus Magnus dux Valachorum anno Domini 1494” (Foaia diecezană, Anul XXXIV, Nr. 10, Caransebeș 10/23 martie 1919, Unirea, Anul XXIX, Nr. 56, sâmbătă 15 martie 1919, p. 3).

1681: Acte „viciene și mincinoase”, în istoria lumii. Diplomatica e o știință, care ne învață a cunoaște hrisoavele¹, diplomele, bulele², scrisorile și pecețile cele vechi, și a deosebi pe cele adevărate, de cele viciene, mincinoase și cu prepus. Această știință este, la toți cei învățați, de foarte mare trebuință, mai ales la acei judecători care sunt la dregătorii înalte, în care să judecă de moșii și de clironomii strămoșești, despre vechimea nobilității, cinstea și rangurile care atârnă de la vechimea timpurilor ș. c., pentru că acest fel de lucruri au dat, totdeauna, ocazie de a se face hrisoave, diplome, scrisori și peceți mincinoase, în toate timpurile, în toate părțile, și între toate națiile.

Cu acest fel de vicleșug, a vrut Hanibal să cuprindă cetățile Italiei; cu acest vicleșug a vrut și Nabuzaren, generalul lui Darius, a omorî pe Alexandru cel Mare. Isidor, cu cognumele Păcătoșul sau Neguțătorul (Isidorus peccator sevi marcator), care au viețuit pe la începutul veacului IX, a făcut mulțime de scrisori mincinoase, supt numele patriarhilor Romei, și, ca să

le poată vinde cu mai mare preț, a zis că aceste scrisori ar fi fost adunate de vestitul acela Episcop Isidor al cetății din Spania, care a viețuit pe la anul 636; dar nici după aceasta nu a încetat acest fel de înșelători de la netrebucile sale, măcar că și legi destul de înfricoșate sau făcute pentru pedepsirea lor.

S. Bernard se jeluiește către Evghenie III, Patriarhul Romei, cum că ar fi aflat, între frații călugări, pe unii care au făcut pecețile viciene de pe pecețile sa, și cu această pecețe ar fi pecețuit multe scrisori mincinoase. Inocențiu III, Patriarhul Romei, în tot chipul s-a silit ca să împiedice și să pedepsească pe acest fel de înșelători, și totuși, n-a putut împiedica ca să nu facă Bule viciene și mincinoase, atât supt numele său, cât și supt al predecesorului său. Papa Celestin Frideric I, împăratul Romanilor, încă se jeluiește cum că un călugăr ar fi făcut pecețe mincinoasă de pe pecețea lui.

Însă nu numai în alte țări străine, ci însuși și în Țara Românească încă se află urmele acestui vicleșug și înșelăciuni, precum se vede dintr-un hrisov a lui Șerban Cantacuzino Voievod, din 5 Mai 1681, în care se spune cum că Sfânta Mănăstire Govora ar fi avut o moșie, cu numele Strâmba, care sat de multă vreme ar fi fost al Mănăstirii, iar când au fost supt Duca Voievod, intrând la această Mănăstire egumenii greci (Duca însuși a fost grec), care nu mult își doreau moșia Mănăstirii, s-au sculat sătenii din satul Strâmba și au făcut meșteșug cu egumenii greci, de le-au dat bani, și acel egumen străini le-au dat cărțile Mănăstirii în mâinile sătenilor, care, fiindu-se de oameni slobozi și stăpânind și moșia Strâmba, și-au făcut și cărți

mincinoase, luând pecete de la cărțile Mănăstirii și punându-le la acele cărți rele și mincinoase, care cărți s-au adeverit că le-a scris, la țară, popa Nicula din Bărca (*Uricariul / cuprinzător de hrisoave, ispisoace, urice, anaforale, proclamațiuni, hatisherife și alte / acte ale Moldovei și Țării Românești, / de pe la anul 1461, și până la 1854 / sub direcțiunea dlui Theodor Codrescu*, Tomul al VI, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1875, pp. 109-111).

1697 – 1916, Bucovina în presa franceză și în cărțile lumii

Deși majoritatea informațiilor din presa franceză se referă, în primul rând, la... partea nordică a Turciei europene, uneori cu precizarea „provinciei” Moldova, alteori nu, dar cu enumerarea unor toponime din calea vremelnice, am considerat că știrile acelea, confirmate sau infirmate de istorie, înseamnă ceva, mai ales pentru trăitorii de istorie, care au sufletul croit pentru imaginare călătorii în timp. Prin urmare, am adunat informațiile acelea, despre existența cărora încă nu s-a prins de veste prin România, ca să le încredințez celor care au nevoie de ele.

1697, noiembrie 15: „O scrisoare din Leopold, din 15 al lunii trecute (noiembrie 1697 – n. n.), spune că turcii pregătesc la Iași, în Moldova, un convoi cu alimente și muniții, pe care tătarii le vor duce, odată după primul dezgheț, la Kamenitza; și se mai spune că însuși hanul va conduce escorta convoiului. Se mai spune, în scrisoare, că un detașament militar al Coroanei Poloniei, aflat în garnizoanele din Suceava și din Câmpulung, pe frontiera Moldovei, au pornit în marș spre Podolia, ca să iasă în calea tătarilor, ca să-i nimicească și să ia prizonieri” (*Gazette*, N. 52, du 28 decembre 1697).

¹ Hrisov e nume grecesc și înseamnă „pecețe de aur”, pentru că la hrisoavele sau diplomele împăraților greci se atârna o pecețe de aur. Iar în Țara Românească și Moldova înseamnă o scrisoare a Domnului, la care atârna pecețea Țării - nota lui Codrescu.

² Bulă încă e cuvântul grecesc „Bul”, care înrăși pecețe înseamnă, și această Bulă era de patru feluri: de aur, argint, coară și plumb. Acesta de plumb o întrebuințază Patriarhul Romei în lucruri mai mari, pentru aceea și scrisorile acestea se zic Bule (Bullae); cu acest fel de pecețe de plumb pecețuiește și Patriarhul Alexandriei hrisoavele sale - nota lui Codrescu.

1763, mai 3, Constantinopole: „Sărbătorile Bayramului sfârșindu-se, a avut loc un Divan la Serai, în 19 al lunii trecute (19 aprilie 1763 – n. n.). În fața Divanului, Constantin Racoviță, Voievodul Valahiei, a fost prezentat Marelui Sultan și a primit însemnele domniei, care sunt mantia și cușma numită „couka”, un fel de casă împodobită cu pene mari. A doua zi, a primit ambele tuiuri și a plecat, ieri, în principatul său, după ce a trecut pe la Marele Vizir, pe la miniștrii Porții, pe la muftii și pe la Aga ienicerilor” (*Gazette de France*, No. 46, du Vendredi 10 Juin 1763).

1767, martie 27, Constantinopol: Gligorașko Ghika, Voievodul Moldovei, înainte de a se împlini trei ani de guvernământ, a fost înlocuit de Marele Sultan în acest Principat Grigore Callimachi, care mai fusese pus Domn, fiind rechemat în 1764” (*Gazette de France*, No. 25, du Vendredi 16 Février 1767).

1770, ianuarie 2, Varșovia: „Confederații se reunesc din nou. Cei de la Dobrzim și de la Jakroczim au înfrânt, în 18 ale lunii trecute, un mare detașament rus, care mergea să se alătore colonelului Galliczin, ca să îl sprijine la împresurare. Ei s-au stabilit, atunci, la Bramberg, de unde joncțiunea cu confederații Prusiei poloneze avea să se facă în 27 decembrie. Îndrăzneala confederaților începe să-l incite și mai mult pe generalul Weyrnarn, prin numărul și succesele lor, care sporesc cu fiecare zi. Nu vedem cum le-ar putea face față fără ajutorul armatei lui Romanzow, iar acesta nu pare pregătit să trimită nici cel mai mic detașament. Regimentele care au intrat în cartiruirile de iarnă, în Podlachie și în provinciile situate pe malul stâng al Nistrului și, deci, se poate spera că mai multe dintre ele vor putea avansa în Polonia, au părăsit, pe neașteptate, acest mal, pentru a se opune turcilor, care au ridicat un mare corp de trupe, dincolo de Dunăre, și care amenință diviziile generalului Stoffel, care au rămas în Moldova. Știm, din mai multe scrisori de la Kaminiek, confirmate de sursele rusești, care s-au exprimat prin corpurile de armată răspândite prin Valahia și prin Moldova, că le amenință o maladie epidemică, care a făcut mari ravagii și în rândurile locuitorilor care trăiau în aceste provincii, atunci când turcii le-au evacuat. Acest flagel teribil, care a mai spulberat două armate rusești, care au pătruns în Moldova, se face simțit și în Podolia și se alătură flagelului războiului pentru a dezola acest nefericit Regat (*Gazette de France*, No. II, du Lundi 5 Février 1770).

1770, februarie 6, Petersbutg: „A sosit aici, cu un curier, o telegramă a armatei comandate de generalul Conte de Romanzow, cu noutatea că, în 14 și în 15 ale lunii trecute (ianuarie 1770 – n. n.), generalul-maior Pororoczani, care se află în Valahia, a avut două bătălii cu turcii, din care rușii au ieșit în avantaj. Se dau asigurări că Țarina pregătește, aici, o rezidență pentru Hospodarul Valahiei, cel care a fost făcut prizonier de trupele ruse; intenția Majestății Sale Țarina este ca el să fie tratat cu tot respectul cuvenit demnității sale” (*Gazette de France*, No. 20, du Vendredi 9 Mars 1770).

1770, noiembrie 27: „Conform ultimelor noutăți care ne-au sosit de la marea armată rusă, generalul Romanzow se află la Falsy, în Valahia; încă nu se știe unde își va instala cartierul general, dar cum el are mari locații în Moldova, acolo se prezumă că își va încartirui armata” (*Gazette de France*, No. 40, du Ludi 17 Mai 1770).

1774, mai 18, frontiera polonă: „Se scrie, de pe malurile Dunării, că un corp de treizeci de mii de turci a trecut fluviul pentru a lupta împotriva și a le cuceri întăriturile, dar a fost împins înapoi, după ce a pierdut mulți oameni, și a fost forțat să se întoarcă la Dunăre. Se spune că armata rusă a primit o întărire de treizeci de mii de recruți, care s-au instruit, în timpul iernii, în Mica Rusie” (*Gazette de France*, No. 48, du Vendredi 17 Juin 1774).

1774, iunie 1, frontiera turcă: „Se zvonește din Moldova că un detașament rus a trecut Dunărea, aproape de Bagdad și de Crisova, și că Marele Vizir a pus în marș spre fluviu toate trupele sale; că negocierile de pace continuă, sub medierea Curților din Viena și din Berlin; că ulemele (corpul oamenilor Legii) l-au informat pe Marele Vizir că Poarta nici nu se va bucura, nici nu va accepta nici o propunere cu tendință de dezmembrare a Imperiului Otoman” (*Gazette de France*, No. 48, du Vendredi 17 Juin 1774).

1775, iulie 21: „Constantinopole, 6 iunie 1775. Sultanul a numit la Comisariatul pentru hotare cu Austria (hotarele Bucovinei – n. n.) pe Taer Aga, vechi arhitect al Constantinopolului, care s-a arătat dispus, în ziua următoare, la destinație” (*Gazette de France*, 21 iulie 1775).

1781, 27 iulie: „Orașul Cernăuți, capitala Bucovinei, a înfruntat cele mai mari pericole din pricina atacurilor îngrozitoare pe care le fac briganzii: ei au pus foc în patru colțuri ale târgului și, profitând de confuzia pe care crima lor au produs-o, au prădat și jefuit peste tot unde lăcomia i-a îndemnat să o facă. Din fericire, această crimă a fost descoperită și deja cinci monștri au fost arestați și vor suferi pedeapsa datorată unor fapte atât de revoltătoare” (*Gazette de France*, 27 iulie 1781, p. 274).

1782, aprilie 9: „Bucovina, 30 februarie 1782. S-a descoperit, la poalele muntelui Strahora, o salină, care va fi pusă în exploatare, și care are rezerve de sare la fel de frumoase și de bune precum cele de la Willieska. S-a dat acestei saline numele „Joseph”; ea este foarte bogată și poate furniza sare pentru întreaga Bucovină, al cărei consum va depăși 60.000 de florini” (*Gazette de France*, 9 aprilie 1782, p. 141).

1783, iulie 4: „Viena, 14 iunie 1783. Împăratul, conform ultimelor vești pe care le-am primit, a sosit, în 31 al lunii trecute (mai – n. n.), la Sibiu, unde, înainte de a avea o lungă convorbire cu Cardinalul Bathiani, episcopul Transilvaniei, el l-a onorat cu vizita sa pe generalul Barco, reținut la pat de o boală. Împăratul a rămas în Sibiu până în 7 iunie, când a plecat. În 8 iunie, a sosit la Kezdi-Vasarhely (Târgu-Secuiesc), în 9, la Csik-Szereda (Miercurea Ciuc), în 10, la Parayd (Praid?), în 11, la Bistrița, în 12, la Rodna și, în 13 iunie, la Câmpulung, în Bucovina” (*Gazette de France*, 4 iulie 1783, p. 239).

1783, iulie 15: „Viena, 25 iunie 1783. Călătoria Împăratului s-a prelungit mult mai mult decât a fost plănuită. Ultimele scrisori din Leopold dau de știre că el nu se aștepta, în 24 iunie, ca să dureze mai târziu de 4 iulie. Sosirea lui L-a Leopold s-a făcut cu întârziere, datorită atenției deosebite pe care a acordat-o, atunci când a vizitat un district din vecinătatea Turciei, celui al Bucovinei, care îi fusese cedat, în ultimii ani, de către Poartă” (*Gazette de France*, 15 iulie 1783, p. 252).

1783, iulie 29: „Viena, 12 iulie 1783. Împăratul a sosit, ieri, seara, la ora opt, din călătoria pe care a făcut-o în Ungaria, Croația, Slovenia, Transilvania, Bucovina și Galiția. Maiestatea Sa plecase în 25 aprilie și s-a întors vesel și cu sănătatea îmbunătățită” (*Gazette de France*, 12 iulie 1783, p. 269).

1783, august 22: „Presbourg, 11 august 1783. Patru regimente de infanterie și opt divizii de husari au primit ordin de a se îndrepta în marș spre Bucovina; mai multe alte regimente de trupe regulate sunt în marș pentru a se apropia de frontierele turcești (ale

Moldovei și Valahiei – n. n.); ca număr, acestea din urmă sunt batalioane” (*Gazette de France*, 22 august 1783, p. 298).

1783, septembrie 9: „Presbourg, 7 august 1783. Regimentul Haddick, care a staționat în Polonia austriacă, a primit ordin de a porni în marș spre Stul-Weissenbourg; și patru alte regimente de infanterie, de asemenea dintr-a opta divizie de husari, se pregătesc să pornească în marș spre Bucovina” (*Gazette de France*, 9 septembrie 1783, p. 320).

1783, octombrie 7: „De la Dunăre, 5 septembrie 1783. Regimentele care se aflau în Austria interioară sunt în marș spre Ungaria și Slovenia, de unde vor merge, prin Transilvania, cele care au fost repartizate în Bucovina și în Galiția” (*Gazette de France*, 7 octombrie 1783, p. 354).

1783, octombrie 10: „Buda, 6 septembrie 1783. Împăratul a subordonat jurisdicției arhiepiscopiei mitropolitane a bisericii greco-neunite din Carlowitz dioceza de același rit din Bucovina și Transilvania” (*Gazette du France*, 10 octombrie 1783, p. 360).

1783, noiembrie 4: „Lemberg, 30 septembrie 1783. Pentru a facilita comerțul între Transilvania și Bucovina, vama Rodna a fost desființată și s-au diminuat taxele datorate de negustorii care trec dintr-una din aceste două provincii, în cealaltă” (*Gazette de France*, 4 noiembrie 1783, p. 388).

1784, aprilie 6: „Gratz, 1 martie 1784. Frigul care domnește de mai mult timp și încă va mai dura, și marile cantități de zăpadă care acoperă câmpurile au obligat lupii să-și părăsească pădurile; s-au văzut haite de 30-40 de lupi apropiindu-se de sate, băgând groaza în oameni, care sunt nevoiți să-și improvizeze arme... Aflăm din Bucovina o știre care ne uluiește: în ultimele zile, lupii au devorat trei husari din regimentul Erdod, cu tot cu cai” (*Gazette de France*, 6 aprilie 1784, pp. 111, 112).

1784, iunie 8: „Buda, 9 mai 1784. Mai mulți ofițeri sunt ocupați cu ridicarea planurilor topografice în Bucovina și în Banat. Ei vor continua această muncă, în cele două provincii, până în luna septembrie, când vor reveni în Transilvania pentru același subiect” (*Gazette de France*, 8 iunie 1784, p. 188).

1784, iunie 15: „Din Transilvania, 10 mai 1784. Șoseaua principală, începută, anul trecut, de la Bordo (Bârgău – n. n.), din acest principat, până la Dorna, în Bucovina, este aproape gata: 1.000 de muncitori și un regiment de valahi au lucrat zilnic” (*Gazette de France*, 15 iunie 1784, p. 196).

Început de Iosif II, „drumul împărătesc” destinat circulației între Bistrița și Cernăuți, avea să se numească, după numele celui care l-a inaugurat, „Șoseaua Franciscană”. Regimentul de valahi era Regimentul al II-lea Românesc de grăniceri năsăudeni, conduși de ofițerul-poet Cossimelli, care a publicat, ulterior, o carte de poeme, la Sibiu, dedicată grănicerilor năsăudeni implicați în civilizarea ținuturilor sălbatice ale Carpaților.

1784, iunie 18: „Lemberg, 18 mai 1784. Atenția constantă a guvernului față de toate problemele care privesc binele diferitelor provincii garantează, extinde și multiplică avantajele care le sunt pe plac, și le acordă asigură informații pentru angajarea fizicienilor și economiștilor, care să cerceteze locurile, să descopere bogății și să înștiințeze despre posibilitățile de exploatare a lor. Se cere Bucovinei să pună în aplicare aceste ordine generoase cu inteligență, pentru că în solul ei s-au identificat trei zăcăminte de argint,

neexploatate, care dau frumoase speranțe pentru deschiderea unor mine profitabile” (*Gazette de France*, 18 iunie 1784, p. 199).

1785, iulie 1: „Lemberg, 31 mai 1785. Pentru a facilita corespondența generală cu Moldova, Crimeea și toată Rusia, s-a stabilit un nou Curier, care va pleca în zilele de 10, 20 și 30 ale fiecărei luni, din Cernăuți, în Bucovina, spre Iași. Se dau asigurări, de către Ducele de Teschen, că Bucovina va fi încorporată la Galiția. Astfel, se vor număra, în aceasta din urmă, 2.442 de domenii, 7.417 orașe, târguri și sate, și 343.101 locuitori, din care 44.000 de evrei” (*Gazette de France*, 1 iulie 1785, p. 220).

1785, august 16: „Din operațiunile de conscripții militare în Galiția și Bucovina rezultă că aceste două țări, astăzi reunite, au aproape 2.000 mile pătrate, și aproximativ trei milioane de suflete” (*Gazette de France*, 16 august 1785, p. 275).

1785, august 26: „Galiția, 25 iulie 1785. Ploaia nu a conținut de șapte săptămâni. Țara, în părțile de câmpie, a fost inundată și toate speranțele în recolta nouă au fost distruse. Nici în munți nu a fost o altă situație. Zăpada, care nu a încetat să cadă, i-a descurajat pe locuitori și i-a făcut să se teamă de o lipsă generală de hrană pentru ei și pentru animalele lor. În ce-i privește pe evreii stabiliți în această provincie, ei sunt mult prea săraci; unui mare număr de familii li s-a aprobat scutirea de taxe către stat și au fost îndemnate să se retragă, fiind conduși spre teritoriile Poloniei; dar neamul evreilor, care este deja foarte numeros, a refuzat să plece. Mulți dintre acești nefericiți au murit de mizerie; alții au fost trimiși, după cum se spune, în Bucovina, pentru a fi conduși pe teritoriul otoman” (*Gazette de France*, 26 august 1785, p. 287).

1785, octombrie 21: „Galiția, 10 septembrie 1785. După Conscripția acestei provincii, ea are, în cele 18 Cercuri care o compun, fără să mai vorbim despre Bucovina, o populație de 3.501.719 suflete, deci 1.740.443 bărbați și 1.761.276 femei; ei locuiesc în 530.358 case; nobilii sunt în număr de 19.427, clericii de 4.858, străinii stabiliți în provincie de 17.440 și evreii de 193.399. Anul trecut, natalitatea a sporit populația cu 130.980 suflete, iar mortalitatea a diminuat-o cu 58.015 suflete, înregistrându-se și 29.711 căsătorii” (*Gazette de France*, 21 octombrie 1785, p. 351).

1786, aprilie 18: „Viena, 29 martie 1786. Se vorbește zilnic, aici, despre o călătorie apropiată a Împăratului și se dau asigurări că ea este plănuită pentru începutul lunii mai. Deci, după toate aparențele, Maiestatea Sa Imperială se va afla, mai întâi, în Ungaria, unde dorește să întemeieze o cazarmă, lângă Pesta, iar de aici va trece în Transilvania și în Galiția” (*Gazette de France*, 18 aprilie 1786, p. 129).

1786, mai 30: „Lemberg, 20 aprilie 1786. Un ordin al Suveranului solicită repararea tuturor drumurilor din țară și deschiderea altora noi, acolo unde ele sunt considerate ca necesare pentru avantaje comerciale și pentru facilitarea transporturilor; se vor înălța, de asemenea, poduri peste râuri, iar tezaurul public imperial va furniza cheltuielile pe care provinciile nu le pot face; Împăratul a acordat, deja, o sumă pentru construirea unui pod, pe râul Podhorce, spre Bucovina” (*Gazette de France*, 30 mai 1786, p. 178).

1786, iunie 27: „Viena, 10 iunie 1786. Împăratul a trimis 5.000 de corețe de secară și de grâu în Bucovina, pentru a fi distribuite locuitorilor cărora le lipsesc cerealele. El a pus să fie construit un lazaret la Okopi, situat aproape de frontiera turcă” (*Gazette de France*, 27 iunie 1786, p. 209).

1786, iulie 25: „Viena, 6 iulie 1786. Presa susține că în Bucovina, acolo unde mizeria a sporit, în ciuda măsurilor luate de guvernământ, au pierit mulți locuitori, din pricina bolilor răspândite pe acolo. În 27 iunie, au fost confiscate aici mărfuri de contrabandă, în valoare de 60.000 florini” (*Gazette du France*, 6 iulie 1786, p. 246).

1786, septembrie 19: „Viena, 30 august 1786. Se dau asigurări că încorporarea Bucovinei la Galiția, hotărâtă după mult timp, nu va întârzia să se pună în practică” (*Gazette du France*, 19 septembrie 1786, p. 311).

1786, noiembrie 28: „Viena, 11 noiembrie 1786. Orașul Suceava din Bucovina a obținut de la Împărat privilegiile unui oraș comercial liber” (*Gazette du France*, 28 noiembrie 1786, p. 400).

1786, decembrie 12: „Viena, 20 noiembrie 1786. Aflăm din Bucovina că mai mulți muncitori serioși, care lucrează acolo, au creat probleme; drept urmare, s-a ordonat la două regimente croate să stea aproape, pentru a interveni la primul semnal” (*Gazette de France*, 12 decembrie 1786, p. 423).

1786, decembrie 29: „Lemberg, 20 noiembrie 1786. Împăratul a reunit Bucovina și Galiția într-o singură administrație juridică și toate câte privesc guvernarea politică, a întărit Curtea de Justiție provincială cu două consilii și câțiva ofițeri subalterni; se va deschide câte un Tribunal de Justiție provincială la Cernăuți, Suceava și Siret. Conte de Brigido, guvernator al Galiției, a plecat la Cernăuți, unde generalul Enzenberg îi va încredința guvernământul Bucovinei. Se spune că, în călătoria sa, el a trecut prin Vășcăuți, unde a vizitat herghelia, în care se află 4.000 de cai pentru armata imperială. Acești cai au fost cumpărați din Moldova și din Crimeea, din împrejurimile Persiei și Turciei și, de fiecare dată când au fost trimise herghelii trupelor, au fost cumpărați alți cai, pentru a completa efectivul” (*Gazette de France*, 29 decembrie 1786, pp. 443, 444).

1787, martie 27: „Cernăuți, în Bucovina, 12 februarie 1787. Alexandru Mavrocordat, care a devenit Domn al Moldovei, a fugit din Iași, în noaptea de 7 a acestei luni. Unul dintre boierii săi, doi valeți, mai mulți slujitori și 12 arnăuți l-au însoțit. Se bănuiește că se află în drum spre Mohilov. Imediat ce s-a observat plecarea suitei sale, au post trimiși călăreți pentru a-l prinde și a-l aduce înapoi la Iași” (*Gazette de France*, 27 martie 1787, p. 116).

1787, aprilie 13: „Viena, 27 martie 1787. Împăratul a acordat comandantului brigăzii de frontieră a celor două Regimente Valahe din Transilvania, contele de Ezenberg gradul de general-maior, guvernator militar în Bucovina” (*Gazette de France*, 13 aprilie 1787, p. 135).

1787, iunie 15: „Bucovina, 21 mai 1787. Împăratul a trimis o ordonanță, referitoare la noblețea acestei provincii, care a fost încorporată la Galiția; această ordonanță spune, în esență, despre ceea ce a fost. Dominația boierilor, mazililor etc. a încetat, noblețea va fi repartizată în două clase, cea a seniorilor și a cavalerilor. Prima clasă cuprinde conții, baronii și pe Episcopul Bucovinei. Toate familiile care au avut, în Moldova, unul dintre cele douăsprezece mari ranguri și un venit anual de 3.000 de florini vor putea primi aceste demnități. Boierii și mazilii actuali vor face parte din cele două clase. Fiecare nobil înregistrat, care va plăti contribuții de 75 florini, va fi îndreptățit să se pronunțe asupra afacerilor de stat. Subiecții micști, care își vor dovedi dreptul de a participa la aceste adunări nobiliare și care vor să se bucure de astfel de întâlniri și în Moldova, vor plăti contribuții duble. Numele re

ruptași va conserva puterea de a poseda proprietăți și de a achiziționa altele” (*Gazette de France*, 15 iunie 1787, pp. 233, 234).

1787, octombrie 16: „Frontierele turcești, 8 septembrie 1787. Domnul de Mezbourg, consul imperial la Iași, a părăsit acest oraș, cu toată suita sa, și s-a retras la Cernăuți, unde a sosit în prima zi a acestei luni (1 septembrie 1787 – n. n.). Se spune că otomanii au început diverse violențe, în Moldova, împotriva creștinilor, care se retrag, prin cordoane, în țările Imperiului. 300 de turci făcuseră, în apropierea Sucevei, o invazie în Bucovina, dar cum această țară aparține Maiestății Sale Imperiale, ei au fost nevoiți să se retragă imediat” (*Gazette de France*, 6 octombrie 1787, p. 405).

1787, decembrie 4: „Lemberg, 1 noiembrie 1787. General-locotenent de Sauer a primit comanda armatei în Bucovina, iar general-maior de Barzicki, a trupelor amplasate pe Nistru; cartierul lui general se află la Zalesczik” (*Gazette de France*, 4 decembrie 1787, p. 475).

1787, decembrie 18: „Viena, 28 noiembrie 1787. Cordonul trupelor imperiale pe frontieră a fost asamblat în Bucovina și în Croația. Trupele otomane sunt postate vizavi. Se observă, din amândouă părțile, o disciplină perfectă. Generalul Metzger, care se află în Bucovina, a ridicat un batalion liber... pentru a-l trimite în Ungaria” (*Gazette de France*, 18 decembrie 1787, p. 491).

1787, decembrie 28: „Lemberg, 20 noiembrie 1787. Batalionul de campanie Kaunits, cu un efectiv de 1.500 de oameni, a sosit aici în 14 ale lunii; el va pleca, mâine, pentru a se încazarma în Bucovina. Armata care se va poziționa la frontiera acestei provincii va fi de 30.000 de oameni. Căpitanul din Stanislav a primit ordin de a menține în bună stare drumul care duce la Cernăuți și de a lua măsurile necesare pentru stocarea hranei” (*Gazette de France*, 28 decembrie 1787, p. 504).

1788, ianuarie 1: „Snyatin, 20 noiembrie 1787. În 17 al lunii acesteia (noiembrie – n. n.), o divizie a Regimentului de Levenohr (ulani? – n. n.) a plecat de aici, în zorii zilei, pentru a se întoarce la Okopi, lângă Choczim (Hotin – n. n.). Al treilea batalion al lui Wenceslas Collorédo, sosit aici în 18 noiembrie, a continuat, a doua zi, marșul său în Bucovina.

Lemberg, 24 noiembrie 1787. Treizeci de căruțe, încărcate cu praf de pușcă, au plecat de aici, în 18 ale lunii, cu o puternică escortă, spre Bucovina. Prințul de Cobourg a mers la Snyatin, unde se va stabili cartierul general al armatei cantonată în Bucovina” (*Gazette de France*, 1 ianuarie 1788, pp. 1 și 2).

1788, ianuarie 15: „Lemberg, 6 decembrie 1787. Ieri, batalionul Pellégrini, compus din 1.200 de oameni, a sosit în acest oraș; el se va odihni astăzi și mâine, iar poimâine va continua marșul pentru a se încazarma în Bucovina” (*Gazette de France*, 15 ianuarie 1788, p. 18).

1788, februarie 1: „Viena, 12 ianuarie 1788. Ni se dau asigurări că 18 batalioane, retrase, în principal, din Bohemia, au fost puse în marș, în 6 ianuarie, spre Galiția și Bucovina, unde prințul Charles de Lichtenstein va prelua comanda” (*Gazette de France*, 1 februarie 1788, p. 37).

1788, februarie 8: „Frontierele Turciei, la 28 decembrie 1787. Trupele rusești sunt în mișcare. 500 de căruțe și 1.800 de cai, care se găsesc la Grzymallow, vor fi folosite pentru

transport. Se dau asigurări că cea mai mare parte a armatelor mareșalului Romanțov (Rumeanțev – n. n.) se retrag din Bucovina, de unde se vor muta în Moldova.

Polonia, 2 ianuarie 1788. Se dau asigurări că trupele ruse, care sunt în mișcare, trebuie să se alăture, în data de 8 a acestei luni (februarie 1788 – n. n.), grosului trupelor rusești care părăsesc Bucovina” (*Gazette de France*, 8 februarie 1788, p. 51).

1788, februarie 19: „Viena, 31 ianuarie 1788. A fost expeditat, în ziua de 21 a acestei luni, un curier la Petersburg, cu depeșe pentru această curte. Li se cere rușilor să facă joncțiunea armatelor austriece și rusești pe pământurile Bucovinei” (*Gazette du France*, 19 februarie 1788, p. 64).

1788, martie 11: „Hamburg, 23 februarie 1788. Presa vieneză vestește că plecarea Împăratului și a Arhiducelui Francisc de Toscana este fixată pentru 27 februarie. Maiestatea Sa Imperială va merge, mai întâi, la Trieste, apoi va călători în Ungaria și Bucovina” (*Gazette du France*, 11 martie 1788, p. 88).

1788, martie 18: „Frontiera turcă, 31 ianuarie 1788. Au sosit multe trupe otomane în Moldova; au fost repartizate detașamente în satele de pe frontiera Bucovinei, unde s-au făcut tranșee” (*Gazette de France*, 18 martie 1788, p. 95).

1788, martie 21: „Hamburg, 4 martie 1788. Curtea din Viena nu a apucat încă să publice depeșele pe care le-a primit de la prințul de Saxa-Cobourg, general-comandant în Bucovina. Dacă trebuie să credem că scrisorile acestea ar viza chestiuni particulare, iată ce transpiră în public: Acest general a trimis o parte din armata sa în Moldova, până pe malul Prutului, pentru a întări apărarea cetății Hotinului. Cu această ocazie a avut loc o încăierare acerbă între avangarda acestui corp și un puternic corp de luptă tătăresc, care, după o rezistență îndărătnică și pierderi de câteva mii de oameni, a fost obligat să se retragă spre Hotin. Pierderile, din partea austrieților, nu au fost semnificative; sunt rostite, peste tot, numele a trei batalioane, Pellégrini, Charles de Toscana și Samuel Giulay, care, se spune, au avut mult de suferit. În rest, noutățile nu au fost confirmate, încă de Viena, deci va trebui să privim lucrurile cu aceeași îndoială” (*Gazette de France*, 21 martie 1788, p. 100).

1788, aprilie 11: „Generalul comandant al Galiției a scris la Cernăuți, în 13 martie, că Baronul de Schmerzing, general-maior, a trecut, cu un detașament de infanterie și de cavalerie, frontierele Bucovinei; că el a ocupat cinci sate inamice și s-a asigurat de siguranța drumului care duce la Hotin; el a instalat o baterie de tunuri pe malul stâng al Nistrului.

Ungaria, 20 martie 1788. În legătură cu scrisorile care vin din Bucovina, febra fetei („putrides”) a început să facă ravagii printre trupe; batalionul Schroeder a pierdut 80 de oameni” (*Gazette de France*, 11 aprilie 1788, p. 123).

1788, aprilie 29: „Viena, 12 aprilie 1788. Aflăm că Împăratul nu s-a arătat, de mai multe zile, la cartierul general al lui de Futak și că el se află pe drumul spre Bucovina, prin Timișoara și Brașov. Printr-o ordonanță, din 28 al lunii trecute (martie – n. n.), Împăratul a permis libera circulație a grânelor în toate provinciile Ungariei” (*Gazette de France*, 29 aprilie 1788, p. 143).

1788, mai 6: „Polonia, 8 aprilie 1788. Rușii au terminat, în 25 al lunii trecute, construcția a trei poduri de vase peste Nistru; aceste poduri sunt păzite de un mare detașament de ostași. O parte a trupelor rusești, aflate sub comanda generalului d'Elmpt, au făcut

joncțiunea, în Bucovina, cu trupele prințului de Cobourg” (*Gazette de France*, 6 mai 1788, p. 151).

1788, mai 9: „Generalul rus Soltikow este în Bucovina, cu 12.000 de oameni” (*Gazette de France*, 9 mai 1788, p. 155).

1788, mai 16: „Informare primită de la Brinn, în data de 22 mai 1788, conține următoarele noutăți: Vremea rea, care continuă zilnic, nu a putut împiedica o parte din armata din Bucovina de a intra, în 6 mai, în cazarma de lângă Rarancea. Prințul de Cobourg a transferat cartierul general la Stagiera. 25.000 de ruși s-au alăturat trupelor noastre; 4.000 au plecat, în 10 mai, spre Botoșani, unde se va alătura diviziei comandate de colonelul Fabri, care are ordin de a se deplasa spre Iași; Botoșani se află spre răsărit, la o distanță de 12 mile. La 1 al acelei luni, un detașament de 100 cavaleriști ai trupelor noastre, care a trecut Prutul, mai sus de satul Mămăliga, a atacat și spulberat un post inamic și a dărâmat două poduri, pe care turcii le făcuseră pentru comunicația dintre Iași și Hotin” (*Gazette du France*, 16 mai 1788, p. 163).

1788, iunie 13: Paris, 13 iunie 1788. Domnul Dezauche, succesorul domnilor Delisle și Philippe Buache, primii geografi ai Regelui și ai Academiei Regale de Științe, de pe strada Noyers, au publicat o uriașă hartă a teatrului de război dintre turci, ruși și habsburgi, o hartă a Mării Negre, cuprinzând cea mai mare parte a Imperiului Otoman în Europa, părțile imperiilor habsburgic și rusesc, și a Poloniei. Această hartă, care este în două planșe, este foarte bine executată și prezintă țările întinse pe paralele dintre 34 și 63 de grade, gradul longitudinal al Pumnului de Fier, în care se află Viena, Ungaria, Galiția, Bucovina, Transilvania, Slovenia, Croația turcă, Bosnia, Serbia, Dalmația, Albania, Bulgaria, principatul Romei, părți din Arhipelag, Valachia, Moldova, Basarabia, Ucraina, mica Tartarie (Crimeea – n. n.), Marea Neagră, Marea de Azov, Kubanul etc.” (*Gazette du France*, 13 iunie 1788, p. 198).

1788, iunie 17: „Cernăuți, 10 mai 1788. Patru batalioane de ruși, care intraseră în Bucovina, au primit ordin de a se retrage și de a se întoarce în Polonia. Eșle au cantonat, ieri, aproape de Zalczik” (*Gazette du France*, 17 iunie 1788, p. 198).

1788, iunie 20: „Frankfurt, 7 iunie 1788. Se scrie din Viena că marea armată este copleșită de boli. Mai multe scrisori din Polonia asigură că generalul rus Soltikow a intrat, în 21 mai, în Moldova, pe la Soroka. Împăratul a trimis, la Tarnow, ordinul de a se cumpăra, din Polonia, 50.000 de corețe de secară, orz și ovăz, și de a le transporta în Bucovina” (*Gazette de France*, 20 iunie 1788, p. 204).

1788, august 1: „Hamburg, 10 iulie 1788. Armata prințului de Cobourg acoperă Bucovina, Transilvania și o parte din Polonia” (*Gazette de France*, 1 august 1788, p. 262).

1788, august 26: „Viena, 6 august 1788. Ni s-a scris din Timișoara că Arhiducele Francisc, însoțit de generalul Conte de Kinsky și de colonelul de Rollin, a sosit Timișoara, în 17 iulie, și că, în 19 iulie, și-a continuat călătoria, prin Arad, spre Transilvania, pentru a ajunge în tabăra prințului de Cobourg, din fața Hotinului. El a ordonat să plece de aici un transport de recruți și de muniții de artilerie.

Suplimentul de astăzi al „Gazetei” oferă detalii despre două acțiuni militare, aduse de poșta din Transilvania, bătălii desfășurate în 18 și 19 iulie, și în care turcii au fost respinși cu pierderi considerabile; ei sunt supuși, de la o lună la alta, unor ofensive extraordinare; în ultimele 27 de ore, ei au reluat, din nou, atacurile, de mai multe ori. A doua oară, când au

trecut Dosiana, nu au rezistat mult; atacurile au început la ora nouă, dimineața, și s-au terminat la ora trei, după-amiaza. Turcii, după ce s-au văzut iar respinși de căpitanul Vukafs, în ciuda confruntării cu trei divizii de asalt, sprijinite de artilerie, au ocupat artileria noastră și au dat foc edificiilor din Romerschantz; dar întăririle au sosit și i-a forțat să se retragă, abandonând tunurile pe care le capturaseră și prizonierii pe care îi făcuseră.

Aceiași supliment ne informează că, în 26 iulie, Hotinul a fost luat în stăpânire, că guvernul a dezbătut, timp de trei zile, statutul pe care să i-l ofere.

Scrisori din Bucovina, din 12 iulie, conțin următoarele detalii:

Generalul-maior de Fabri s-a retras spre Stroești, unde așteaptă întăriri cu trupe rusești, care sunt formate din patru divizii de cavalerie, 400 de voluntari, trei batalioane de infanterie și unul de grenadieri. Generalul-locotenent conte de Spleny (primul guvernator al Bucovinei – n. n.) comandă această armată. La 15 mile distanță, rușii au trecut Prutul și s-au fortificat aproape de Izvor; ei se vor alătura generalului Spleny pentru a porni împotriva armatelor turcești și tătare, aflate la Iași” (*Gazette de France*, 26 august 1788, p. 297).

1788, octombrie 21: „Viena, 4 octombrie 1788. Prințul Cobourg mășăluiește prin Transilvania: el își va stabili cartierul general la Suceava (Sutschava), în Bucovina” (*Gazette de France*, 21 octombrie 1788, p. 370).

1788, noiembrie 4: „Viena, 18 octombrie 1787. Prințul de Cobourg este, încă, în apropierea Hotinului. El va rămâne aici, pentru a apăra Bucovina. Se vorbește mult, în această perioadă, despre negocierile de pace cu Poarta Otomană.

Buletinele oficiale din 15 și din 18 ale lunii (octombrie – n. n.), vorbesc de numeroase mici încăierări între voluntarii, pe care generalul de artilerie, Baron de Gemmengen, îi ține pe poziții aproape de Semlin, pe teritoriul inamic, și turci; comunicatele adaugă că mulți dintre ei își părăsesc pozițiile pentru a se retrage, cum este obiceiul la sfârșitul unei campanii. În 20 octombrie, s-a auzit, în depărtare, o canonadă puternică, de pe pozițiile turcești de la Pancova; la amiază, în aceeași zi, s-au văzut 51 de vase mari turcești, înaintând pe Dunăre și îndreptându-se spre Belgrad” (*Gazette de France*, 4 noiembrie 1788, p. 388).

1790, februarie 2: „Viena, 22 ianuarie 1790. În noaptea de 5 spre 6 a acestei luni, frigul s-a întetit aici; el s-a menținut și în noaptea de 6 spre 7; a căzut puțină zăpadă, dar vremea s-a înmuiat și neaua a dispărut. Aceleași temperaturi domnesc în Bohemia, Galiția și Bucovina. Este foarte rece și a nins abundent în Moldova, în Valahia și în o parte din Ungaria” (*Gazette de France*, 2 februarie 1790, p. 40).

1791, iulie 1: „În 1786, împăratul Iosif II a vrut să asocieze Bucovina la Galiția; guvernămintele acestor două provincii s-au unit, și dintr-un stat, și din celălalt, pentru a dezbate împreună; această asociere sau, mai curând, această încorporare a fost distrusă de un decret imperial din 29 septembrie anul trecut (1790 – n. n.), care a fost publicat. Din el rezultă că Bucovina vor forma o singură provincie, în care vor avea conduceri separate, cum le-au avut în 1786, și că, în ce privește administrația politică și judiciară, se va rămâne provizoriu pe aceleași fundamente, pentru a se preveni nemulțumirile care s-ar naște din această pricină” (*Gazette de France*, 1 iulie 1791, p. 226).

1803, iulie 30: „Mein, 25 iulie 1803. Niciodată imigrația nu a fost atât de considerabilă în Suabia, Elveția și în alte țări de pe Rhin, precum este de patru-cinci ani. Conform unei scrisori din Ratisbonne, sosesc zilnic între 100-150, până la 200 de emigranți în acest oraș și se imbarcă pe Dunăre; unii se opresc în Banat, alții în Bucovina, dar cei mai mulți în Polonia rusă. Mai mult de 6.000 de familii au luat această ultimă destinație; și le sunt

oferite avantaje, care să le asigure succesul în coloniile în care vor voi să se stabilească. Ministrul rus la Ratisbonne se ocupă de numărul de vapoare necesare pentru transport și le asigură cele necesare pe timpul călătoriei. Imigranții care se opresc în Bucovina primesc, pentru călătorie, câte opt cruceri de milă germană. Când vor sosi, ei vor fi împărțiți, după cum se știe, în trei clase: țărani sau agricultori, meseriași sau artizani, și muncitori sau zilieri. Agricultorii care aduc bani vor primi atâta pământ cât vor putea lucra, după noroc; lui i se vor da, gratuit, animalele de tracțiune necesare și, de asemenea, materialele trebuincioase pentru construcția unei case și a unui hambar. Meseriașii și zilierii vor primi, la fel, toate facilitățile. Din aceste trei clase vor fi exceptați cei care nu au împlinit încă 18 ani” (*Journal des débats et des décrets*, 30 iulie 1803, p. 1).

1804, iunie 21: „Viena, 10 iunie 1804. Un mare număr de proprietari din Moldova turcă s-au retras în Bucovina, cu propunerea de a cumpăra moșii de la Casa de Austria; ei și-au părăsit țara de frica unor evenimente precum cele din Serbia. Pe de altă parte, mulți turci, urmăriți în Serbia, s-au refugiat în Moldova, unde nu sunt bineveniți, pentru că moldovenii aprobă și susțin insurecția sârbilor” (*Journal des débats et des décrets*, 21 iunie 1804, p. 1).

1805, februarie 1: „Mein, 26 ianuarie 1805. Scrisori din Lemberg, datate în 5 ianuarie, citate de foi publice, conțin următoarele: „Ieri, s-a zvonit, aici, că 150.000 soldați ai trupelor ruse au început marșul spre Moldova și Valahia; în Bucovina se susține cu tărie că aceste provincii ale imperiului otoman vor fi ocupate de ruși în mai puțin de șase săptămâni. Ceea ce se știe sigur este că, de multă vreme, trupele rusești s-au adunat și s-au antrenat în provinciile ruse de pe malul stâng al Nistrului” (*Journal des débats et des décrets*, 1 februarie 1805, p. 1).

1805, septembrie 2: „Augsburg, 24 august. „Gazeta de Petersburg” publică o corespondență din Lemberg, din 9 august, astfel conceput: „Călătorii care au sosit în Bucovina au dat asigurări că, de cincisprezece zile, trec prin această provincie trupe rusești, cu o numeroasă artilerie, care se îndreaptă spre granița ungară. Se spune, pe de altă parte, că alte trupe rusești se vor imbarca din portul Odesa” (*Journal de l'Empire*, 2 septembrie 1805, p. 2).

1809, august 26: „Breslau, 9 august. Armatele ruse și polone, în Galiția, sunt acum repartizate în felul următor: rușii ocupă partea Galiției care se întinde de la Sandomir până aproape de frontiera Bucovinei. Armatele polone se află sub comanda generalului Hebdowsky și ocupă malurile râului San, până Karkzew, la 5 mile de Varșovia, și până la Pilica. Cele de sub ordinele generalului Kaminienicki se află dispuse din împrejurimile Karkzew și până la Bug. Cartierul general al prințului Poniatowski este la Cracovia. Un corp de 6.000 de ruși ocupă Bochnia, unse se află faimoasele saline ale Galiției” (*Journal de l'Empire*, 26 august 1809, p. 1).

1810, septembrie 13: „Lemberg, 19 august. Arhiducele Rainier, pasionat de istoria naturală, a străbătut părțile cele mai frumoase ale Obcinilor Bucovinei, în ciuda accesului dificil. Alteța Sa Imperială a vizitat frontierele Moldovei, apoi s-a îndreptat spre forjele și salinele din Galiția, la Skole, Smolna, Drohobycz și Stambor. Un inginer din suita sa a desenat, la fața locului, toate obiectele demne de atenție” (*Journal de l'Empire*, 13 septembrie 1810, p. 1).

1813, august 28: „Varșovia, 24 iulie. Momentan nu se află trupe rusești în părțile Moldovei care aparțin Rusiei; cele care s-au adunat la Hotin au primit ordin să se pună în marș și ele au traversat Wolhnya, pentru a ocupa poziții pe Bug. Frontierele Bucovinei nu sunt ocupate decât de un număr mic de trupe și de țărani înarmați” (*Journal de l'Empire*, 28 august 1813, p. 1).

1818, noiembrie 10: „Vinena, 30 octombrie. S-au primit, din Moldova și din Valahia, noutăți oficiale că, nu doar la Iași, ci și în Focșani și Brăila, mai multe persoane au fost atinse de pestă. În consecință, guvernul nostru a ordonat autorităților sanitare din Bucovina, din Banat și din Transilvania să execute cu mai multă rigoare reglementările pentru carantină” (*Journal des débats politiques et littéraires*, 10 noiembrie 1818, p. 1).

1821, septembrie 24: „Austria, frontiera cu Moldova, 29 august. Cetatea Hotinului este în foarte bună stare, fortificațiile sunt înarmate cu 180 piese de artilerie și s-au asigurat proviziile necesare pentru o garnizoană de 6.000 de oameni... Căpitanul Iordaki a fost văzut, cu 2.000 de eteriști, la Gura Neagră, lângă Piatra, după ce a jefuit și incendiat, în 19 august, micul târg Neamț, pentru bănuiala că locuitorii i-ar fi informat pe turci despre mișcările eteriștilor. Iordaki a spus că intenționează să facă ocolul frontierei austriece, până în Rusia, pentru că, după cum a spus, el este supărat că oameni curajoși străbat, fără arme, teritoriile austriece, când ar putea să-și deschidă un culoar cu săbiile. Rănile lui Iordaki nu s-au vindecat încă, iar el suferă în liniște, deși nu poate nici mărșălui, nici încăleca pe cal sau urca în trăsură; el a fost transportat la Piatra pe o plută. După ce a trimis eteriști să ceară de la locuitorii din Fălticeni 25.000 de plăci pentru armatele sale, căpitanul numit de turci, care se găsea acolo cu cinci oameni, a fost foarte deranjat de acest mesaj; dar, în sfârșit, el a răspuns că-i este imposibil să strângă suma cerută, deoarece boierii și cetățenii bogați au emigrat. Mănăstirea Slatina are o garnizoană de 700 de eteriști bine înarmați și experimentați; pe scurt, se pot ridica până la 4.000 de eteriști, care se găsesc, acum, de-a lungul frontierei austriece, în pădurile dintre Prut și Siret și în munți. Mai bine de 2.000 de eteriști au traversat Bucovina fără arme, dar care nu vor să abandoneze cauza pierdută” (*Le Constitutionnelle*, 24 septembrie 1821, p. 2).

1821, octombrie 24: „Viena, 13 octombrie. „Observatorul” austriac publică noutățile următoare: „Conform știrilor recente sosite din Moldova, castelul întărit Secu, din apropierea Neamțului, unde se află masate resturile insurgenților (eteriști – n. n.), împreună cu doi căpitani, Iordaki și Farinski, înainte de a fi bombardat, timp de mai multe zile, a fost luat cu asalt de către trupele turcești de sub comanda lui Salih-Pașa. Toși insurgenții, în majoritate albanezi, care se găseau în întăritură au fost trecuți pe sub tăișul săbiilor, cu excepția celor doi căpitani, care au fost luați prizonieri și duși la Constantinople. Ienicerii, înfuriați de rezistența întâmpinată din partea insurgenților, au ucis și nevinovați, și vinovați; călugării care se găseau în mănăstire nu au scăpat de tăișul săbiilor și mulți dintre ei au fost masacrați cu cruzime. Acest comportament brutal i-a înspăimântat pe călugării de la mănăstirile din vecinătate, care au părăsit altarele, încercând să-și salveze viețile cu fuga. Vreo două sute dintre ei au sosit la granița austriacă, unde au găsit adăpost și protecție.

Prin cucerirea acestor mănăstiri, ultimele rămășițe ale insurgenților au fost nimicite, cu excepția unui mic număr, aparținând armatei principale, care a ieșit din mănăstire și se află la granița Bucovinei” (*Journal des débats politiques et littéraires*, 24 octombrie 1821, p. 1).

1821, noiembrie 2: „Frontierele Moldovei, 5 noiembrie. Turcii, care nu credeau că vor rezista în Moldova, au prădat provincia și își vor petrece iarna la Iași. E posibil să părăsească Moldova, dacă eteriștii vor reveni. Șase mii dintre ei au trecut Nistrul, apoi Prutul și așteaptă

neliniștiți clipa în care să-și răzbune frații. Boierii moldoveni, care sunt în Basarabia și în Bucovina, au plănuit să-și apere liniștea cu toate mijloacele, inclusiv cu sabia, dacă turcii vor părăsi Moldova; ei vor trebui să-i alunge pe eteriști; dar, cunoscută fiind indolența moldovenilor, se poate concluziona lesne că proiectul acesta este irealizabil” (*Le Constitutionnelle*, 2 noiembrie 1821, p. 3).

1823, septembrie 25: „Cernăuți, 18 august. Rezultatele în care au sperat eteriștii, cu ultimele mor mașinațiuni, s-au realizat parțial. Moldova, unde a început să se spere în evacuarea trupelor turcești, a fost ocupată de o nouă garnizoană, și asta drept consecință a mișcării eteriste, care amenință Principatele cu o nouă invazie. Mehmet-Pașa, seraschier de Silistra, a trimis, începând cu această lună, 1.500 de ostași turci. Sisirea acestor trupe în Moldova, care se vor alătura celor existente, oferă noilor emigranți rațiunea de a aștepta liniștiți întoarcerea în patria lor.

Bucovina este fericită de a fi primit, în aceste zile, vizita Alteței Sale Imperiale Arhiducele Francisc-Karl. Acest prinț a vizitat provincia care a făcut parte, până de curând, din Moldova, inclusiv capitala Suceava, în baza mai multor convenții și interese. Alteța Sa Imperială a examinat în detaliu diferitele instituții administrative, instituțiile publice și a primit, la Cernăuți, o deputație din parte domnitorului Moldovei, în persoana tatălui său, boierul Alexandru Sturdza, președintele departamentului de afaceri străine, prilej cu care, conform uzanțelor țării, pentru legăturile de prietenie între cele două imperii vecine (Austria și Turcia – n. n.), a fost transmisă invitația Moldovei pentru Alteța Sa Imperială de a o vizita. Boierii emigrați în Bucovina, precum și alții, au avut, de asemeni, onoarea de a fi prezentați trimisului Moldovei și Alteței Sale Imperiale, căreia i-au adus recunoștința eternă pentru protecția de care se bucură Bucovina din partea augustei Case de Austria, pe care tânărul prinț are cinstea de a o reprezenta” (*Journal des débats politiques et littéraires*, 25 septembrie 1823, p. 1).

1823, noiembrie: „Se știe că iezuiții au fost primiți în Galiția de Împăratul Austriei... Ei au misionari în părțile orientale și occidentale ale Galiției, în Bucovina, în Transilvania și până aproape de frontierele Turciei. Ei adună, peste tot, rodul abundent al zelului lor. Episcopul de Tinicz, domnul Gregoire-Thomas Ziegler, care a primit postul anul trecut, i-a primit cu plăcere și le-a dăruit mănăstirea din Janow benedictinilor. Se pare că și în colegiul din Starowitz sunt la fel de numeroși; părintele Lander este acolo rector” (*L’Ami de la religion et du Roi*, noiembrie 1823, p. 253).

1824, septembrie 18: „Majestatea Sa s-a deplasat la Kzernowitz (Cernăuți), în Buckowine, unde a avut o întrevedere cu Țarul Rusiei. Această întâlnire a avut loc la ora 4, ca urmare a convenirii dintre cei doi suverani în timpul sejurului la Insbruck, în Tyrol, după congresul de la Verona, la întoarcerea lor la Viena. Unicul subiect al discuției l-au constituit problemele cu Turcia. În același timp, cu această ocazie, cei doi monarhi au făcut cunoscută satisfacția lor față de rezultatele pe care le-a politica adoptată, prin care s-au menținut angajamentele Europei și s-a decis stârpirea, peste tot, a spiritului îngrijorător al rebeliunilor” (David Bailie Warden, *L’Art de vérifier les dates*, Paris, 1818, pp. 452, 453).

1824, noiembrie 29: „O mișcare de concentrare a avut loc printre trupele care staționează în provinciile austriece limitrofe cu teritoriul turc. S-au transmis, pentru aceste manevre, dispoziții exigente pentru grăbirea cordonului sanitar, organizat pe limitele orientale ale Buckowinei, Transilvaniei și a Banatului Timișoarei, din pricina ravagiilor pe care pesta continuă să le producă în provinciile septentrionale ale Turciei” (David Bailie Warden, *L’Art de vérifier les dates*, Paris, 1818, p. 453).

1826, septembrie 29: „Augsburg, 23 septembrie. Austriecii au luat măsuri, se spune, de a preveni ocuparea Valahiei de către ruși, în cazul în care această putere își va pune în practică amenințarea de a face dreptate cu armele împotriva ocupației turcești. În acest scop, numeroase corpuri de trupe au fost mutate în Bucovina, peste tot la frontierele acestei țări” (*Le Constitutionnele*, 29 septembrie 1821, p. 1).

1829, decembrie 9: „București, 15 noiembrie. La București, atenția publică este fixată asupra unui comitet de boieri, care se ocupă cu alegerea unui domnitor. S-ar părea că prințul Ghika va obține majoritatea sufragiilor. La Iași, dimpotrivă, balanța nu se înclină în favoarea unui candidat. Au fost arestați, recent, în acest ultim oraș, trei indivizi, care se ocupau cu falsificarea biletelor de bancă.

Îmbolnăvirile de pestă sunt, de o lună, numeroase în Principate, dar cazurile s-au înregistrat mai ales în Basarabia, mai ales la Noua Suliță, localitate de graniță, unde a fost declarată și în familia unui funcționar al vămii. În consecință, măsurile sanitare sunt aplicate cu mai multă rigoare, în această zonă, la toate frontierele Bucovinei; toate posturile de supraveghere au fost dublate și uneori triplate. Este așteptat la Cernăuți guvernatorul din Lemberg, care și-a propus să examineze personal măsurile care s-au luat și cum se respectă” (*Journal des débats politiques et littéraires*, 9 decembrie 1829, p. 1).

1830, noiembrie 24: „Presbourg, 9 noiembrie. Împăratul, gândind la condițiile puse de state, în consimțămintele lor pentru ridicarea a 50.000 de recruți, și de neprezentarea unora, dar și de înrolarea altora în primăvara viitoare, dieta, după lungi dezbateri, a adoptat înrolarea imediată a recruților necesari... Se crede, totuși, că Bucovina va fi alipită la Ungaria (referire la Ardeal – n. n.) și că celelalte provincii își vor păstra statutul” (*Journal des débats politiques et littéraires*, 24 noiembrie 1830, p. 1).

1831, iulie 7: „Viena, 28 iunie. Conform raportului adresat Comisiei Aulice de Sănătate, holera s-a diminuat în mod considerabil ca intensitate în cercul Czorthow și Tarnopol, unde s-au produs cele mai mari ravagii. În ce privește orașul Cernăuți, ca punctul central al Bucovinei, flagelul încă nu a pătruns și nici în sud” (*Journal des débats politiques et littéraires*, 7 iulie 1831, p. 1).

1844, decembrie 27: „Se poate citi în „Gazette d’Augsbourg” din 22 decembrie: S-a anunțat că guvernul a propus construirea căii ferate în Galiția, propunere votată de cercurile acestei provincii. Linia Bochnia, prin Lemberg, și, în Bucovina, până la Cernăuți, la frontiera Moldovei, va fi declarată cale ferată imperială” (*Journal des débats politiques et littéraires*, 27 decembrie 1844, p. 2).

1844, decembrie 28: „Viena. Se poate citi în „Gazette d’Augsbourg” din 22 decembrie: S-a anunțat că guvernul propune să se facă, pe propria sa cheltuială, căile ferate din Galiția, propunere votată de statele acestei provincii. Linia Bochnia, prin Lemberg, în Bucovina, până la Cernăuți, la frontiera Moldovei, va fi declarată cale ferată imperială” (*L’Ami de la religion et du Roi*, 28 decembrie 1844, p. 624).

1848, iulie 9: „Se poate citi în „Gazeta Poștelor” din Frankfurt următoarele noutăți despre Bucovina, district situat la frontiera cu Rusia și cu Turcia: Generalul Lauders, favoritul țarului, se află, în fruntea a 60.000 de oameni pe Prutul inferior. El este pregătit să ocupe principatele dunărene, ai căror locuitori se tem de intrarea rușilor și doresc cu ardoare ca Principatele să fie anexate de Austria” (*Le Constitutionnele*, 9 iulie 1843, p. 2).

1849, ianuarie 22: „Lemberg, 9 ianuarie. S-a anunțat că generalul Bem va intra în Galiția, în trei coloane, pe la Skolo, Turka și prun Bucovina. General-maior Barko a fost trimis în țară pentru a organiza voluntarii și două batalioane de infanterie au plecat, astăzi, pentru Ungaria, cu artilerie... În Galiția și Bucovina a fost declarată starea de asediu, la fel și orașul și împrejurimile Cracoviei” (*Le Constitutionnele*, 22 ianuarie 1849, p. 2).

1849, ianuarie 23: „În presa din Austria se vorbește în acești termeni despre ivazia generalului Bem, în baza unei scrisori din Lemberg, din 9 ianuarie: De curând, după cum ați aflat, generalul Barko a fost trimis în cercurile din sud-est pentru a organiza voluntarii. Această invazie a produs, aici, mare agitație, cu atât mai mult după și funcționarii vâmlor maghiare au intrat în bandele generalului Bem. Prin urmare, o scrisoare, sosită în această noapte, informează că două batalioane de infanterie vor părăsi, astăzi, Lembergul și se vor îndrepta spre frontiera ungară. Incertitudinile au crescut, aflându-se că ungurii au răzbit până la Câmpulung. O ștafetă din Siret a adus, astăzi, știrea că locotenent-colonelul Springerfeld și voluntarii săi i-au respins pe unguri până la hotar. Călătorii ne-au povestit că invazia maghiară a produs multă neliniște în orașul Cernăuți și că arhivele imperiale au fost împachetate în lăzi și pregătite pentru a fi depuse la loc sigur. Multe familii au părăsit orașul. Herghelia imperială de la Rădăuți a fost mânată spre frontiera Rusiei și a Moldovei, pentru a fi pusă sub protecție rusească. Cazacii și artileria rusă sunt la frontiera Moldovei, pregătiți să intre în luptă.

Se mai scrie, în presa vieneză din 15 ianuarie, dar poate este un zvon prematur, că generalul Bem ar fi ajuns aproape de Cernăuți.

Orașul Cernăuți este capitala provinciei Bucovina, care formează un cerc al Galiției, iar locuitorii provinciei sunt români și țărani ruteni” (*Le Constitutionnele*, 23 ianuarie 1849, p. 2).

1849, martie 29: „Citim în „Gazeta de Augsburg”, cu datare din Focșani, în 9 martie: Bem, după ce a aflat că feldmareșalul Schlik avansează în Transilvania, a decis să se întoarcă spre Cluj. Această mișcare de retragere a lui Bem a fost întârziată de Urban și Malkowski. Dar pericolul unei invazii în Bucovina este mai mare ca oricând, dar feldmareșalul locotenent Malkowski și-a mutat cartierul general la Vicov” (*Le Constitutionnele*, 29 martie 1849, p. 1).

1853, iulie: „Jurnalul vienez „Presse” din 19 iulie: Ni se scrie din Cernăuți (Bucovina), în 11 iulie că miliția moldovenească a trebuit să se alăture armatei ruse. Din acest motiv, mulți ofițeri au vrut să-și dea demisia, dar au fost împiedicați să se retragă” (*L'Ami de la religion et du Roi*, iulie 1853, pp. 213, 214).

1854, iunie 21: „I s-a scris, de la frontiera Galiției, în 10 iunie, „Gazetei Poștelor” din Frankfurt: Demonstrațiile militare ale trupelor ruse pe frontiera de est și de nord-est a Imperiului devin din ce în ce mai semnificative. Toate vagoanele de cale ferată de pe ruta Varșovia – Maczki sunt reținute de guvernământul rus pentru transportul de trupe și funcționarii de la graniță au primit ordine de a înceta toate comunicările cu locuitorii de pe teritoriul austriac. Mișcările trupelor la frontierele Bucovinei sunt foarte active. De-a lungul Siretului se află soldați ruși. Ei patrulează deja de-a lungul graniței austriece. În 25 mai, un ofițer de stat-major rus, însoțit de mai mulți ofițeri superiori, a urcat pe o înălțime pentru a cerceta fortificațiile Siretului. Cazacii ocupă deja mai multe localități de frontieră” (*Le Constitutionnele*, 21 iunie 1854, p. 2).

1854: Dominarea Germaniei, pentru a constitui o putere uriașă, care să înglobeze sub drapele și popoarele germanice, acesta a fost visul țarului Petru I, care a devenit aspirație și

pentru cabinetele moscovite. Prima revelație a acestei politici s-a produs în anul 1759, sub domnia țarinei Elisabeta. Într-un memoriu adresat cabinetelor din Viena și Versailles, în date de 26 octombrie, Rusia nu a cerut nimic mai mult celor două curți decât cedarea împărăției Prusiei drept despăgubire de război. Într-un tratat de alianță, reînnoit în 1760, între Austria și Rusia, Prusia fu solemn promisă de către Maria-Tereza țarinei Elisabeta.

După războiul de șapte ani, în timpul căruia acest tratat a fost încheiat, țarina Elisabeta și Rusia, obligate la amânarea ale proiectelor lor, nu au renunțat, totuși, la îndeplinirea lor. Neputând pătrunde cu forța în inima Germaniei, țarii încercau să profite de toate oportunitățile care puteau aduce acest rezultat. Provinciile dunărene, fiind situate între Turcia și Germania, două vise moscovite, țarii au reluat munca atât de nereușită a lui Petru I pe malurile Prutului și, în curând, prin fraudă și prin ipocrizie politică, rușii au izbutit să-și poziționeze pe malurile Dunării puterea lor funestă și așteptau ziua pentru a lua cu forța Principalele, reduse în sfârșit la cea mai dură sclavie.

După un secol, Rusia este pe cale, în Moldo-Valahia, să asimileze moral aceste provincii; după un secol, ea a stabilit legile, sub influența ucazurilor în Moldo-Valahia, dar nu a putut altera moravurile, nici obiceiurile, pentru a face din aceste popoare slujitori devotați. În ciuda rușilor, ca și în ciuda hoardelor barbare, care au trecut, din când în când, de-a lungul secolelor, prin aceste țări, moldo-valahii și-au conservat vechile tradiții romane: instituții, obiceiuri, prejudecăți; ei sunt încă aproape de ceea ce au fost în timpul dominației împăraților romani. Legile politice, simpatiile pot fi schimbate în Principate, dar caracterul și credința religioasă sunt durabilități inalterabile. Romani de astăzi, ca și locuitorii Romei de odinioară, moldo-valahii conservă particularitățile proprii romanilor de altădată, pe care cineva le-ar căuta zadarnic în Italia modernă.

Românii nu sunt răspândiți doar în Moldo-Valahia, ei formează un mare popor, care ocupă, pe lângă aceste două provincii, Transilvania, Bucovina și Basarabia. Dacă s-ar reuni într-o singură națiune, locuitorii acestor țări ar putea forma un regat cu nouă milioane de inimi. Evenimentele, războaiele, politica au împărțit această mare țară și au plasat sub imperii diferite provinciile ei; dar cu toate acestea, legăturile dintre ei sunt cele ale unui profund sentiment de naționalitate. În ciuda acestei împrăștieri a poporului, numele național, dat de țările de reședință, Moldova, Valahia, Transilvania, nu îl poate desființa pe cel natural de români.

Românii sunt, în general, de talie înaltă, bine făcuți și robuști. Ei au fețele alungite, frunți inteligente și păr negru. Cei din orașe conservă și trăsături ale fizionomiei grecești, iar cei din sate au încă trăsături romane. Românii sunt viteji, sobri și drepți. Băieții sunt considerați adolescenți, între cincisprezece și optsprezece ani și majori după douăzeci și cinci. Belicoși prin temperament, arareori nu poartă o pușcă pe umăr și pistoale la brâu.

Dacă în provinciile dunărene nu a putut supraviețui un regat roman complet independent, totuși generațiile au fost părtașe la o astfel de mișcare culturală. În 1401, o catedră de drept exista la Suceava (?! – n. n.) și, de asemenea, câte o școală grecească, latină și pentru multele limbi care se vorbeau atunci. Cotwar (?) avea, atunci, o mare bibliotecă. Românii au fost unul dintre primele popoare care au folosit științele pe calea civilizației. Un mare număr de moldo-valahi i-au ajutat mult pe ruși să se civilizeze. Petru I a avut el însuși, ca învățător, un savant moldovean, numit Nicolas Kirmel. Înainte de a da legile în țara lui, țarul a cerut o copie a Codului de legi care se practicau în Moldova (dreptul valah – n. n.), din care a făcut numeroase împrumuturi. Reglementările pe care le-a extras fură numite înțelepte și creștinești de către ruși, și sunt încă în uz. A fost, de asemenea, prințul Dimitrie Cantemir, consilier intim al lui Petru I și președintele Academiei de Științe din Saint-Petersbourg. În sfârșit, mănăstirile din provinciile dunărene au cultivat, cu zel, scrierile și științele, cu toate că țara era îndurerată de dese năvăliri barbare și, timp de mai multe veacuri, au adunat opere prețioase ale antichității.

În vremea în care Turcia devenise puternică, provinciile dunărene au ajuns la discreția acestui imperiu. Principatele beneficiau, cu toate acestea, sub dominația otomană, de o certă independență, cu condiția de a plăti un tribut anual Porții. Ei au păstrat, peste tot, dreptul de a avea o cameră a deputaților aleasă de națiune (sfaturile boierești – n. n.) și de a-și alege ei înșiși prinții sau hospodarii.

O intrigă, urzită de fanarioții stipendiați de Rusia, a forțat Poarta de a desemna ea însăși principii în Principate. Cu toate acestea, sub principii numiți de sultan, boierii și clerul țării, reuniți în adunare națională, făceau legile și schimbările necesare, strângeau impozitele și stabileau cheltuielile militare. Grecii vânduți țarului au izbutit să se facă numiți în guvernarea Principatelor, iar acțiunile lor pro-moscovite aveau efecte dezastruoase pe malurile Prutului, dar și pe cele ale Dunării. Rusia începea, peste tot, punerea în practică a planurilor ei invadatoare și influența ei s-a relevat printr-o crimă: un hospodar, Brâncoveanu, care refuzase să se alăture politicii țariste, a fost decapitat împreună cu întreaga sa familie.

Deciși să dispună, într-o zi, de provinciile dunărene, rușii s-au folosit de o politică abilă, pentru a preveni protestele puternicilor vecini. În cazul invaziei Moldo-Valahiei de către moscoviți, Prusia era, fără îndoială, prea puțin redutabilă, dar intervenția Austriei era, în tot cazul, posibilă. Or, pentru a îndepărta pericolul, Rusia a gândit să cointereneze Austria în împărțirea Principatelor și i-a lăsat Bucovina, în așteptarea momentului când să-și ia pentru sine Basarabia. Bucovina făcuse parte din Transilvania (trimitere la perioada de înainte de Bogdan I – n. n.), dar, în secolul al XV-lea, Ștefan a reunit-o cu Moldova (de fapt, vechea Bucovină, menționată în tratatul de la Lublău, a determinat apariția Moldovei – n. n.), principatul său. În 1775, Moldova era ocupată de trupele rusești, iar Maria-Tereza cerea Bucovina ca un fief al Ungariei. Țarul, în ciuda tratatului de la Kainardji, încheiat cu Poarta, au făcut să fie dată Bucovina Austriei, fără a ține cont de protestele Imperiului Otoman. Cel care nu a putut consimți niciodată la o astfel de spoliere, care a considerat întotdeauna Principatele independente. În 1699, Poarta răspundea Poloniei, la Carlowitz, care ceruse stăpânirea Moldovei, că sultanul nu este în drept să cedeze acest principat, pentru că el se află sub protecția imperiului din proprie voință și fără să fi fost cucerit cu sabia.

La negocierea păcii, la Kainardji, în 1774, Rusia s-a prefăcut că recunoaște Poarta ca protector al moldo-valahilor, și dicta, în favoarea ei, condiții de forță și iluzii pentru celelalte părți. Apoi, pentru o consolidare a influenței sale, ea numit, demis, strangulat, otrăvit mai mulți prinți, în funcție de cum au servit, bine sau rău, acțiunile ei protectoare. La câțiva ani după acest prim succes, Rusia i-a acordat Porții dreptul de a ține în Principate un consul, însărcinat să ajute administrația și să aibă puterea de a controla și de a suspenda actele hospodarului.

De atunci, din 1781, Rusia a fost, realmente, suverană peste Moldo-Valahia. Agenții ei au inundat provinciile, creaturile ei au ocupat toate funcțiile. Acest regim de protecție abrutizantă a durat mai mulți ani. Totuși, acest mod de guvernare, care avea să aducă Principatele la ruină, a trezit, în sfârșit, patriotismul locuitorilor lor. În 1804, plângeri amare, neauzite timp de un secol, s-au revărsat din toate părțile împotriva agenților moscoviți, greci și ruși, și peste tot a izbucnit o puternică insurecție.

Pentru a rezista protectorilor lor odioși, dar și pentru a se sustrage jugului otoman, locuitorii din Principate au apelat la sprijinul Franței, au luat legătura cu Europa întreagă, dar nimeni nu a putut, multă vreme, să dea speranțe moldo-valahilor. Principatele, reduse la neputință, l-au cerut atunci, în numele Rusiei, pe Ipsilanti drept principe al lor, iar țarul Alexandru i-a promis acestuia că va reconstitui, în beneficiul lui, vechiul regat al Daciei. Ipsilanti a devenit, deci, unealta docilă a țarului; dar actele acestui principe au fost atât de odioase, încât, doi ani mai târziu, și-a încălcat toate promisiunile și, alungat de țară, s-a retras în Rusia, pentru a scăpa de furia concetățenilor săi. A revenit, totuși, în curând, în fruntea unei

oști de cazaci și s-a repus în stăpânirea acestor state, dar numai până când l-au părăsit rușii, guvernând până în 1812.

În 14 martie 1812, prin tratatul de la București, prin care Rusia (asaltată de francezi – n. n.) smulgea Porții epuizate gurile Dunării și Basarabia, atentat monstruos comis de protector asupra protejaților. Din această epocă, consulul și agenții ruși din Principate vor exercita o adevărată dictatură. Numirea principilor era bine rânduită de deputații moldo-valahi; dar acest drept se exercita de ei sub presiune moscovită și nu mai era decât o vană formalitate, pentru că, în realitate, principele era ales și numit de către țar, în ciuda drepturilor și capitulațiilor Porții.

În curând, Rusia nu se va mulțumi cu aceste monstruoase uzurpări. Nu izbutise să acapareze toate teritoriile pe care le-a vrut prin agenții și prin diviziile împrăștiate prin Moldo-Valahia; ea invadează, din nou, teritoriile otomane în 1818. Ocupând țările, moscoviții jefuiesc, timp de șase ani, Principatele și îi fac pe locuitori să sufere cele mai neauzite chinuri. Exilul, detenția și moartea pedepseau pe deputații neascultători de voința țarului, iar bieții țărani, vânați prin localitățile lor ruinate, erau nevoiți să se hrănească doar cu ierburi și cu coajă de copac, pentru a nu muri de foame sub mărinimoasa protecție moscovită.

Acestea au fost, sub această înspăimântătoare ocupație, semnalele cruzimilor, care l-au făcut pe mareșalul rus Wittgenstein să adreseze următoarea proclamație locuitorilor Moldo-Valahiei:

„Moldoveni și valahi din toate clasele, războiul pe care Rusia vine să-l declare Porții Otomane nu are ca scop rezolvarea celor mai simple nemulțumiri și execuția tratatelor celor mai solemne.

Spectatori și victime ale ostilităților în mijlocul cărora vă aflați, ocupați-vă fără teamă de binele patriei voastre, și faceți-vă deplina datorie. Legile, obiceiurile voastre străvechi, proprietățile, drepturile sfintei religii, care pentru noi este comună, trebuie respectate și protejate”.

În timp ce rușii adresau moldo-valahilor aceste cuvinte ipocrite, menite să înșele Europa asupra actelor și faptelor lor de îmbogățire prin jafuri, storcând bogățiile țărilor, dând foc satelor pentru a-și ascunde crimele și bulversând radical instituțiile, legile și cutumele Principatelor. Toate aceste flageluri dezolante și bolnăvicioase pricinuite de nebunia cazacilor au durat șase ani. Ciurma și foametea au întregit lucrarea devastatoare.

Principatele, aflate sub toate capitulațiile turcești, ajunseseră să conserve o suzeranitate deplină și întregă. Rusia nu s-a oprit niciodată la un principiu asemănător. Mult timp după intervenția acesteia în cauza administrării provinciilor danubiene, guvernând prin ucazuri și cu ajutorul cnutului, ea a impus alegerea deputaților și a manipulat adunarea, fixând impozitele și natura legilor care se votau.

Fără îndoială, Rusia, cu fiecare ocupare a Principatelor de către cazaci, a obținut de la Poartă o adevărată concesiune a moldo-valahilor; dar toate aceste tratate au fost pentru a servi politica Moscovei. Această capitulare nu a avut alt scop decât deposedarea Porții de drepturile sale, pentru a-și asuma însăși Rusia, încetul cu încetul, nu rolul de protector, ci cel de opresor” / **BÉRAUD-REGNY** (*Le Constitutionnelle*, nr. 221, 9 august 1854, p. 3).

1854, august 12: „Extras din Monitor: Ne vom limita la a remarca argumentele pe care Rusia le-a folosit pentru a respinge două mari puteri germane, conținutul proclamațiilor pe care le-a adresat Valahiei și Moldovei, eșecurile multiple pe care trupele ei în retragere le-a înregistrat și concentrarea de forțe austriece, comandate de domnul general baron de Hess în Transilvania și Bucovina; cabinetul din Saint Petersburg nu pare încântat de retragerea

trupelor din principate ca o concesie făcută diplomației austriece” (*Le Constitutionnele*, 12 august 1854, p. 1).

1854, septembrie 14: „Iată câteva informații, publicate de „Journal allemand de Frankfurt”, despre poziția trupelor austriece: Două armate au fost mobilizate (Austria are patru), și anume a treia, care e condusă de arhiducele Albert, și a patra, care îl are în frunte pe contele Schlick, general de cavalerie. Feldmareșalul Hess a luat în mâinile sale comanda reunită a acestor două armate. Linia pozițiilor trupelor începe la Cracovia și se întinde de-a lungul frontierei ruse în Galiția, în Bucovina și în Transilvania, până în Valahia, pe care austrieceii o ocupă în acest moment. Se poate estima cu exactitate la 300.000 de oameni trupele repartizate, foarte inegal – e adevărat, pe această linie. Sunt și peste 82.000 de cai. Până în 1848, armata austriacă nu a avut niciodată mai mult de 48.000 de cai. A patra armată, comandată de generalul Schlick, ocupă linia Cracovia-Lemberg. Arhiducele Albert, a cărui armată este alcătuită din corpurile 10, 11 și 12 și dintr-un corp de cavalerie, are cartierul general în Bucovina, aproape de Suceava, unde se află grosul armatei sale, pegătită să intre în Moldova. O concentrare până acum fără egal a avut loc la Cernăuți, aproape de răscrucea frontierei Bucovinei, Basarabiei și Moldovei. Al 12-lea corp de armată este în Transilvania; 40.000 de oameni ai acestui corp trebuie să intre în Valahia” (*Le Constitutionnele*, 14 septembrie 1854, p. 1).

1854, octombrie 3: „Gazeta de Brașov” (e vorba de „Gazeta de Transilvania”, care apărea la Brașov – n. n.) din 21 septembrie anunță că domnul baron de Eduard de Bach, comisar civil austriac pentru Principate, a părăsit Brașovul pentru a se întoarce, prin Obertomos, la București. Dl baron, care a făcut o întindere la piciorul drept, când a coborât din trăsura aproape de Iacobenii, în Bucovina, a fost obligat să rămână mai multe zile în Brașov, fără a părăsi camera” (*Le Constitutionnele*, 3 octombrie 1854, p. 2).

1868, ianuarie 28: „Viena, 26 ianuarie. Ziarele oficiale publică o ordonanță a ministrului de interne, prin care informează autoritățile din Galiția și din Bucovina care sunt prevederile legii fundamentale din 21 decembrie 1867, care le interzice evreilor să achiziționeze imobile” (*Le Temps*, 28 ianuarie 1868).

1869, februarie 22: „Viena, 18 februarie. Legea adoptată de dietele provinciale din Dalmația, Bohemia, Salzburg, Carinthia, Vorarlberg, Styria, Istria și Bucovina pentru supravegherea școlilor a primit sancțiunea imperială” (*La Presse*, 22 februarie 1869).

1887, iulie 30: „Pesta, 29 iulie. Țăranii s-au revoltat în Galiția și în Bucovina. Repararea drumurilor, în această primă provincie, presupunând munci grele, autoritățile austriece au vrut să oblige țăranii să ajute; cei care s-au împotrivit au fost forțați de jandarmi; un rebel a fost ucis, iar alții au fost răniți. În Bucovina, țăranii au intrat în dispută cu proprietarii. Unul dintre aceștia din urmă a fost ucis pentru încăpățânarea sa” (*Le XIXe siècle*, 30 iulie 1887).

1891, octombrie 11: „Pesta, 10 octombrie 1891. A fost arestat, acum câteva zile, la Suceava, în Bucovina, un individ asupra căruia s-au găsit hârtii și desene, care au determinat autoritățile să creadă că au de-a face cu un spion. Acest individ avea să declare că este ofițer francez” (*Le Figaro*, 11 octombrie 1891, p. 2).

1893, ianuarie 26: „Berlin, 25 ianuarie 1893. Noua adeziune a României la Tripla Alianță, făcută publică, a fost dezmințită de toate ziarele oficiale germane, austriece și

italiene. În ciuda acestor dezmințiri, se poate afirma că există un tratat formal între România și Austro-Ungaria. Prin acest tratat, Austro-Ungarea garantează României posesia asupra unei părți a provinciei Bucovina, în care populația este română, în cazul în care ea va face o alegere fericită, în eventualitatea unui război cu Rusia” (*Le Figaro*, 26 ianuarie 1893, p. 2).

1915, aprilie 29: „Din București, în 27 aprilie, în „Times”: Rușii au făcut, în bătăliile din 22 și 23, o tentativă de a pătrunde în Bucovina. Ei au făcut inamicul să se retragă dincolo de Malenki, capturând 182 de prizonieri. Forțele ruse s-au concentrat, de asemeni, la Boian, în nordul Bucovinei, încercând să forțeze trecerea Prutului. Autoritățile române au declarat că armata austriacă din Bucovina are nevoie de provizii” (*Le Figaro*, 29 aprilie 1915, p. 2).

1915, aprilie 29: „În Bucovina. București, 26 aprilie. Conform informațiilor sosite aici, rușii au încercat să treacă frontiera Bucovinei și, în 22 și 23 aprilie, ei au împins inamicul dincolo de Malenki, făcând 182 de prizonieri, din care 2 ofițeri. Se vorbește, de asemeni, de o concentrare de trupe rusești la Boian, în nordul Bucovinei, pentru forțarea trecerii Prutului. Autoritățile române susțin că armatelor austriece din Bucovina le lipsesc proviziile / *Times*” (*Le Figaro*, 29 aprilie 1915, p. 2).

1916, iunie 24: „În Orientul dunărean, armatele lui Brousiloff cuceresc cea mai mare parte a Bucovinei, ajungând până la Siret moldav... În Bucovina, rușii continuă să-i preseze pe austriecii în retragere. Ocuparea Rădăuților e o problemă de ceasuri, pentru că ei au ajuns la râul Suceava, care traversează această provincie prin mijlocul ei” (*La Figaro*, 24 iunie 1916, p. 1).

□

În cărțile care mi-au ieșit în cale, în ultimii ani, am remarcat următoarele referiri la istoria Bucovinei:

1777, Jean Gabriel Maurice Rocques comte de Montgaillard, în „Mémoires diplomatiques de Montgaillard (1805-1819). Publiés avec une introd. et des notes par Clément de Lacroix”, Paris, 1896, deși a fost scrisă în 1805, p. 201, vorbește despre tratatul din 25 februarie 1777, prin care Buckowine „cade în stăpânirea Austriei, în timp ce și-o disputau Rusia și Poarta Otomană”.

1788, când se publică Oeuvres posthumes de Frédéric II, roi de Prusse, Berlin, 1788, p. 202, în jurnalul împăratului Frederick II, pe 1774, a scris „austriecii au ocupat Buckowine „pentru a-și asigura mai ușor subzistența, în încercarea lor de a menține echilibrul în războaiele dintre ruși și turci, prin care se promovau interesele lor”. Buckowina era prezentată drept un „district aflat la o milă de Hotin”, deci de raiaua turcească.

1789, Annual register, or a view of the history and politics and literature for the year, London 1789, pp. 166, 167, vorbind despre eforturile austro-ruse de alungare a turcilor din Europa, îl menționează pe experimentatul general austriac Prințul se Saxa-Cobourg, care comanda trupele din „Moldavia, Wallachia and the Buckowine”.

1802, Georg P. Mogalla, Die Mineral-Quellen in Schlesien und Glatz, p. VII, Breslau, 1802, vorbește despre descoperirile geologice ale lui Otto Langendorf.

1823, L'art de vérifier les dates depuis l'année 1770 jusqu'à nos jours : formant la continuation ou troisième partie de l'ouvrage publié sous ce nom, par les religieux bénédictins de la congrégation de Saint-Maur, p. 384, vorbește despre întâlnirea de la Cernăuți (Kzernowitz, dans la Buckowine) cu Țarul Rusiei, în 18 septembrie 1823, ora 4 după-amiază.

1823, Francois Sulpice Beudant, Travels in Hungary, in 1818, London, 1823, p. 3, vorbește de vecinătatea Transilvaniei cu Buckowine, unde mai multe etnii „sunt amestecate cu valahii”.

1832, James Bell, A System of Geography, Popular and Scientific: Or A Physical, Political, and Statistical Account, Glasgow, 1832, pp. 424, 425, menționează „Buckowine, lângă Siret și Moldova turcească, la 27 grade longitudine”, în componența Galiției.

1857, Farla Friedrich Rauer, Alphabetischer Nachweis, Adressbuch, des in den Preussischen Staaten mit Rittergütern angesessenen Adels, Berlin, 1857, pp. 171 și 248, menționează confiscarea averii nobilului Fr. Ludwig Karl Poser și, respectiv, Symphorian von Wegierski din Buckowine.

1774-1918: Bucovina, în presa românească

În ciuda firescului subiectivism – în primul rând al epocilor – care caracterizează presa de oricând și de oriunde, presa românească veche reprezintă un uriaș depozit de informații, pe care îl ignorăm pe nedrept. Există, în coloanele îngălbenite de vremuri, nu doar detalii despre evenimente (de exemplu: dubla repatriere a osemintelor Sfântului Ioan cel Nou, dezgroparea osemintelor voievozilor, la Putna, în 1856; serbările de la Putna din 1871 și 1904; debutul ca poet al lui Ciprian Porumbescu, dar și reportajul înmormântării lui etc.), ci și mentalități și stări de spirit de o surprinzătoare contemporaneitate, care definesc, de fapt, firea românilor, pururi dezbinați și bigoți în refuzul lor tradițional de a-și asuma viitorul.

□

1774: Hergheliile împărătești din Bucovina. Conform unui studiu al lui Johann Polek. „Începuturile hergheliei de stat de la Rădăuți”, problema înființării unei astfel de instituții s-a pus după încheierea Războiului de șapte ani, când s-a constatat că nu era ușor de a acoperi necesarul anual de cai pentru armată, cei crescuți de țărani și care puteau fi rechiziționați sau cumpărați, fiind pur și simplu inutili. În 1774, fuseseră cumpărați 529 cai de remontă, de la evreul galițian Isaak Hirschl pentru Regimentul de cavalerie Kaiser Joseph II (Regimentul 6, în 1890), plătindu-se 15.000 de florini vienezi, dar două regimente austriece de cavalerie, care staționau în Italia, aveau nevoie de 2.000 de cai, care nu puteau fi procurați lesne de pe piață. Împăratul Joseph II îl însărcinase pe sublocotenentul Cavallar, pe care îl recomandau abilităților sale speciale, precum și cunoștințelor sale despre zonele bogate în cai, dar și el a livrat, în 1774, doar 766, iar în 1775, doar 871 de cai de remontă, necesari regimentelor de cavalerie. Prețul de cumpărare a cailor era relativ mic, în anul 1774, de 56 de florini, iar în 1775, de 55, iar în aceste condiții Cavallar a fost numit căpitan de cavalerie și trimis în Kabarda, ținut de pe versantul nordic al Caucazului, ca să procure armăsari buni, care au fost trimiși, în 1776, în Bucovina pentru a fi încrucișați cu rase de cai mari. În 1776, în Bucovina

existau, în hergheliile împărătești, 539 de cai, 132 la Siret, 107 la Cuciurul Mare, 66 la Iurcăuți, 66 la Tereblecea, 64 la Sadagura, 54 la Volovăț și Sucevița și 50 la Frătăuți.

În 1777, pe la mijlocul lunii noiembrie, Cavallar a plecat, de-a lungul văii Siretului, în satele Cerepcăuți și Stârcea, unde construit ocoale acoperite și a adăpostit în ele caii, în părți aproape egale (în Cerepcăuți, 229 cai de remontă și 23 cai de tracțiune, iar în Stârcea 229 cai de remontă și 22 cai pe povară); de întreținerea acestor cai se ocupau câte un caporal, un fruntaș, 16 ostași și 16 slujitori; el însuși și-a luat locuință în orașul din apropiere, Siret. Spera ca, până în 1778, să obțină calul de cavalerie ușoară. În raportul său din 31 decembrie 1777, Cavallar promitea Comandamentului General câte o livrare anuală, în care includea și importuri din Rusia și din Moldova, de câte 1.500 de cai, ceea ce împăratul Joseph II nu a aprobat.

În timpul prezenței sale la Viena, în 1778, Cavallar a lucrat un nou plan de remontă, în care recomanda să se cumpere armăsari de rasă, și după obținerea unor rase eficiente, prin încrucișări, să se facă livrări anuale de 1300-1400 cai. Pentru hergheliile împărătești din Bucovina, el solicita un comandant, trei locotenenți majorori, trei sergenți, trei furieri, trei cosași, trei fierari, trei potcovari și 24 slujitori. Aceștia purtau, la început, uniforme regimentelor din care făceau parte. Era necesar și un buget de urgență, în care să se prevadă cheltuielile pentru furajarea cailor și celelalte cheltuieli, inclusiv pentru procurarea unui număr de cai buni (iepe) din Podolia, Pocuția și Bucovina, ceea ce împăratul a încuviințat prin decret imperial.

În 3 aprilie 1778, cu fondurile necesare la dispoziție, Cavallar a părăsit Viena. Cum piedicile și dificultățile erau multe, inclusiv cele privind subordonarea, Cavallar a solicitat, în 11 iunie, libertate de decizie. Se stabilise, recent, la Coțmam în lunile iulie și august 1778 a primit o parte din personalul pe care îl solicitase și în bună parte cele necesare pentru organizarea hergheliilor. De asemenea, au sosit în Bucovina, în ianuarie 1779, și membrii personalului solicitat, adică un comandant, doi călăreți, doi locotenenți majori, doi maieștri, opt fierari, 26 slujitori, 309 de oameni obișnuiți și 40 țărani, deci un total de 384 oameni. Numărul de cai, în acel moment, era de 648 de exemplare, din care 512 de remontă și 136 cai de tracțiune. Suprapunerile de costuri, datorate procurării de cai de remontă din regiuni diferite, nu erau în favoarea comenzii de remontă, căci, în viitor, cheltuielile lui Cavallar ar fi fost mult mai mari, în timp de pace, decât în timpul războiului.

Un alt pericol amenința echipa de remontă a lui Cavallar din partea administrației Bucovinei, aflată la dispoziția zelului pentru bine a generalului Karl Freiherr v. Enzenberg, care vedea, în aplicarea proiectelor lui Cavallar, nu numai ca o instituție care apasă puternic populația bucoviniană, exprimând, în repetate rânduri, opinia că Bucovina nu are un flux organizat de fânețe și de pășuni, propice dezvoltării unor herghelii împărătești. Cavallar a încercat să contracareze aceste atacuri, atacând utilizarea scăzută a populației în reconstrucție și subliniind importanța imigrației din Galiția. Cu toate acestea, Cavallar nu ar fi avut câștig de cauză, dacă nu i-ar fi venit ajutor din altă parte. Tocmai se dovedise că regimentele din Ungaria și din Transilvania erau incapabile să-și asigure numărul necesar de cai prin cumpărarea lor. Prin urmare, împăratul Iosif al II-lea a aprobat moțiunea Consiliului de Război, privind extinderea a trei dintre hergheliile de remontă existente, la 14 octombrie 1780, în Ungaria și Transilvania (două pentru Ungaria și una în Transilvania), precum și cea din Galiția, „deocamdată” achiziție recentă, care „rămâne sub supravegherea căpitanului Cavallar”, dar de îndată ce „nu nu o vor mai permite circumstanțele în Bucovina, Consiliul de

remontă“ va fi mutat în Galiția, sub supravegherea căpitanului Cavallar care „cunoaște deja zonele locale, piețe și alte circumstanțe, de cu mult timp în urmă”.

Comandamentul General, în acord cu Cavallar, a propus aprobarea propunerii acestuia pentru creșterea celor 246 cai (în cea mai mare parte, ai Regimentului 2 Garnizoană) și 182 de cai utilitari. Pentru a se adapta caii, a aprobat zidirea unor ocoale, pentru câte 300 de cai, la Băișești, Boian și Frătăuți, și a unui grajd pentru 100 de cai, împreună cu un sediu al comandantului, la Vășcăuți. În 31 octombrie 1871, pentru merite în organizarea hergheliilor împărătești, Cavallar avea să fie înaintat la gradul de maior „cu leafă întregă”. Proliferarea rapidă a calului, produs în noile herghelii, a făcut ca, în anul 1792, Comandamentul să fie mutat, de la Vășcăuți, la Frătăuți (cunoscut și ca Rădăuți), aparținând Fondului Religionar. În 1812, sediul departamentului din Vășcăuți s-a mutat cu totul la Rădăuți, iar Cavallar s-a retras din armată „aidoma unui mareșal încărcat de glorie pe câmpul de luptă”.

□

1783: Alaiul militar, la repatrierea Sfântului Ioan cel Nou. În această lucrare, dl Dr. Simion Reli, după documente inedite ne descrie repatrierea moaștelor Sfântului mare mucenic Ioan cel Nou, din Galiția, la Suceava, la 1783. După un succint tablou al împăratului Iosif al II-lea (1780/1790), ni se arată îmbunătățirile ce le-a făcut pentru românii din Transilvania, prin înființarea episcopiei ortodoxe române de la Sibiu, la 1783, iar în Bucovina, readucerea moaștelor Sfântului mare mucenic Ioan cel Nou, de la Zolkiew, din Galiția, la Suceava, și înființarea Fondului religios ortodox oriental al Bucovinei, în anul 1786.

Moaștele Sfântului mare mucenic Ioan cel Nou au fost răpite, de către regele Poloniei, Ioan Sobieski, în 1676, și au fost reținute de călugării bazilieni greco-catolici din mănăstirea lor, Zolkiew, lângă Lwow, din Galiția. Încercările de readucere ale lui Antioh Vodă Cantemir, la 1705, când a și trimis o delegație la poloni, au rămas fără rezultat, ca și războiul ce l-a purtat, care a fost nenorocos. Astfel, multe generații de moldoveni au plecat, în decursul celor 100 ani, în mormânt, fără să-și vadă visul împlinit: readucerea moaștelor.

S-a întâmplat, însă, că Iosif al II-lea, în călătoria sa, a doua, prin Transilvania, la 1783, să treacă și în Bucovina, ajungând și în Cernăuți, în 17 iunie 1783. În Bucovina, a făcut cunoștință cu poporul și dorințele lui. Episcopul Bucovinei, Dositei Herescu, prezintă împăratului, în numele întregii populații românești, o petiție, în care se exprima rugămintea de a i se restitui moaștele Sfântului mare mucenic Ioan cel Nou, care erau reținute în Galiția, din anul 1676. Împăratul Iosif al II-lea a împlinit dorințele lor și, în 30 iunie 1783, episcopul Dositei Herescu a trimis, la Zolkiew, pe arhiereul Meletie, care se afla la Lwow, și pe Ioasaf, proegumenul mănăstirii Putna.

Moaștele Sfinte au fost aduse cu mare alai militar, cu muzică și mare pompă, până la hotarele Bucovinei, unde le-a așteptat Dositei Herescu, cu întreg clerul și poporul. Din actele inedite și publicate de dl profesor universitar Dr. Simion Reli, din acel raport al contabilității provinciale și camerale a Bucovinei, către guvernul provincial galițian din Lwow, referitor la conturile veniturilor din jertfele bănești ale moaștelor Sfântului mare mucenic Ioan cel Nou, ni s-au păstrat multe amănunte cu privire la alaiul militar, cu care au fost transportate moaștele sfinte, de la Zolkiew, la Suceava, în iulie 1783. Oficiul contabilității punea chestiunile bănești, ce le-a întrebuințat Dositei Herescu, pentru aducerea moaștelor sfinte, „ca fiind fără drept și fără absolută nevoie”. Sumele întrebuințate de Dositei Herescu erau contestate, ele erau întrebuințate pentru băutura soldaților, apoi pentru cadourile ce le-a făcut, un ceasornic de salon – căpitanului de husari, și o tabacheră – sublocotenentului.

Episcopul Daniil Vlahovici, urmașul lui Dositei Herescu, cu multe argumente, cu o caldă însuflețire, îl apăra pe răposatul Dositei Herescu, care nu mai putea să se apere, de toate

învinuirile ce i s-au adus. Foarte frumoase, deosebit de elocvente, sunt argumentele lui Daniil Vlahovici, pentru apărarea lui Dositei Herescu, iar acuzațiile neîntemeiate ale birocrăției austriece, față de blândul și bunul arhipăstor Dositei Herescu, au fost șterse, prin argumentarea plină de respect și adânc judicioasă a lui Daniil Vlahovici.

Documentele inedite din lucrarea domnului profesor universitar Dr. Simion Reli ne pun într-o lumină nouă atâtea fapte ce s-au petrecut în Bucovina.

„Din episoadele înșirate până aici, culese și scoase la lumină din vechile hârtii prăfuite și uitate, în legătură cu marele eveniment din viața religioasă a românilor bucovineni, care a fost repatrierea moaștelor Sfântului Ioan cel Nou, de la Zolkiew, în Polonia, la Suceava, în anul 1783, se desprinde constatarea faptului istoric că moaștele acestui mare mucenic au fost, întotdeauna, în cursul veacurilor, de la Alexandru Vodă cel Bun, încoace, un puternic factor de cultivare și de susținere a sentimentului adânc religios și a dragostei față de credința creștinească și strămoșească, care a fost pavăza de apărare și cheazășia cea mai puternică de viață a neamului și de tăria țării noastre, sub stăpânirea străină și sub orice împrejurări ale timpului. Rugăciunile și închinările la relicviile acestui sfânt mucenic din țara noastră au picurat, de atâtea ori, balsam alinător în rănile trupești și sufletești ale poporului românesc din aceste părți ale României, susținându-i, astfel, tare și vie credința în învățătura Mântuitorului nostru și ale Bisericii creștine. Și, pe această credință, s-a răzimat forța și unitatea neamului nostru, întotdeauna, până azi.

Fie, și în viitor, ca tot românul să știe că, iubindu-și legea și biserica strămoșească, își apără, totodată, neamul și țara. Căci numai cine e bun creștin poate fi și bun român / Prof.

Constantin RUDNEANU (*Alaiul militar, la repatrierea moaștelor Sfântului mare mucenic Ioan cel Nou, din Galiția, la Suceava, în anul 1783, Cernăuți, 1937, în Foia diecezană, Anul LII, Nr. 33, 15 august 1937*).

□

1786: Învățătură pentru măsurarea moșiilor. Învățătură / Pentru moșinași sau domnii locurilor, pentru ispravnicii și dregătorii lor, precum și pentru obști, adică sau orașenii, sau târgoveții sau sătenii, cum ei trebuie să se poarte la lucrul de acum al scrierii (conscriptiei) măsurării și mărturisirii fundurilor (moșiilor)

Povățuirea lucrului acestuia la cât (obște) se cuvine peste tot stăpânirii locului, însă unde se află mai mulți moșinași, acolo se cuvine acelui pe care toți l-au ales spre aceasta sau s-a întâmplat, dimpotrivă, se cuvine aceuia pe care, după porunca preamiloștivului rescript, paragraful 5, comisia cea mai mare (supracomisia) l-a numit și l-a pus comisar: deci, lucrătorii stăpânirii locului, a vechilului lui sau a orânduitului spre aceasta comisar, încât privește această nouă măsurare și mărturisire, se întinde fără de nici o osebire a moșinașului la toate fundurile (moșiile) cele ce se află între hotarul vreunui sat sau acum s-a alcătuit din câte o casă, îndeosebi cu acel scop ca să se poată alege dintrînsul o hotărâtă seamă de oameni. Isprăvire stă, întru povățuire, ca:

a) să se scrie toate fundurile de pământ după (situsul) pusătura topograficească a lor, după urmare nimic să nu rămână ascuns; ca

b) să se măsoare după cuprinderea feții, deasupra lor (suprafața), toate fundurile care de hotarul vreunui sat sau oraș (obște) ori acuma se țin, ori, de acum, înainte, se vor apuca către dânsul.

c) ca suma rodirii să se culegă din mulțimea și felul creșterilor.

§ 2. Deci stăpânii locurilor vor numi, spre această treabă, pe unul sau pe mai mulți dintre dregătorii lor și le vor da întreagă și deplină putere, pentru ale căror isprăvi apoi ei vor

fi datori a răspunde. Acești vechili ai lor se vor chema de la comisia mai mică (suptcomisia) fieștecării comitat, se vor învăța cu lucrul (practica) și, spre această treabă, se vor jura, după chipul (formula) sub numărul I arătată.

§ 3. Luând această practică învățătură, de la suptcomisie, acești vechili ai stăpânilor locului se vor întoarce la obștile lor, unde ei pe fieștecare obște îndeosebi vor aduna sau, de nu vor fi foarte numeroase, vor aduna mai multe deodată și le vor spune dezvelit scopul Domnului țării lor, cât privește această măsurare și mărturisire de pământuri, la care aceasta să-i facă apreciate, deodată, și trebuința cum că, din pricinile paragrafului I, mai înainte pusul rescript împărătesc, nici unui fund (moșie), ori a cui să fie, să nu se tănuiască, nici rodirea lui să nu se ascundă sau mai puțin vădită.

§ 4. Judele și jurații trebuie să fie de față așa la măsurare și mărturisirea fundurilor (moșiilor) fieștecării sat, precum și la măsurarea și mărturisirea fundurilor domnești, iar unde jude și jurați nu se află, să se aleagă de la obștea aceea pe care va cădea al mai multora cuvânt; așijderea, să se numească spre această treabă șase oameni de cinste, care să știe bine economia câmpului și ținutului hotarului, și cărora să se încredințeze și satul. De la această alegere nu trebuie să se închidă afară (oprească) doar supușii locuitori ai vreunui moșinaș (răzeș) mai mic, care se află într-un același sat; ci mai vârtos, când să nu fie ales nici unul dintrînșii, din datoria dregătoriei trebuie să numească unul sau altul, prin dregătorul domnesc sau vechilul, sau prin comisarul cel de supracomisie hotărât.

§ 5. Judele, jurații și oamenii cei aleși de la obște trebuie să pună jurământul dinaintea ispravnicului domnesc și să se îndatoreze cum că ei, la toată mărturisirea, a fieștecării moșinaș deosebit care va să se facă, or fi cu ceruta luare aminte, or ispiti numărul fundurilor și mărturisirea făcută și or vedea toate împotrivirile drept în cunoștința sufletului lor.

§ 6. Lângă această de obște luare aminte a fieștecării jude și a juraților satului, cea deosebită a lor datorie stă într-un aceea ca să fie de ajutor moșinașilor, până ce se va isprăvi de tot acest lucru al măsurării fundurilor și la toată întâmplătoarea lucrare ce se arată gata spre slujbă.

De cumva s-ar întâmpla ca să se oprească judele sau jurații de la acest lucru, prin vreo boală, atunci trebuie să se aleagă altul din obște, în locul lui, care să fie om credincios și de cinste.

§ 7. Cât pentru ca și luare aminte a acestei alegeri, să se facă mai lucrătoare, cum și pentru ca osteneala lor să se ușureze, dintre acești oameni se vor alege trei, cu soartă (tragere la sorți – n. n.), care îndeobște se vor pune la toate trebile; iar ceilalți trei se vor ține special întâmplării, ca unde, pentru pricina frățietății sau măcar ce fel de altă amestecătură, ar fi de a se teme să nu facă vreo părtinire unul din cei trei aleși, să se poată rândui îndată altul în locul acestuia, din cei mai înainte aleși, sau de cumva, mai apoi, în urmă, s-ar scorni vreo jalbă, atunci să se poată judeca aflarea cea dintâi de oamenii cei aleși, cu a doua parte de oameni aleși.

§ 8. Mai înainte de a se face început cu întâia măsurare și mărturisire de funduri (moșii), trebuie să se hotărască marginile ținutului al fieștecării sat, cu de-amăruntul, ca să nu se întâmple apoi, la întâia lucrare, vreo sminteală (greșeală) și ca să știe tot satul, mai înainte, cât și până unde poate să măsoare el și să-și mărturisească fundurile.

Sățucele cele foarte mici, care locuiesc deolaltă sau casele ce zac împrăștiate, ici și acolo, trebuie, după povățuirea suptcomisiei, să se împreuneze și dintrînsele să se facă o

alegere de obște. Prin această împreunare, nu se întâmplă nici o schimbare judecătoreiei (jurisdicției) sau stăpâniei fieștecărui împreunatului sat sau însinguratelor case; scopul acestei împreunări privește numai acolo ca să se poată cu de-amăruntul hotărî împrejurul vreunui sat și ca să se poată scrie măsura și mărturisi toate fundurile care se țin de acel sat. Când împrejurul satului, într-acest chip, s-au așezat atunci vecinii hotărâți, trebuie să aibă trebuincioasa înțelegere unii cu alții.

§ 9. Trebuincioasele spre această treabă unelte de scris și tipăritele tabele trebuie să și le câștige domnul locului și satul, fieștecare pentru sine. Iar dregătoria țării va purta de grijă ca să se tipărească în număr îndeajuns tabele de mărturisire, pentru probă și ca să se vândă cu cel mai ieftin preț, care preț de obște (public) se va vesti.

§ 10. După aceste de înainte gătiri, trebuie a păși la întâia lucrare, care, încât privește scrierea măsurării fundurilor și mărturisirii rodirii, cu totul se isprăvește, afară, la câmp, și trebuie acolo să fie de față:

- a) judele și jurații satului;
- b) cei aleși, oamenii care, prin soarte (sorți – n. n.), s-au hotărât din vreme;
- c) moșinașul sau domnul locului, în persoana sa (cu capul său) sau printr-un vechil cu deplină putere (plenipotențiar), însă pentru care el trebuie să răspundă.

Trimiterea vreunui vechil, cu deplină putere, este îngăduită numai domnilor străini, adică care sunt afară de țară (în Moldova – n. n.), sau persoanelor de mai înălțat rang, care, între hotarul vreunui sat, au funduri; iar ceilalți moșinași nu se vor ierta de venire, înșiși, cu capul lor, fără numai pentru mari și grele pricini.

§ 11. Fundurile (moșiile) care sunt date în arendă vremelnică

- a) trebuie să se mărturisească de către moșinaș (proprietar);
- b) iar fundurile date în arendă la moșteni trebuie să se mărturisească de la însuși arendașul, care, la o întâmplare ca aceasta, se socotește ca și un proprietar (stăpân);
- c) la fundurile ce sunt ale vreunei obști (sat), ale vreunei Biserici sau fundații, să se facă mărturisire de către acela care acum le chivernisește;
- d) fundurile parohiei să se mărturisească de la însuși preotul paroh.

§ 12. Când proprietatea vreunui fund să fie de price sau măcar numai hotarele lui, iar proprietarul de acum să fie știut, atunci trebuie să se poftească la mărturiseală acela care, pe vremea mărturisirii, se află în stăpânie, fără de a socoti că doară prin aceasta s-ar hotărî cumva ceva asupra dreptului proprietății însăși și asupra acelor care de acolo urmează.

Iar când să fie însă stăpânitori (possessorium) prinși în pără și pentru aceasta să zacă locul nelucrat, atunci de cumva nu s-ar putea să se facă, pe loc, vreo asemănare între părți, trebuie să se dea mărturisire din judecata suptcomisiei uneia dintrînsele, întreg păzindu-se dreptul (jus-ul) părților ce se pârăsc.

§ 13. La întâia lucrare trebuie să se ia anume rânduită așa-numita tabelă de scriere (conscripție) de măsurare și mărturisire de pământ, după chipul nr. 3, și să se poarte cu dânsa, afară, la câmp, întru scrierea de locuri, după următoarea dezvăluire. Tabela aceasta de scrierea măsurării și mărturisirii pământurilor osebește tot lucrul acesta, spre două împărțituri:

- a) spre scrierea și măsurătoarea fundurilor, și
- b) spre hotărârea rodirii, după deosebita lor rodnicie”.

1786: Pravila lui Iosif II pentru țărani Bucovinei. „Noi, Iosif al II-lea, din mila lui Dumnezeu ales Împăratul Romanilor ș. a. m. d.,

Pentru ca să apărăm și pe podanii (țărani birnicii – n. n.) noștri din Bucovina de toată reaua volnicie a tăriei stăpânilor de moșii, dăm și punem stăpânilor moșinași și dregătorilor lor, cum și podanilor, pravila următoare:

Întâi: Tot podanul este dator a fi cu ascultare și supunere nu numai prea înaltelor înseși ale noastre porunci, judecăților și rânduielilor împărăteștilor noastre județe, ci și poruncilor stăpânului său de moșie și ale dregătorilor lui trebuie să fie supus și ascultător.

Al doilea: Chiar când i se pare țaranului porunca stăpânească nedreaptă și, prin aceasta, să se socotească pe sine a fi asuprit: totuși, nu este el volnic a se face însuși pe sine judecătorul său, ci el are numai, după căzuta rânduială, a face și a da jalobă asupra unei porunci ca acelea; iar în vremea aceasta, până se va urma hotărârea pe jaloba sa, el este dator să împlinească porunca stăpânului său, cu atât mai mult, cu cât lui i se va împlini o deplină întoarcere de pagubă și satisfacție, de către stăpânul moșinaș sau diregătorul lui, când jaloba lui avea să se afle dreaptă și cu temei.

Al treilea: Fiștecare țaran, care nu va urma o supunere ca aceasta, la porunca stăpânului său, este vrednic de pedeapsă și noi lăsăm hotărârea pedepsei la stăpânul său; însă când pedeapsa unui podan ca acesta neascultător să se hotărască de către noi înșine sau de către un împărătesc al nostru județ, atunci nu poate mai mult stăpânul să pedepsească pe țaran pentru aceeași greșală cu vreo deosebită pedeapsă.

Al patrulea: Așijderi, acei țărani răzvrățitori și care pe mai mulți țărani sau sate intrigă, smomesc și întărită spre neascultare asupra stăpânului lor; asemenea, pe unii ca aceia, a căror neascultare este întovărășită cu împotrivire de tărie, cu turburarea liniștii și păcii de obște sau cu o obraznică semeție de a se atinge cu mâna de stăpânii lor sau vatafii stăpânilor lor; unii ca aceștia, prinându-se îndată, să se dea judecătoriei ce-i mai de aproape, care judecă pricini de osândire spre moarte, dându-se, împreună, în scris, și fapta vinovăției lor, spre judecată osânditoare.

Al cincilea: Mai înainte de ce moșinașul stăpân sau dregătorul lui hotărăște vreun fel de pedeapsă asupra vreunui podan, trebuie, mai înainte, să i se arate podanului vina, la județul stăpânesc, înaintea vornicului sau a doi detreabă și fără de prihană vecini, și să asculte cu blândețe dezvinovățirile lui, de cumva el are să arate vreo îndreptare, dar află stăpânul moșinaș sau dregătorul lui cum că țaranul nu se poate îndrepta, precum se cade, de fapta ce i se impută sau de neascultare, sau că, cu toată tăgăduirea ce el face, totuși s-ar dovedi, prin însuși lucrul sau prin mărturiile oamenilor de credință, atuncea are stăpânul a hotărî și a numi o pedeapsă potrivită greșelii sau vinei lui.

Al șaselea: Însă, de acum, înainte, este dator tot stăpânul a face și a ține, în dregătoreasca cancelarie a sa, pentru acest fel de pricini, un protocol anume, de toată curgerea judecății, cu spusurile, arătările și mărturiile ce s-au întâmplat și de pedepsele ce s-au hotărât și s-au urmat cu vinovatul. Într-acest protocol, trebuie, totdeauna, îndată și înaintat vornicilor și vecinilor ce se află de față la cercetarea țaranului, să se scrie îndată și cu credință la protocol anume greșala sau vina țaranului, cu însemnare de a mărturisit el singur sau de s-a dovedit el prin mărturii, scriindu-se împreună la protocol și pedeapsa ce i s-a hotărât, dimpreună cu ziua în care s-a făcut judecata, și așa să se citească și să se iscălească de megieșii care s-au chemat și au fost de față la ascultare sau luare de scris, și la curgerea judecății.

Al șaptelea: Când i se pare țaranului cum că pedeapsa care i s-a hotărât este nedreaptă și peste măsură, și pentru aceasta să voiască a se jelu, atunci el este volnic a cere, de la stăpânie, o credincioasă copie de toată curgerea judecății din protocolul de judecată și pedeapsă ce i s-a rânduit, care copie trebui să i se dea lui de către stăpânie neapărat și fără nici

un ban; cu toate acestea, stăpânia poate îndată să împlinescă asupra lui pedeapsa hotărâtă și rânduie.

A optelea: Între pedepsele care sunt lăsate hotărârii judecătorești a stăpânului satului sau dregătorilor așezați de dânsul voi noi a înțelege:

a) o cuviincioasă închisoare și nicidecum vătămătoare pentru sănătate, cu pâine și apă;
b) punere la lucru spre pedeapsă;
c) îngreunarea închisorii și punere la lucru, spre pedeapsa cu punerea fiarelor în picioare, peste acestea;

d) scoaterea din casă și ogradă, însă la hotărâre de pedepsiri ca acestea trebuie să se caute cu dreptă luare aminte atât la vârsta cea mare și cea mai mică, precum și la alcătuirea trupului și așezământul podanului vinovat; așijderi, pedepsele cele mai de ocară și mai grele trebuie numai acelor din podani să se dea, la care trecuta domoală pedeapsă sau certare nimica n-a folosit; drept aceasta, și numai în protocolul unde se scriu pedepsele, totdeauna să se pomenească, pe scurt, certările trecute. Lângă aceasta, poruncim noi și aceasta anume: ca împlinirea pedepsei cu închisoare și punere la lucru să nu se facă în vremea agricolului lucru de câmp, ci să aștepte și să se facă împlinirea acestor pedepse după ce se va săvârși vremea lucrului.

A nouălea: Iar când să voiască vreun stăpân a pedepsi pe țaranul său cu închisoare sau punere la lucru, care trece peste opt zile sau cu scoaterea din casă și moșie: atunci este dator stăpânul asupra unei pedepse ca aceasta mai întâi a cere aprobarea sau întăritura dregătoriei ținutului.

Al zecelea: Stăpânia trebuie să trimită protocolul cu pedepsele rânduite la dregătoria ținutului și trebuie să însemneze cu o scurtă arătare; în ce chip stăpânia cere hotărârea pedepsei, iar dregătoria ținutului are atunci a citi protocolul de pedepse și, aflând într-însul cum că starea greșelii care țaranului i se impută este de ajuns bine cercetată, atunci are fără zăbavă, cel mult în opt zile, să facă de știre pedeapsa ce trebuie să se dea țaranului, iar când să nu afle dregătoria ținutului, în protocolul de pedepse al stăpâniei, îndestulat lămurit cercetarea greșelii, atunci trebuie să facă, mai cu deamănuntul, căzute și, după rânduiala cercetare, și după această cercetare, cât se poate mai degrabă să hotărască pedeapsa cea potrivită greșelii și vinei țaranului.

Al unsprezecelea: Țaranul n-are să plătească nimic pentru închisoare și nu poate, nici într-un chip, să se ceară de la dânsul gloabă de bani sau ceva în prețul banilor; iar la întâmplări unde trebuie să se întoarcă vreo pagubă, făcută stăpâniei sau altcuiva, trebuie totdeauna să aibă loc datornică și dreapta întoarcere de pagubă; totuși nu are loc mai înainte această întoarcere, fără numai după ce, mai întâi, paguba făcută sau ispășită și s-a prețuit precum se cade, trăgându-se la ispășire sau la prețuit, ispășitori sau prețuitori nepărtinitori și cu știință, și după ce s-a scris hotărârea unei întoarceri de pagubă ca aceasta, la dregătoria stăpânească, în protocolul de cercetare judecătorească și de pedepse, cu toate peristasurile ei, într-același chip s-a rânduit mai sus, în punctul al cincilea, unde s-a grăit de pedepse.

A douăsprezecelea: Cu cât de tare și neschimbat noi suntem hotărâți a ocroti, cu tot dinadinsul, după chipul încă poruncit și a face de a se ține și a se păzi de către țaran ascultătoare supunere, ce neapărat trebuincioasă spre buna rânduială și spre binele și folosul de obște, cu atât mai cu tărie poruncim, așijderea, și stăpânilor de moșii și dregătorilor lor ca să nu cuteze a face țaranilor vreun neajuns, ci mai vârtos să-i apere și să-i păzească cu toată puterea, și să-i ocrotească la dreptățile și sloboziile lor. Pentru aceasta, acei stăpâni, care, împotriva a toată buna așteptare, vor porunci țaranilor lor să facă ceva care ei nu sunt datori a face, acei stăpâni nu numai că trebuie, din poruncă și din tărie, să întoarcă ascultătorului țaran toată paguba deplin și să-i dea toată îndestularea, ci, după cum a fi pricina, trebuie să se tragă la greu cuvânt de răspundere și pedeapsă, drept aceasta, deci, trebuie și de către dregătorii ținutului nu numai să se oprească îndată toată rea volnicia, dând pentru această căzută (caz,

cauză – n. n.) certare și pedeapsă; ci trebuie să se facă arătare de aceasta și la împărăteștile noastre județe (instituții judecătorești – n. n.), după toate, a treia lună, prin trimiterea protocoalelor obișnuite, întru care sunt de a se însemna, pe scurt, pricinile pedepselor și pedepsele rânduite, pentru ca să se poată vedea și ști, dintru aceasta, toate urmările.

După care aceasta, fieștecare are să se poarte și să se ferească de pedeapsă, iar așezatele ale noastre dregătorii de ținut și județe (judecătorii – n. n.) de țară au să se țină de poruncă și să urmeze probele acestea ca unui îndreptar de la care nicidecum să nu se abată, și a fi cu cea mai de-amăruntul purtare de grijă și priveghere ca să se urmeze de către toți.

S-a dat în imperiul nostru și a scaunului nostru de frunte, orașul Viena, în întâia zi din noiembrie, anul o mie șapte sute optzeci și șase, iar a împărăției noastre râmlenești, într-al douăzeci și doilea an, și a împărăției noastre peste țările moștenitoare, într-al șaselea an. / **Joseph**”.

□

1789-1850: Nemții noștri bucovineni. O splendidă, dar ignorată lucrare a profesorului cernăuțean Raimund Friedrich Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina / seit der / Besitzergreifung Durch Österreich* – în traducere aproximativă; *Localități din Bucovina, de la încorporarea ei în Austria*, apărută la Innsbruck, în anul 1902, conține o puzderie de date, care valorifică primele cercetări istorice bucovinene, făcute tot de un german, pasionatul Friedrich Adolf Wickenhauser, primul cercetător temeinic al documentelor voievodale moldovenești, care zăceau, ignorate, prin chiliile mănăstirești. Nu știu și nu înțeleg de ce nu sunt traduse în românește opurile lui Kaindl, care conțin mărturii atât de importante despre trecutul nostru. Bănuiesc doar că, netradus, poate fi combătut mai lesne de către exaltații istoriografiei românești, chiar dacă nu au ce combate, Kandl, ca și Wickenhauser, fiind nu doar un iubitor de români, ci și un stăruitor luminător al acestora.

Răsfoind, pentru a nu știu câta oară, lucrarea lui Kaindl, am început să selectez date ușor de deslușit și de transcris, cele mai multe referitoare la stabilirea unor coloniști germani în localități bucovinene, majoritatea acestora fiind meseriași, care au constituit modele și pentru românii bucovineni de odinioară. Cele mai multe informații vizează perioada 1789-1890, dar mulți nemți, precum cei din Gura Humorului, aveau să părăsească Bucovina, după anul 1850, pentru a se îndrepta spre America. Puțini dintre ei trec dintr-o zonă industrială în alta, și mai puțini se... românizează, mai ales în ultimul secol, ca fermieri.

După obiceiul meu, de a vă prezenta fișe parțiale, de care mă voi folosi în viitorul apropiat, iată care au fost primii coloniști germani din Siret (Sf. Onufrie), Satu Mare, Milișăuți, Arbore și Frătăuți (stabiliți în aceste localități între anii 1789-1790), precum și cei care mai existau la Gura Humorului, în 1850, cu un trecut humorean de două-trei decenii fiecare:

Sfântu Onufrie: Nicolaus FUCHS – numărul casei: 69, **Heinrich WEBER** – numărul casei: 72, **Christian TAUB** – numărul casei: 71, **Johann TAUB** – numărul casei: 75, **Friedrich FUCHS** – numărul casei: 69, **Johann SCHMIEDT** – numărul casei: 70, **Paul KOLLER** – numărul casei: 69, **Mathias GRUBER** – numărul casei: 74.

Satulmare: Peter SCHMID – numărul casei: 53, **Heinrich MANG** – numărul casei: 52, **Johann STAUD** – numărul casei: 69, **Adam NUNWEILER** – numărul casei: 50, **Cristoph SCHMIDT** – numărul casei: 49, **Carl WEEBER** – numărul casei: 48, **Sebastian HUBRICH** – numărul casei: 47, **Ludwig SCHNEIDER** – numărul casei: 46.

Milișăuți: Adam HAAS, Johann ROBRMANNNS-WITVE, Jakob BEKER – numărul casei: 12, Johann STRESSLE, Johann HAAS – numărul casei: 10, Maria WALTERIN, Philipp HAAMANN – numărul casei: 11, David MAYER.

Arbore: Adam WÜRTH – numărul casei: 150, Jakob SCHLOTTER – numărul casei: 151, Wilhelm NEU – numărul casei: 152, Lorenz NEHR – numărul casei: 153, Michael SCHLOTTER – numărul casei: 154, Peter BURGHART – numărul casei: 155, Jakob LEIB – numărul casei: 156, Georg WAGNER – numărul casei: 157.

Frătăuți: Adam BÖHMER – numărul casei: 291, Jakob TAUB – numărul casei: 292, Daniel LORGER – numărul casei: 293, Theobald REIN – numărul casei: 294, Conrad KURTZ – numărul casei: 295, Heinrich ENNICH – numărul casei: 296, Balthasar RATHMACHER – numărul casei: 297, Philipp SCHNEBERGER – numărul casei: 298, Johann BROCKER – numărul casei: 299, Daniel KIEL – numărul casei: 300, Johan SCHÄFFER – numărul casei: 301, Jakob REH – numărul casei: 302, Christian FRITZ – numărul casei: 303, Valentin KISSINGER – numărul casei: 304, Johann Georg WAGNER – numărul casei: 305, Johan GARTHNER – numărul casei: 306 (Kaindl, pp. 522-529).

Gura Humorului (până prin 1850): sticlarul Michel HAGEL – numărul casei: 2, sticlarul Martin MÜHLBAUER – numărul casei: 3, sticlarul Franz WEBER – numărul casei: 4, sticlarul Karl GASCHLER Junior – numărul casei: 5, sticlarul Michel STADLER – numărul casei: 7, Jakob GNAD – numărul casei: 8, sticlarul Joseph STADLER senior – numărul casei: 9, zidarul Symon FISCHER – numărul casei: 10, sticlarul Joseph WEBER – numărul casei: 11, sticlarul Johann GASCHLER – numărul casei: 13, sticlarul Karl GASCHLER senior – numărul casei: 14, sticlarul Johann PONGRATZ – numărul casei: 15, sticlarul Friedrich GASCHLER – numărul casei: 16, sticlarul Joseph GASCHLER – numărul casei: 18, sticlarul Karl GASCHLER – numărul casei: 52, Ambros WEINFURTER – numărul casei: 55, Jakob NEUMANN – numărul casei: 56, Josef FELDIGEL – numărul casei: 57, Josef STADLER – numărul casei: 59, Jakob GNAD – numărul casei: 60, Karl STADLER – numărul casei: 61, sticlarul Karl KOHLMANN – numărul casei: 62 (Kaindl, pp. 534-535).

Suceava: trei familii Koretz ACKERFELD s-au stabilit în târg, în 1782, iar două familii germane Faltschen WIESEN, în 1787.

Cernăuți: primele două familii germane, sosite aici în 1782, Peter JANO și Caspar HILLER, s-au stabilit în Roșă, punând bazele puternicei colonii germane de mai târziu.

Roșă: După Peter JANO, a sosit familia lui Koretz ACKER, apoi cea a lui Faltschen WIESEN, din Suceava.

□

1793: Câmpulungeni se plâng guvernului militar. Prea Înaltă Guvernare a Bucovinei,

O prea negândită schimbare a vremilor și neașteptată întâmplare, ce ne silește pe noi, pe toți locuitorii munților din Câmpulungul Moldovenesc, această prea plecată jalobă a noastră, înaintea prea înalților locuri, cu prea adâncă smerenie a o aduce! O prea nevăzută schimbare a vremilor ne silește, că, de s-ar fi putut vedea mai dinainte vreme una ca aceasta, de care suntem trași acum la întrebare, cu bună seamă toată silința noastră am fi pus, că nici odinioară la Îndoială n-am fi încăput, și de care am crezut că ne este de apărare, dar și neașteptata întâmplare este pricina că nici odinioară frică ori grija n-am avut, cum și mila aceea ce am avut, până acuma, de la luminații domni și împărați, întărită cu atâtea privilegii, ce le avem la mână, oarecând poate răsuflată să rămână.

Toată pricina jalobei noastre într-aceste următoare se cuprinde: De într-a treia sută de ani mai bine acum, după cum am înțeles de la moșii și strămoșii noștri, de când s-au început așeza bătrânii și rădăcinile neamurilor noastre, într-acești munți carpați sau, precum zic nemții, Alpi, pe la apa și pe la izvoarele apelor: Dorna, Bistrița, și Moldova, pe la locurile sălbatiche, pe unde, mai înainte vreme, n-au putut străbate prin codrii cei deși nici fiare, doară necum oamenii, și lăzind codrul verde, cu multă sudoare și muncă, scoțând rădăcinile copacilor verzi, am lărgit loc, înecet, de s-au făcut satule: Câmpulungul, Dorna, Fundul Moldovei și, mai pe urmă, Pojorâta și Sadova, cum și alte sate, în partea Moldovei, care acum peste cordunul împărătesc au căzut. Această silință a noastră văzând luminații domni ai Moldovei și simțind și greutatea vieții noastre, ce avem într-un loc sălbatic ca acesta, s-au milostivii și nu ne-au înlocuit cu altă cu nimic, fără numai cu stierțele, poaloane, după cum arată aceste aice amănate măturări de la boșeri care au fost vomnici între noi, era și filării, care toate erau dăduțele Domnitorului Țării, precum astăzi este contribuția împărătească, și ca să înțelegem străji pe unde s-au făcut cărări sau plaiuri din țara Ardealului, și țara ungurească, iar cu alte cele, Domnii Moldovei, nici ca stăpâni ai locului acestuia, nu ne-au înlocuit, și așa am trăit, nenămărată vreme, sub principii Moldovei, nefiind supărați, afară de aceste mai sus pomenite, cu nimica, căci schimbându-se principii Moldovei, unul după altul, care cum au venit privilegii celui ce era mai înaintea lui n-au ridicat, ci mai vărtos le-au întărit, până când, din puternicia orânduială a lui Dumnezeu, s-a schimbat vremea, de a căzut acest loc al locuinei noastre sub stăpânirea prea luminatei Case a Austriei.

Domnii generali, ce erau, într-aceva vreme, povățuitori [puterii] Bucovinei, au cercetat, îndată după cuprinderea țării, precum în țări între apele: Nistrului, Prutului, Sireului și Suceviu, până în munții, așa și aice, între munți, toate dăduțele, atât domnești sau ale prințului țării, cât și boșerești sau ale stăpânului de loc, și, după cum au aflat, făcându-se numai puțină schimbare la dăduța țării, adică la contribuție, altele toate au lăsat într-aceva stare, în care era Bucovina atunci când au cuprins-o, și, văzând și privilegii și dreptățile noastre, care, aici, în cinci surturi cu prea adâncă pledecuine am aminat, afară din contribuția dreaptă, până la o vreme, adică la anul 1782, cu atât cu nimica nu ne-au mai înlocuit, căci greutatea trailului nostru, aice, ceea ce era în vremea principilor Moldovei, a rămas la vremea Generalilor și până astăzi, din pricina că norodul din zi în zi se înmulțește, iară locul străim nu se mai întinde, nici piatra neroditoare nu se mai face mai bună.

La anul 1782, s-a aflat, din luminata poruncă împărătească, a fi de trebuință să se facă drum de care, peste munții puștii, în țara Ardealului, și la aceasta, îndată am fost siliți a lucra cu trăsuri și cu mâinile, dar ne socotim cum că această datorie în veci se va întemeia, și văzând atât filozofia și trebuința drumului, nici cu un cavaliu nu ne-am împotrivit, dar acum vedem cum că, de acolo, datorie veșnică ni s-a născut. Au mai aflat acești domni generali, peste aceasta, împotriva privilegiilor noastre, și aceea, și mai dăm cai de forșon (caz de poștă – n. n.), și purtăm o greutate a forșonului ca aceea, care nici în Bucovina, nici într-ale țări împărătești nu se pomenesc, căci Câmpulungul Moldovenesc trebuia să poarte poșta, de la Câmpulung, până în Doma, peste muntele Mestecești, 5 mile de loc, iară Dorna trebuia să dea forșon la Bistria, peste munți, 13 mile și jumătate. Am socotit noi cum că această greutate, care am primit-o peste dreptățile noastre, fără de a ne jeluia oareunde, a fi destulă încărcătură asupra noastră, dar cu cât îngăduitori ne-am făcut, cu atât mai multe alte greutăți s-au aflat, căci acum dregătorii boierești tot chipul de siliță au pus ca să ne înscarină pe tot felul de datorii, cu care înscarinat este un țărăn, cel ce șede în țară, pe loc neted și roditor, care însuși înaintea unei comisii, ce s-a făcut într-aceste zile, din gura domnului Director de la Sf. Ilie însuși ni s-a dat răspuns, cum că privilegiile noastre, ce le avem, nu ne învolnuiesc nici de adăul casei, nici de dăjini, și așa, de va rămânea pe voia dregătorilor, Dumnezeu știe cu câte greutăți ne vor înscarina, precum și până-acum multe au făcut, care nu erau, acești dregători mai sus numiți nu cumplitesc, aici, cum că noi puințea păinea noastră o facem departe, în țară, și mulți o facem peste cordon, în Moldova, 10 și 12 mile de loc de departe, ca să ne putem hrăni, aice, între munți, ci ne caută numai aici că suntem sudți, călcând peste privilegiile noastre; cele mai multe chiverniseli ale noastre sub numele venitorilor boierești ni le închid și trag la dănsii; așa ni s-au poprit cărmele și s-au dat în orândă străinilor, care, după voia lor ridicând prețul băuturii, din munca noastră se îmbogățesc; așa s-au socotit taxele pădurii, care, până la vremea comisiei de îndreptare, nu s-au auzit nici odinioară, măcar că aice prea multă pădure se află și îndemurare a o tăia, și a deschide locuri, mai multă foloșință va face decât popreala.

Așa ni s-au închis vâlto și pășădriile, care acum de la acești dregători cu bunii le cumparam, așa s-au închis și vânzătura, pentru care asmenie siliți suntem a plăti orândă; așa vor să ne înarce și morile cu oșobit adet, după cum vor socoti dumneaor, nesocotind cum că aceste mori, cu morile cele ce se află în țară pe loc neted, nici odinioară nu se vor putea intruchupa, căci acestea, fiind făcute pe niște părate, se izvorăsc dintre munți și nu în totdauma mata lor, adeseori se schimbă pe alte locuri și, uneori, din pricina înghetului, alceori din schimbarea apei pe alt loc, rămânând morile pe loc uscat, nu umbli, nici atâtea venituri nu aduc, cât pe jumătate de una din cele ce sunt în țară; toate acestea nu primese la socoteală, ba nici acela nu se caută, cum că un țărăn, ce șede în țară, pe loc neted, găsește chiverniseala vieții sale în verdețurile grădinilor și din semănătura câmpului, fiindcă se fac: mazăre, fasole, linte, bob, hrișcă, păsat; se află și roadele pomântului: cireșe, prune, perje, pere, mere, care toate acestea în locul locuței noastre nu sunt și stâncă nu le mai rodește, și toată hrana noastră o zi ca alta în toată viața noastră, la vreme de post, mămăligă uscată (mulți sunt care nici aceea n-au), iar în vreme de fruct, o zi ca alta, mămăligă și brânză, și acei mai mulți n-au nici aceea. Iar găini, găște și rațe, cum și rămători de tăiat, la noi foarte rar se află, fiindcă nu este cu ce să le înțem; toate acestea nu se primese la socoteală de către numiții dregători.

Dar cu acest vor să ne apese, să ne dovedească, cum că avem plodul vitelor prea mare, că la dănsii prea mare numărul oilor este la un gospodăr, 200, și acest fel de gospodărie poate s-ar găsi 1 sau 5, în tot ocolul Câmpulungului, la dănsii prea mare număr este 10 sau 12 vaci, la un gospodăr, și de aceea poate s-ar găsi unul sau doi, la Dorna. Acestea sunt cu care vor să ne dovedească, dar nu caută cum că, pe lângă unii ca aceștia, care au câte 100 și 200 de oi ori câteva vaci, mai mulți săraci se găsească, și cei mai mulți sunt care cu totul nu au nimica și trăiesc numai de la acești mai cu putere; iară ce se ainge de cei mai cu putere și de ploada lor cea de vite, nu caută cum că această ploadă cu nenumărată greutate este, căci iară se începe de la luna lui octombrie și, după starea locului, până la jumătatea mai, și adeseori până la sfârșit ține, și oamenii, cu ploada lor cea de vite, sunt siliți a merge în țară, la loc neted, și caută fân pentru vitele lor, precum și aceasta știut este și dovedit, cum că cele mai multe vite, câmpulungeni le țenează în partea Moldovei, pe la Iași și mai în jos de la Iași, pe apa Prutului și Siretului.

Aceasta este starea locului nostru și aceasta cea adevărată închipuirea lui, la care, de nu vom avea apărare de către prea înălțata împărăție și pe înalte locuri, nu-i cu putință ca să putem trăi. Și aceste pricini și greutăți ne silesc prea plecată jaloba noastră aceasta înaintea înaltei Guvernări, cu prea adăncă smerenie, a o aduce și a ne ruga ca să se milostivească înalta Guvernare, după mai sus arătatele privilegiile noastre, împotriva înscarinării boierești a ne apăra și a porunci ca cele ce ni s-ar fi luat și ni s-au poprit de către dregători să ni se slobodă și înapoi să ni se dea.

Câmpulung Moldovenesc, 1793, Iulie 1.

Simion Păpuță, vornic,
Simion Șandru, giurat
Ionița Crăciunescu,
Ionița Sabie,
Gheorghe Bătarciul
Iosif Gligore a popii
Costandin Sabie.

Și noi, împreună cu toate satele Câmpulungului, adevărim și, pentru credință, s-a pus și pecetea vetrei Câmpulungului, ce se numește țârg, și noi suntem sub ascultarea lor (*Uricariul / cuprinzător de hrisoave, ispisoace, urice, anaforale, proclamațiuni, hatișerife și alte / acte ale Moldovei și Țării Românești, / de pe la anul 1461, și până la 1854 / sub direcțiunea dlui Theodor Codrescu, Tomul al VI, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1875, pp. 164-170).*

□

1801: Români bucovineni în decembrie 1801. La Câmpulung, se deschide un șes lung și roditor. Am dat, acolo, peste un țăran, care a băut, pe loc, 10 florini, ce îi premise ca arendă pentru lunca sa. Tovarășii săi și-au scos, încă de la distanță, pălăriile, dar, după aceea, când le-am cerut un mic serviciu, au șters-o pe nesimțite. Mai mulți au sărit din care, ca să fure snopi. Unul ne-a oferit chiar spre cumpărare un drob de sare, pierdut de tovarășul său, care dormea. Aceasta nu surprinde, într-o țară care a fost lăsată, atâta vreme, pradă părăsirii și bunului plac. Urmările unei astfel de stări provoacă, uneori, măsuri care mai curând pot fi criticate, decât schimbate...

Boianul este locuit de moldoveni și ruși. Prin localitatea aceasta trec, anual, 15 până la 20 de mii de boi, spre Viena, și 6-7 mii, spre Breslau. Anul trecut, au trecut, cu permisiunea specială a Porții, mai multe mii de oi, ce erau mânate spre Prusia. În același an, Viena a ridicat, de aici, 330 de chintale de bumbac levantin, 300 de chintale de mătase de același fel, probabil din cauza nesiguranței drumului prin Serbia. În chip obișnuit, sunt aduse aici, din raia (Hotin) și din Moldova, haine de tot felul, produse agricole, uneori cai. Aceștia din urmă sunt trecuți, totuși, mai deseori prin pasul Bârgău sau Oituz.

Comerțul cel mai important îl poartă Boianul cu Brody, din Galiția orientală. Acolo se întâlneau, odată, comerțul Rusiei, Italiei, Levantului și Germaniei. Acest avantaj n-a fost pierdut de tot, prin interzicerea mărfurilor străine, căci localitățile aceleia i s-au acordat drepturile unui porto-franco.

La o jumătate de oră de aici, se află satul Toporăuți, căruia, de la luarea în posesie a Bucovinei, i-au sporit familiile, de la 40, la 100. În general, populația acestei țărișoare a sporit foarte mult; la aceasta a contribuit așezarea multor coloniști, scutirea de recrutare și rodnicia solului. Dar acest dar al naturii este prea puțin folosit de locuitorii de origine moldovenească. Lor li se pare înjositor să lucreze pentru plată și sunt gata, totdeauna, să-și părăsească locurile de baștină. Germanii, imigranți acolo, unde ocupă sate întregi, sunt disciplinați și activi. Unde însă au fost împărțiți printre moldoveni, au decăzut la nivelul acelora. Hărnicia lor a dispărut, din cauza exemplului, lăcomiei și neajunsurilor pricinuite de vecini.

Țăranii din Bucovina produc, pentru stăpânii pământului, foarte puțin și sunt aproape independenți de ei, prin intervenția Oficiului districtual. Rezultatul va trebui să confirme sau să infirme dacă oamenii primitivi devin mai fericiți și mai buni, când sunt tratați la fel cu cei

complet civilizați (Batthyány, Vincent, în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, Serie nouă, vol. I – 1801-1821, București 2004, pp. 99, 108).

□

1803: Calendar românesc vechi al lui Iulian. Datorită Bibliotecii Universitare din Cluj-Napoca, am putut vedea un „Calendar românesc vechi al lui Iulian pe anul de la 1803, care se cuprinde din 365 de zile, pe Ardeal și pe alte învecinate locuri, lângă care s-au mai adăugat calendarul nou nemțesc, anul gregorian”, iar din pricina curiozității, m-am deprins, rapid, cu buchiile, deși cele scrise de mână mi-au dat mari bătăi de cap. Calendarul a apărut la Sibiu, în Tipografia lui Johann Bart.

E ciudat să mă văd pășind prin cei dintâi ani ai veacului al XIX-lea, încercând să-i deslușesc notorietățile, speranțele și spaimile, dar mă reazem de sufletul stră-stră-stră-bunicului, Ion Gâză, din Revcăuți, doar ca să-mi fac o geană de curaj, la intrarea în anul 1803. Pornesc de la „Arătare de cele ce se află întru acest calendar” și rămân surprins de româna curată, care se vorbea și scria înainte de zvârcolirea tulpure a etimologismului. Poposesc la „Cronologica arătare pe acest an” și aflu că mă aflu în anul 7311 de la facerea lumii și caut spre „cele șapte planete”, care însoțesc Soarele, Saturn, Jupiter, Martie, Venus, Mercur și Uranus „planetă nou aflată”.

Anul nou 1803 este întâmpinat cu o poezie, care lunecă spre urare, spre aratru, cum i se zice, în 1802, Plugușorului de peste veac:

„Păsăruica cea zbârlită,
Când se vede năpârlită
Înăuntru s-a simțit,
Ce să facă mai nu știe
De atâta vijelie
Că-i pare că s-a sfârșit.

Dară ochilor mai cere
Supărare și plăcere
Când se vor viața la ea,
Așa-n astă înnoire
Își arată pribegire
Ca și floarea tinerea.

Într-acest chip se arată
Anul nou acum la față
Cu flori albe înfășat,
Vrând să-nceapă cu muzică
La o fire tinerică
Așa face dezmiertat:

Celor tineri viață bună,
Bătrânilor dimpreună,
Să arate înnoit
Lângă buna păciuire
Ce arată cu iubire
A fi bine veselit,

Și așa strigă pe nume
Către tot omul din lume
Cuvânt foarte mângâios:
Oh, lume, neamuri și gloate,
Acuma vă rog pe toate
Să mă aveți bucuroși,

Că viu la voi cu-ndrăznire,
Cu o tinerică fire
În albeață năpărlit
Și vă dau fângăduință
Să vă fiu de prisosință
Cu de toate înrodit.

Numai voi cu inimi bune
Vârșați foarte rugăciune
Împăratului ceresc
Și aveți dreaptă credință
Ca anul să nu vă minșă
Și așa nădăjduiesc.

Faceți ce Domnului place,
Această viață cu pace
Precum însuși viață poftii,
Pe dreptul împărat
Iubiți cu suflet curat
Că-i a noastre datorii.

Dintr-a voastră dreptate
Apoi nici o strâmbătate
Nu vă va putea sminti,
Drept aceasta cu plăcere
De la mic până la mare
A vă numi îndrăznesc

Și închin ca să vă fie
Anul nou spre bucurie,
De la inimă poftesc
Aibă anul zile bune
Iar ziua să adune
De ce se cuvine ei,
Aibă multa sa rodire
Acest an de păciuire
O mie opt sute trei!”.

Lunile anului au și ele parte de versificări, dar scrise ca niște adevărate prorociri, în templele sibilice străvechi:

„Acuma mi se arată
O ivire luminată

Cu zăpadă strălucind
Și se-ntoarce cu albeață
Luna din buroasă ceață
Far în goluri luminând.

Părul, barbă și mustață
Îmburează și îngheață
Când vii de la săniat
Aflând ușile crăpate
Și ferestrele stricate,
Mai tare ai înghețat.

Tot versificate par să fie și cele câteva „învățători moralicești și înțelepțitoare”, care însoțesc discret lunile anului 1803, pe care, anevoios, dar cu stăruință, prind să îl deslușesc și să-l înțeleg:

„În anul acesta, Doamne, ne ajută
Cu părintească milă, nouă cunoscută!
Spre toată omenirea, te milostivește
Celor asupriți, pace le vestește!
La fapta ce-i bună, toată norocirea
De tot dăruiește, Doamne, fericirea,
Împăratului nostru varsă-i sănătate,
Ca să ne cuprinză tot cu homitate!

*

Trei sunt pe pământ bune lucruri și frumoase,
Mintea, vremea și s-avem îngăduință,
Acestea nouă, astăzi, ne par neputincioase,
Iar mâine pot fi toate cu puțință”.

Îmi plac mesajele creștine ale anului 1803, an în care oamenii încă mai așteaptă vești, care vor sosi „cu părintească milă”, deci de la „Tatăl nostru, care ești în ceruri”. Oamenii încă sunt, în plan metafizic, fii, și nu „robi ai lui Dumnezeu”, dar „mâine pot fi toate cu puțință”, așa că, prețuind profund cele trei haruri, mintea, timpul și înțelegerea, pășesc, din ianuarie 1803, spre celelalte luni, cu speranța că voi găsi nu doar un început de literatură, ci și mărturii despre viață. Mi-e teamă, însă, că românul, fiindcă s-a născut poet, nu și-a mărturisit vreodată „vremea”, adică fărâma de timp, în care și-a tot înfipț înfometat ghearele și dinții.

□

1807: Auzise Napoleon Bonaparte de Suceava? Sigur că știa, după cum o probează în „instrucțiunile pentru o misiune”, referitoare la „mișcările trupelor rusești care țin sub supraveghere Tiraspol și Kamenita”, instrucțiuni scrise în Varșovia, la 17 ianuarie 1807³, și prin care îi cerea Domnului de Montesquiou să-l însărcineze pe Domnul de Vincent, care pleca la Tiraspol, prin Kamenita și Suceava, cu observarea mișcărilor trupelor rusești în Moldova. La întoarcerea de la Tiraspol, de Vincent trebuia să rămână la Suceava, pentru a-și

³ *Correspondance militaire de Napoléon 1-er / extraite de la Correspondance*, tom IV, Paris, 1876, pp. 344-346

continua observațiile, și abia apoi să revină în Varșovia, dar numai în condițiile în care ar avea noutăți de comunicat.

□

1812: Cartea legilor pârgărești. După două vacanțe petrecute în Bucovina, în verile anilor 1886 și 1887, A. D. Xenopol scria, în „O călătorie la Dorna, în Bucovina” („Revista Politică”, Anul II, nr. 4, 1 iulie 1887, pp. 12, 13) că legile austriece nu doar că sunt bune și moderne, dar se și aplică în Bucovina. Numai că legile (pravilele) care-i scoteau pe cetățenii (pârgarii) Bucovinei din beznele feudalismului, pentru a-i valorifica într-o modernitate europeană, beneficiau de traduceri și, deci, de termeni încropiți la repezeală, care pot stârni râsul cititorului de astăzi, care își închipuie că stufoșeniile pe care cu greu le poate desluși ar însemna un limbaj arhaic românesc. Puțini cititori vor sesiza pleonasmul de genul „legile pravilelor” sau „de obște pârgărești”, pe care traducătorii le foloseau pentru a lega explicativ „legile” de „pravile”, pentru că adresanții, „pârgarii” (obștenii, cetățenii) austriecei din Bucovina înțelegeau prin „lege” doar credința ortodoxă și nu pravila.

Deși ne tot prefacem că nu observăm, limbajul acesta stufoș și adesea străin de limbajul curat românesc al sătenilor din Bucovina, după cum o probează compararea colecției de „Documente bucovinene”, pe care T. V. Stefanelli doar le-a transcris din buchii chirilice în litere slavone, păstrând toate greșelile, inclusiv pe cele de pronunție, limbajul acesta, deci, însemna, în 1812, un nivel maxim al limbii române culte, traducerile fiind făcute de cărturari precum Ion Budai-Deleanu sau Vasile Cantemir, care traduseseră și publicaseră, în 1807, codul penal austriac, sub titlul „Cartea de pravilă ce cuprinde legile asupra faptelor rele și călcătoare de poliție și asupra grelelor călcări a politiceștilor orânduiei de poliție”, iar acum, în 1812, publicau și traducerea codului civil austriac, sub titlul de „Cartea legilor și pravilelor de obște pârgărești, pentru toate țările moștenitoare nemțești ale Monarhiei austriecești”, în 3 volume. Pentru mine e șocantă discrepanța dintre modernitatea legislației, în toate prevederile sale, și limbajul românesc desuet, în care sunt reformulate aceste prevederi. Dar legile acelea ale începuturilor istoricității Bucovinei, pe care istoricii le ignoră cu premeditare, conturează o șansă pentru românism, în bună parte valorificată, și pe care tare mi-aș dori să o înțeleg. În fond, de asta voi face un fel de cronică literară a codului civil austriac, în transcripție bucovineană – doar în „diavoleasca” limbă română, nu și în liturgica limbă slavonă („limba lui Dumnezeu”), cu folosirea buchiilor slavone, cu care m-am obișnuit, nu pentru că le-ar „cunoaște și Iisus Hristos”, cum ziceau popii români ai veacului, ci pentru că prefer să mă înșel singur, în tentative de deslușire, decât să mă mai las păcălit de istorici exaltați de măreția culturii noastre românești de limbă rusă (haida-deh! Cum să se facă o cultură românească, în tinda bisericii, în limba slavonă sau în cea greacă?).

Pravilele, adică legile din 1812, aplicabile în întreaga Austrie, inclusiv în Galiția și în Bucovina, urmau să scoată „din lucrare pravila ce era până acum de obște primită, adică partea dintâi a „Cărții legilor pârgărești”, care s-au vestit la 1 noiembrie 1786”. În introducere, se iau în discuție „legile pârgărești (de) peste tot” cuprinsul imperiului austriac (§ 1), precizându-se, prin paragraf special (§ 2), că, „după ce s-a vestit o pravilă, după rânduială, nu se poate nimeni dezvinovăți cu aceasta, că n-ar fi știut de dânsa” (cunoașterea legilor nu e obligatorie, dar respectarea lor, da – cum s-ar zice astăzi), pentru că „legile pârgărești leagă pe toți pârgarii statului ai țărilor pentru care s-au vestit” (§ 4). Pârgar este sinonim cu cetățean, deci legile noi vizau pe toți cetățenii imperiului, care puteau dobândi, prin slujbă, cetățenia sau o puteau pierde prin părăsirea țării „sau prin căsătoria unei femei de pârgar cu un străin” (§ 32)

Partea întâi, care modifică legislația din 1786, se referă la „drepturile persoanelor”, care drepturi „se ating, de o parte, de ființele și potrivirile persoanei, iară de altă parte, se

întemeiază pe potrivirile familiei” (§ 15), drepturile omului devenind funcționale, în imperiul austriac, din clipa nașterii aceluia om. În logică firească, pravila continuă cu reglementări ale căsătoriilor, începând de la logodnă, care nu înseamnă un contract în sine, precum căsătoria, și până la „smintelile de căsătorii” – excelentă definiție arhaică a divorțurilor.

Reglementările dreptului cetățenesc și ale dreptului familiei din 1812 sunt identice cu cele de astăzi, ceea ce probează că, prin înglobarea în imperiul austriac, Bucovina, ca și Ardealul, de altfel, beneficia, pe neașteptate, de o legislație modernă, europeană, specifică iluminismului masonic, prin care Europa și-a smuls rădăcinile din negura feudalismului religios, pentru a le planta în solul hrănitor al liberalismului.

Existau și reglementări pentru „drepturile între părinți și între prunci”, care țin, oarecum de dreptul familiei, pornindu-se de la considerentul că, atunci „când se nasc dintr-o familie prunci, se naște și o dreptate nouă, și legături între părinții căsătoriți și între prunci” (§ 137), religia pruncilor urmând să fie cea în care s-a făcut căsătoria (§ 140), iar obligația principală a părinților fiind aceea de a „purta de grija hranei pentru prunci, până când se pot ei singuri hrăni pentru grija trupului și a sănătății lor” (§ 141). Iar „când soții căsătoriți osebiți sau despărțiți de tot și nu sunt uniți, despre care parte este să se poarte de grija creșterii are judecătoria a griji, nedând slobozenie spre proces, ca pruncii de parte bărbătească, până la patru ani, și de parte femeiască, până la împlinirea de șapte ani, să fie despre mamă grijiți și crescuți, nefiind pruncii mari, mai ales din pricina osebirii și a despărțirii” (§ 142).

Prevederea aceasta a adus mari bătaii de cap mănăstirilor, ai căror robi (ai lui Dumnezeu?) țigani, care se căsătoreau cu roabe de la alte mănăstiri, aveau prunci robi (și ei ai lui Dumnezeu?) care nu mai puteau fi împărțiți după regulile vechi românești, ci după dreptul austriac, deși bieții țigani încă nu fuseseră prinși și în aplicabilitatea dreptului cetățenesc („pravilele pângărești”). Dar și mănăstirile, care stăpâneau cea mai mare parte a Bucovinei, inclusiv vecinii (iobagii) și robii, fuseseră desființate, în marea lor majoritate, iar iobăgia și robia fuseseră înlocuite cu compensări financiare simbolice, după cum se va vedea la momentul potrivit.

„Cheltuiala ce s-a făcut cu creșterea pruncilor nu o pot cere părinții din averea ce-au agonisit-o, după aceea, pruncii. Însă, de cad părinții la sărăcie, sunt datori pruncii lor a-i ține, după cuviință” (§ 154), dar „pruncii nelegiuți n-au asemenea dreptăți cu cei legiuți” (§ 155), termenul de „prepusul drept a nașterii nelegiuite” îi viza pe pruncii născuți înainte sau după căsătorie, deși au existat cazuri când bătrâni, însurați cu femei tinere, treceau cu vederea relația nevastei cu vreun ibovnic tânăr, recunoscându-i pe copiii drept ai lui sau, cum a fost cazul lui Gheorghe Eminovici din Călinești, deși căsătoria nu s-a consumat, mireasa, o oarecare Zoița lui Nicolai Cozmei, fugind în noaptea nunții, cei cinci copiii ai ei au fost înscrși în condica parohială drept Eminovici, deși se trăgeau din ibovnicul George Ungureanu. Dar încălcarea legii s-a făcut pentru că nu a existat denunțul, Gheorghe Eminovici plecând, de rușine, la Pătrăuți, unde avea o soră și unde a și murit, în scurtă vreme, din pricina umilinței.

Un capitol special din pravile este dedicat „epitropiilor și curatelelor”, problema „pruncilor de suflet”, deci adoptați, fiind tratată în capitolul anterior. De regulă, doar după moartea unui tată și, preponderent, în cazul familiilor bogate, se stabilea un „un epitrop (care) are, mai ales, a purta grija pentru o persoană fără vârstă (minori – n. n.) și, dimpreună, a stăpâni averea ei”, în vreme ce „un curator se întrebuințează spre purtarea de grijă de treburile aceluia care, dintr-alt temei, decât a celor fără vârstă, nu sunt înșiși destoinici a le purta de grijă” (§ 188). Și epitropia, și curatela erau reglementate de responsabilități clare, convenite cu și urmărite de judecătoria, astfel ca nici o neregulă să nu fie posibilă, pentru că, pe lângă anulări de epitropii și de curatele, justiția putea stabili și desdăunări, iar „socotelile trebuie să se facă în tot anul sau cel mai mult până în două luni după trecerea anului, și să se dea cu toate dovezile înscris diregătoriei epitropești” (§ 239).

„Cartea legilor pravilelor pârgărești de obște pentru toate țările moștenitoare nemțești ale monarhiei austriece”, partea a doua, începe cu capitolul „despre dreptatea lucrurilor” (proprietăților n. n.), toate „spre întrebuințarea oamenilor” (§ 285), delimitând „lucrurile slobode”, care „sunt lăsate tuturor pârgarilor statului”, cele care doar „se slobod lor numai spre întrebuințare, precum drumurile de țară, râurile, limanurile și malurile”, care „se cheamă avere de obște sau publică”, și cele ce „sunt hotărâte spre purtarea trebuințelor (cheltuielilor) statului, precum sunt veniturile de bani, de poștă și alte venituri împărâtești, moșiile Kamarei (Fiscului, de pildă Fondul Religionar – n. n.), băile (minele – n. n.) și ocnele, birurile și vămile, se numesc averea statului” (§ 287). Pe aceste trei paliere ale proprietății sunt rânduite prevederile legii, cu termeni românești adesea plini de haz în traducerea termenilor de drept obștesc; de exemplu, pentru comunități se folosește termenul de „grămezii”: „În asemenea chip fac lucrurile care, după legea țării, slujesc spre întrebuințare fieștecărui sătean al unei grămezii, moșia grămeziei; iar cele al căror venit este hotărât spre purtarea cheltuielilor grămeziei fac averea grămeziei” (§ 288).

Austriecii nu confiscaseră proprietăți, ci le garantau prin lege, înstrăinarea moșiilor românești din Bucovina făcându-se de către proprietarii români, care le-au vândut, împreună cu iobagii și robii, de bună voie și din proprie inițiativă. Doar colosalele averi mănăstirești, considerate „mână moartă”, au fost etatizate în întregul imperiu, nu doar în Bucovina, și transformate, tot atunci, în fundații menite întreținerii religiei, școlilor, sănătății, inclusiv prin întemeierea de stațiuni balneare, construcțiilor publice și de drumuri. Averile acestea, doar controlate de Fisc (Kamara – de aici expresia „încamerate”), erau folosite „spre purtarea cheltuielilor grămeziei”, deci pentru dezvoltarea provinciei din toate punctele de vedere.

Averile Bucovinei se împărteau, în administrația austriacă, „după osebirile ființei lor: în lucruri (averi – n. n.) cu trup și fără de trup; în mișcătoare și nemișcătoare; în lucruri prețluitoare și neprețluitoare” (§ 291), în paragraful următor precizându-se că „lucruri cu trup sunt acelea care cad aminte; amintirile se cheamă fără trup, de pildă: a vâna, a prinde dreptate și toate celelalte drepturi” (§ 292). Stufosenia și nicidecum echivocul se datora sărăciei limbii „culte” românești de după anul 1800, cu consecința că, după doar două veacuri de la traducerea legilor austriece în română, orice cititor are probleme cu duminirea, pentru că termenii inventați de Ion Budai-Deleanu în română (nu putea prelua, pur și simplu termeni germani, pe care să-i românezeze în neologisme și nici nu cunoștea expresiile de cancelarie moldovenească). Existau, în uricele medievale moldovenești, formulări mult mai fericite și mai explicite, deja îndătinate, dar ardeleanul nu le cunoștea și, în loc de „trupuri de moșie”, de pildă, cum se numeau bunurile corporale anterior, a scris „lucruri cu trup”. Iar „lucrurile fără trup”, adică bunurile necorporale, „a vâna, a prinde dreptate și toate celelalte drepturi”, vizau, de fapt, vechile privilegii domnești („lucrurile nemișcătoare sunt supuse pravilelor ținutului” – § 300), de care beneficiau locuitorii din ținuturile de margine, în contul „străjii” pe care o făceau la hotarele țării. Câmpulungenii, de pildă, deși aveau drepturi aparent răzeșești, nu erau răzeși, pentru că nu erau proprietari ai „lucurilor cu trup” (moșiilor), dar aveau privilegii de folosință asupra lor („dreptățile se numesc la lucruri mișcătoare, nefiind ele împreună cu un lucru nemișcător” – § 298), drepturi de care au profitat pentru revendicarea pădurilor și a munților, Eudoxiu Hurmuzachi obținând, pe la 1860, un compromis cu statul austriac, prin care câmpulungenilor li s-a acordat ceva mai mult decât pădurea obștească, îndreptățită prin legile noi austriece, dar nu și proprietatea asupra moșiilor încredințate lor spre folosință, de-a lungul veacurilor, prin privilegiile voievodale. În cadrul acesta al stabilirii și garantării proprietății („Dreptățile lucrurilor sunt dreptățile stăpânirii, a arendării, a zalogului, a slujbei și a dreptului clironomie” – § 308) austriecii introduceau și un termen nou, referitor la patrimoniu („neprețluitoare”), care nu ținea de averile voievodale, considerate proprietate privată.

Ca să evite orice echivoc, legislația austriacă asupra proprietății, care se aplică și în Bucovina, după 1812, odată cu apariția legislației franciscane, care o preia și modernizează pe cea iosefină, ia în discuție fiecare aspect, începând cu „împărțirea întâia a dreptății lucrurilor” (proprietăților – n. n.), stabilind criteriile care se referă la „stăpânire”, precizându-se că „cel ce are un lucru (avere, proprietate – n. n.) sub puterea sau sub paza sa se cheamă stăpânul ei. De vrea stăpânul unui lucru a-l ține de un lucru al său atunci este el stăpânitorul lui” (§ 309), cu precizarea imediată că „persoanele care sunt zălude de minte nu sunt destoinice a căpăta o stăpânire”, dar că, dacă sunt îndreptățite, „în locul lor poate a fi un epitrop sau curator” (§ 310). „Stăpânirea unuia se cheamă legiuită, când reazemă asupra unui titlu ținut în seamă, adică asupra unui temei a dreptății ce este vrednic spre agonisire. Altmintrele se cheamă nelegiuită” (§ 316), precizează legea, cu trimitere directă, în cazul Bucovinei la îndreptățirile din neam în neam, adică la urice și ispisoaace moldovenesti de odinioară, dar „titlul la lucruri slobode este în slobozenia născută spre urmași (deci îndreptățirea veche, din neam în neam – n. n.), prin care nu se vatămă dreptățile altora” (§ 317), zice legiuitorul, știind că, în feudalismul românesc, nu doar în cel moldovenesc, se confiscau averile, uneori, abuziv pentru „hăinire”, iar legislația austriacă permitea, deci, readucerea cauzelor în fața instanțelor, pentru probarea drepturilor reale de proprietate. Iar din capitolele anterioare am înțeles că un „lucru legiuit”, deci o avere legală, trebuia să fie, în statul austriac, din care Bucovina făcea parte, declarat, măsurat, înregistrat și probat ca îndreptățire. Austria nu confiscă averile băștinașilor, deși solicita „legiuirea” proprietăților în fața instanțelor („Prin un titlu legiuit capătă omul numai dreptate spre stăpânirea unui lucru, iar nu însăși stăpânirea moștenitoare. Cel ce are dreptate numai spre stăpânire, la neprimirea lui nu se poate pune în stăpânire, din puterea sa, ci trebuie să o ceară de la judecătorul rânduit cu arătarea titlului său, pe calea judecății” – § 320), Austria, deci, nu a fost complice la înstrăinarea moșiilor românești, ci boierii moldoveni, cu proprietăți în Bucovina, au fost cei care au vândut moșii și oameni străinilor. E drept, oamenii, adică robii și iobagii, proveneau din țările vecine: robii țigani, cumpărați mai ales din Țara Românească, dar și din Ardeal – ceea ce mă face să cred că țigani sunt, de fapt, „resturile cumanice”, care dispar din istorie fără urmă, după ce întemeiaseră și voievodate, iar iobagii, din sudul Poloniei, din Rusia și din Ardeal, fiind numiți, datorită provenienței, „vecini”. Culmea este că, în timp, robii și iobagii aveau să dea o bună parte din substanța identitară a neamului românesc, românii autentici, razeșii – de la Cantemir citire, sau chiaburii – de la bolșevici citire, fiind exterminați prin temnițele și prin lagărele de muncă forțată ale comunismului agresiv și intolerant al anilor 1948-1965.

Vechile privilegii grănicerești găsesc o exprimare clară, deși vag amuzantă în traducere ardelenescă pentru bucovineni: „lucrurile trupești mișcătoare (vânatul și peștele din pădurile și apele unor moșii – n. n.) se iau în stăpânire prin prinderea firească, prin ducere din loc sau prin punerea la pază” (§ 312).

După definirea proprietății, legiuitorul austriac stabilea, pentru toate provinciile imperiale, inclusiv pentru Bucovina, „dreptatea averii”, stabilind că „toate acele ce sunt a cuiva (dezacordul ținea de gramatica românească a vremii – n. n.), toate lucrurile sale cu trup sau fără trup se cheamă averea sa” (§ 353) și că „toate lucrurile sunt de obște obiecturi a dreptății de avere și fieștecine, pe care nu-l scot pravilele (legile – n. n.) lămurit afară, este volnic a-și agonisi dreptate însuși prin sine” (§ 355), cu precizarea că „numai din plățirea unei îndelungate arenzi sau a venitului pe an de pe un loc încă nu se poate naște împărțirea averii”, pentru că „la toate întâmplările la care nu se arată curat despărțirea dreptății asupra substanței despre dreptatea asupra folosului, este fieștecare stăpânitor adevărat să se socotească de stăpân deplin” (§ 360). Iar „când un lucru, ce încă nu este împărțit, este a mai multor

persoane, atunci se naște o avere de obște” (§ 361), cu prerogative se stăpânire clare și, desigur, cu garantarea proprietății („dreptate de avere”).

Un capitol distinct, al treilea, „despre agonisirea averii prin proprietate”, stabilește, mai întâi, „trebuințe legiuite spre agonisire”, cea dintâi „trebuință” postulând că, „fără titlu și fără un chip drept de agonisire, nu se poate căpăta nici o avere” (§ 380), și că doar „la lucruri slobode se află titlul în slobozenia născută a le lua la stăpânire” (§ 381), printr-un plus social, desigur, pentru că „lucrurile slobode se pot agonisi de fieștecare mădular (organism – n. n.) al statului, prin proprietate, nefiind strămtorată această volnicie prin pravilele politicești sau neavând o seamă de protimisiri (atingeri) proprietății” (§ 382), iar ca exemple se dau „dreptatea vânatului sau a păsării (pescuitului – n. n.)”, atunci când „se împiedică creșterea fără măsură a vânatului”, „răpirea mierii ce se face prin albini streine” etc., dar cu pedepsirea „tâlharilor de vânat” (§ 383), cum îi numea traducătorii legii, în română, pe braconieri. Și în cazul acestor agoniseli întâmplătoare existau limite, pentru că, de pildă, orice „roi de albini domestice și alte fiare blânde sau îmblânzite nu sunt lucru de a se prinde slobod” (§ 384). Iar pentru posibile erori, cum ar fi confundarea unor roiuri de albine îmblânzite cu cele sălbatice, acestea pot fi îndreptate, potrivit legii, cu despăgubiri „după cuviință”, adică în raport de ce se va negocia cu proprietarul roiului respectiv. Toate amănuntele referitoare la posibile agonisiri legale de „lucruri slobode” sunt prezente în lege, și ca să prevină abuzurile, și ca să deslușească drepturile, apoi se trece la capitolul „despre agonisirea averii prin creștere”.

„Creștere se cheamă toate ce se nasc dintr-un lucru sau se adaugă noi spre lucru, nefiind date stăpânului de altul cineva. Creșterea se sporește prin natură, prin meșterșug sau prin amândouă odată” (§ 404), „roadele firești”, nominalizate de legiuitor, în acest capitol, fiind „buruienile, bureții”, dar și „toate foloasele care i se nasc dintr-un dobitoc stăpânului dobitocului” (§ 405). Se reglementează, în afară de creșterea animalelor, și creșterea averii prin construcții noi, condiționându-se onestitatea procurării de materiale, dar și a amplasamentului, și stabilindu-se măsurile administrative în cazul unor încălcări de proprietate.

Nu stă în intenția mea enumerarea tuturor prevederilor legii proprietății, valabilă în imperiul austriac și, implicit, în Bucovina – caz în care aș recurge la transcrierea legii respective, ci doar țin să argumentez că, prin anexarea nordului moldav, locuitorii beneficiau de o legislație modernă, valabilă în toată Europa Centrală. Implementarea acestor legi, care presupunea existența unui aparat administrativ experimentat, justifică înglobarea „cercului” bucovinean în Galiția, iar nemulțumirile publice care se vor isca, ulterior, nu țineau de problemele laice de administrație, ci de cele confesionale, în condițiile în care ortodoxia devenea, inclusiv în cadrul decizional privind averile mănăstirești, administrate de Kamara (fisc), vocea a doua, după catolicism. Ortodoxia, în Bucovina, adora noua stăpânire până la slugărnicie, fiind ademenită cu bunăstare, dar nu se împăca și pace cu autoritatea catolică asupra vanelor bunuri pământești, de care slujitorii dreptei credințe (ortodoxiei) aveau nesățioasă pohtire. Exista, ce-i drept, și un capitol al legii, care vorbea „despre agonisirea averii prin danie”, dar daniile străvechi fuseseră smulse din „mâna moartă” a proprietarului ecleziast, pentru a fi transformate într-un bun folositor neamului românesc din Bucovina.

Daniile însemnau „agonisire prin mijlocire”, adică „lucrurile care au un stăpân se agonisesc prin mijlocire, trecând ele, într-un chip legiuit, de la un stăpân la altul” (§ 423), mijlocirea fiind efectul „unui contract”, testament sau hotărâre judecătorească, prin care lucrurile „le capătă primitorii” laici sau clericali, în condițiile în care ele nu sunt împovărate de vânzări anterioare tănuite, de datorii sau de zalogiri, circumstanțe bine analizate în lege, începând cu zalogirile, stabilindu-se că „dreptatea zalogului este dreptate de avere, care este pozvolită creditorului” (§ 447), iar „dreptatea zalogului se atinge drept tot de o pretenție țititoare în seamă” (§ 449).

Prevederile care țin de urbanism poartă un titlu ciudat în traducerea lui Ion Budai-Deleanu, „Despre slujbe”, adică despre obligații și interdicții edilitare comunitare, cu postularea faptului că „prin dreptatea slujbei se îndatorește un stăpân a suferi sau a lăsa ceva spre folosul altuia, în privința lucrului său. Este o dreptate moștinească, care lucrează asupra fieștecărui stăpânitor a lucrului spre slujbă” (§ 472). După o delimitare a tipurilor de slujbe, în „slujbe de moșie și de persoană”, în „slujbe de câmp și de casă”, se stabilesc interdicțiile în construcția unei case, respectiv „1. Dreptatea de a pune o greutate a zidirii sale pe o zidire străină; 2. A înființa o bârnă sau o grindă înspre străin; 3. A deschide o fereastră înspre străin, ori pentru lumină, ori pentru priveală; 4. A face un acoperământ sau un cerdac asupra locului vecinului; 5. A duce fumul prin hornul vecinului; 6. A îndrepta picurii streșinii pe loc străin; 7. A vărsa sau a îndrepta curături spre locul vecinului” (§ 475), apoi, în paragraf aparte, sunt prevăzute obligațiile: „8. A nu-și înălța casa sa; 9. A nu o coborî; 10. A nu lua lumina și aerul; 11. Sau prăvala casei stăpânitoare; 12. A nu duce picurii din streășina casei sale după locul vecinului, căruia pot fi folositori spre udarea grădinii sau spre împlerea groapei sale sau într-alt chip” (§ 476).

Interdicții și mai importante („slujbele mai alese de cămin”) în raport cu proprietățile vecinilor vizează: „1. A ține pe loc străin cărare, drum de vite sau de care; 2. A scoate apă, a adăpa vite, a duce și a îndrepta apa încoace; 3. A paște vite (pe pământul vecinului – n. n.); 4. A tăia lemne, a strânge crengi uscate și dezbinat, a culege ghindă și a strânge (grebla) frunză; 5. A vâna, a pescui și a prinde păsări; 6. A săpa piatră și nisip, a arde var” (§ 477). Paragrafele următoare stabilesc și excepții, de pildă referitoare la „cel care are dreptate a aduce apă dintr-un loc străin”, stabilind și condițiile legale în care o poate face, „dreptatea pășunii” („întrebuințarea dreptății de pășune”), „întrebuințarea rodului” etc. Apoi sunt reglementate „dreptatea clironomieii”, dreptul moștenirii („Despre voia cea mai de pe urmă peste tot și despre testamenturi osebit”), dreptatea „clironomilor următori”, „micșorarea și stricarea testamentului”, „averea de obște și alte dreptăți de lucruri” etc., adică toate aspectele și caracteristicile proprietății care îi oferă și îi garantează acesteia un parcurs dinamic, flexibil, evolutiv.

Un capitol voit individualizat al legii proprietății (XVII) se referea la „dreptățile lucrurilor persoanei” și la „temeiul prin care o persoană alteia este îndatorită spre o dare”, prin contract (§ 859), inclusiv despre „contractul dării sub pază”, al „dării împrumut”, „de schimbare”, „de cumpărătură”, „de stăpânire de obște a moșiilor”. „contractul căsătoriei” etc., contracte bine analizate, calculate și încheiate fără nici echivoc, un pentru că „omul își poate arăta voia sa numai lămurit, prin cuvinte și semne de obște primite” (§ 863), contractul înlesnind și determinând parcursul economic evolutiv, despre care vorbeam mai sus. Desele trimeri ale legii contractului la alte capitole ale legii proprietății, care sunt obligatorii și în dinamica contractuală, probează acuratețea legislației care tocmai se încetățenea, la 1812, și în Bucovina, o acuratețe care se reflectă și în evidențele administrative ale statului, indiferent de categoria pe care o gestionau acele evidențe.

„Despre plenipotenție și despre alte chipuri a purtării de grija trebilor”, chestiune contractuală mult mai complexă, care vizează obligațiile „persoanelor care sunt așezate de obște spre purtarea de grijă a trebilor hotărâte” (§ 1003), chiar dacă, în baza legii, „contractul de plenipotenție se poate face din gură sau în scris” (§ 1005), tot se soldau cu un document sau uric, după cum adăuga în paranteză traducătorul, pentru că și împuternicirile obștești erau diverse și limitate sau extinse la unele sau la toate problemele obștii, dar rezolvarea acelor probleme se făcea de către împuternicit în baza unui contract, prin care, în fond, își asuma și responsabilitățile împuternicirii, îndatoririle lui fiind clar precizate de lege. În Bucovina, unde doar preotul satului știa să scrie și să citească, recursul la legile lumești tot el le făcea, în baza împuternicirii, pe care o putea delega unui al doilea împuternicit (dascălul, de pildă, sau un avocat), dar fără ca al doilea împuternicit să poată ceda împuternicirea unui al treilea.

Legislația muncii era reglementată de „contracturile răsplătirii pentru faceri de slujbe”, adică „un contract de leafă”, care rezulta „când a făcut cineva tocmeală pentru o treabă sau pentru un lucru” și când se „socotește că s-a primit de o leafă potrivită” (§ 1152), iar „regulile ce s-au așezat aice se țin în seamă și despre avocați, doctori și chirurghi, despre doctori provizorii, meșteri”, deci pentru acele „persoane care a tocmit pentru ostenele sale o leafă, o plată sau alt bacșiș anume” (§ 1163). Legislația muncii, în 1812, nu însemna decât un început promițător pentru un domeniu și fenomen social fundamental, cel al interactivității civilizației umane.

Amuzant mi se pare mie „contractul de noroc”, prin care „se făgăduiește și se primește nădejdea unui folos neștiut” – fiți fără grijă, nu se referă la... promisiuni electorale, deși „cuprinde, după cum s-a făgăduit ceva sau nu s-a făgăduit” (§ 1267), contracte de noroc fiind „rămășagurile, jocul și soarta” (§ 1269), și acestea reglementate prin lege. La fel de amuzant mi se pare să descopăr în îngrădirile limbii române, la 1812, pentru traducerea unei legislații germane moderne și cu o terminologie juridică deja consacrată, confirmări ale unor etimologii românești străvechi, precum sinonimele „fund” și „moșie”, „fund” definind o proprietate obștească mărginașă, iar „moșie”, o proprietate de intravilan consacrată după ieșirea unui „moș” sau „stâlp” din indiviziunea proprietății obștești și recunoscută drept avera cuvenită după un moș îndepărtat (moșie), nu după un bun sau străbun, care și-a stâlpit hotarul pământului său și al urmașilor săi, fiind recunoscut de „stâlp”. Dar cine să-și mai aducă aminte sau să-și mai pună mintea la contribuție...

□

1823: Podoaba Neamului vine din paza legilor strămoșești. Printre cărțile liturgice ale secolului al XVIII-lea se numără, ca și în veacurile anterioare, și catavasierile cu „trebuincioase cântări”, în care se află și rădăcinile cântărilor bisericești, cunoscute sub numele de cântece de stea și vifleimuri, iar mai târziu, după anihilarea colindelor străvechi, drept „colinde de Crăciun”. Eu am luat ca reper „Catavasiariu cu multe preste tot anul trebuincioase cântări”, de Dimitrie Râmnicianul, cu precizarea că nu există diferențe importante între cărțile de cântări mai vechi și aceasta, pe care am preferat-o pentru scrierea lizibilă, care îmi îngăduie să descifrez mai ușor buchiile. Temele creștine pe care le caut se găsesc, alături de alte cântări bisericești, în „Catavasi la nașterea Domnului nostru Isus Hristos” (ortodoxia avea să scrie „Iisus” cu doi de „i”, pentru a se diferenția de catolici și de protestanți, mult mai târziu), iar textele acestor cântări sunt traduse, în marea lor majoritate, din cărțile bisericești grecești sau slavone, melodiile originale fiind în totalitate bizantine (există și partituri, în cărți distincte, unele grecești, cu notația bizantină din bucle, altele slavone, cu note asemănătoare celor de azi, dar rombice – ca la tabulariile catolice, și fără delimitarea măsurilor).

Ca simple traduceri din greacă, deși s-au cântat, vreme de veacuri, în bisericile românești, imnurile și odele acestea nu au căpătat caracter popular, adică nu au trecut dincolo de zidurile bisericilor, până ce nu au fost rescrise în metrică populară băștinașă. Sunt, totuși, și formule stihuite care s-au răspândit imediat, precum „Lăudați / și cântați / și vă bucurați” sau „Mila Domnului să fie / De aici, până-n vecie”, deși astfel de stihuri nu înseamnă creații românești, ci doar traduceri fruste. Nici măcar adaptări, precum cele din secolul al XIX-lea, inclusiv din literatura europeană cultă, care căpătau, prin adaptări, o specificitate românească. Dar nu închinările și condițiile concretizării de metafizic au prins la poporul român, ci adaptările de epic, două la număr, care, în catavasiile Nașterii Domnului sunt sumare, dar amplificate, ulterior, prin versificări călugărești, precum cele făcute de protopopii ardeleni Ioan Tincovici și, mai ales, Ioan Thomici, despre care v-am vorbit. Doar câteva scurte propoziții aveau să se transforme, ulterior, în „colinde creștine”, și anume: „Tatăl bine a voit.

Cuvântul trup s-a făcut și Fecioara a născut pe Dumnezeu Împărat. Steaua vestește. Filosofii se închină. Păstorii se minunează. Și făptura se bucură”, iar mai sus, „Păstorii pe cel născut slăvesc. Filosofii daruri aduc stăpânului; îngerii cântă”, pentru că „astăzi Hristos în Vifleem se naște din fecioară; astăzi cel fără de început se începe”. Partea cu răscumpărarea „blestemului Evei”, prin Fecioara Maria, nu a interesat pe români, așa cum nu i-a interesat nici alegoria despre Iona, din același grup de catavasii ale Nașterii. Ei s-au mulțumit doar cu un epic duios și tocmai aici e diferența uriașă dintre colindele Datinii și „colindele creștine”: colindele ancestrale sunt doar alegorii, adesea greu de descifrat și, aparent, cu ruperi de logică, pe când cântecele de stea și vifleimurile sunt limpezi și pe înțelesul tuturor, adesea înnobilate de o tradițională duiosie care transformă într-un profund metafizic aglomerarea de diminutive, de genul „mititel, / înfățșel / în scutec de bumbăcel”, care consacră și dezvăluie o dragoste adevărată și de cosmică dimensiune.

Există și un „Catavasier grecesc și românesc”, tipărit la Șcheii Brașovului, în onoarea împăratului Francisc I, care-mi amintește de spusele amare ale cărturarului ardelean Dr. Grigore Silaș, care, după ce îndemna „să năzuim a conserva aceste tradițiuni sacre ca pe unele din cei mai principali și mai puternici conservatori ai naționalității noastre române printre furtunile milenare”, preciza, cu luciditate și curaj, că „Biserica ne face serviciu național conservativ numai accidental, numai întrucât știe răspândi lumina; ea, din contra, ne-a dat când pe mâna slavonismului, când pe a grecismului, când pe altele”⁴. Catavasierul acesta începe cu „Troparul Nașterii”, în grecește, în partea de sus a paginilor, dar cu buchii chirilice, și în românește, în partea de jos, apoi continuă cu „Catavasii la Nașterea Domnului nostru Isus Hristos”, în grecește și tot cu buchii, cale de 50 de pagini, după care urmează traducerile în românește.

În 1823, dascălul Școlii de muzică a Mitropoliei Bucureștilor, Macarie ieromonah, publica un „Irmologhion sau catavasieriu musicesc / care cuprinde în sine Catavasiile Praznicelor Împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu”, ale Trodului și ale Penticostariului, precum se cântă în sfânta lui Hristos Dumnezeu biserica cea mare / acum întâiași dată tipărit, în zilele Prea Luminatului nostru Domn / Ioan Sandul Sturza / într-o întâiul an al domniei sale”, cu blagoslovenia mitropolitului Veniamin, iar cartea aceasta, pe lângă notațiile muzicale, cuprinde și repetate îndemnuri de a se cânta și vorbi românește, în prefața „Cinstului și în Hristos iubit patriot cântărețului român ce-i în Hristos îmbrățișare”, care începe superb și adevărat:

„Podoaba și fericirea unui Neam, iubitele, vine din paza legilor strămoșești și din dragostea și râvna cea fierbinte spre sporirea împodobirii Neamului. Pentru că legile ca niște izvoare adapă sufletul, înmulțesc și hrănesc acea strânsă legătură a dragostei și a râvnei de care spânzură sporuri și fericiri, lucrează și înmulțesc științele, care atât de trebuincioase sunt în viața oamenilor, încât un Neam nebăgător de seamă, călcător de legi strămoșești, fără dragoste, urător spre cei de un neam, și fără râvna faptei bune și a împodobirii Neamului său, cade în cea mai jalnică nefericire și se surpă întru adâncul nesimțirii și al ticăloșiei.

Și aceasta, iubitele, întocmai o am pățit noi, românii, neamul cel mai slăvit al Lumii, oarecând, cel mai iscusit și mai înțelept întru științe, și cel mai puternic și nebiruit întru arme.

Că din nestatornicia și prefacerile vremurilor și a fericirilor, înșine, de bună voie, lăsându-ne ca să fim înfrânți, întâi de la cele mai puternice, ne-am depărtat de la slovele cele strămoșești și, nemaiaivând pe ale noastre, prin încet, încet, fără a simți, ne-am surpat în desăvârșita prostie și ticăloșie.

Și încă de atunci, în multe cursuri de ani, nu numai cu slovele celea chirilice ne-am slujit, ci și cu cărțile, și cu graiul lor ne-am întrebuințat, precum până în ziua de astăzi încă se

⁴ Dr. Gregoriu Silasi, *Transilvania*, Anul VIII, nr. 5 din 1 martie 1875, p. 52

văd cărțile lor prin Bisericile noastre, rămase și hrisoavele încă toate netălmăcite, a pururi protimisind pe cele străine și totdeauna huliți fiind de cei străini cu cel mai necinstit titlu, proști, proști, proști...

Precum și cu carte elinească și cu psaltichia grecească de-a pururi ne-am slujit, și până în ziua de astăzi atât protimisim și carte cea elinească, și psaltichia cea grecească, încât cei mai mulți, după ce învață carte puțină elinească, se rușinează a se arăta că sunt români și, din cât pot, își tăgăduiesc și Nația, și Neamul...

Așadar, și cei ce învață câte puțină psaltichie grecească, până în ziua de astăzi se rușinează nu numai de a cânta „Heruvimii” și altele românește, ci și „Doamne, miluiește!” de a zice pe limba lui.

Mulți râvnitori, în vremi, s-au arătat cu râvnă ca să facă câte ceva spre folosul și podoaba Neamului, în patriotica grăire, dar totdeauna au stătut piedicile atâtea, nu numai de la cei ce de-a pururi pândesc deșteptarea și sporirea noastră, dar și de la cei deștepti din însăși Neamul nostru, care, nesimțind ticăloșia (în înțelesul de neputință, slăbiciune, peste tot în acest text – n. n.) într-o care se află prăpăstuiți, totdeauna, se fac îndemnătorii aceluia spre rău și, dintr-acest fel de pricină, sporiri, limba noastră zace primejduindu-se în cele mai jalnice suspinuri”.

Mulți și din psaltii cei desăvârșiți din Neamul nostru s-au arătat cu râvnă în vremi, ca să facă câte ceva în limba noastră, precum fericitul într-o pomenire Arsenie ieromonah Cozianul, Calist protopsaltul Sfintei Mitropolii a Bucureștilor, și Șerban protopsaltul Curții Domnești”.

Textul acesta strălucit, care milita pentru reîntoarcerea la „paza legilor strămoșești”, „la slovele cele strămoșești” și la uzul limbii noastre, nu întrezărea, totuși, în „legile strămoșești” altceva decât tradițiile creștine ale românilor, care, pe atunci aveau o vechime de aproape un mileniu și jumătate, tradiții care, printr-o ciudată întâmplare a sorții civilizației europene, stigmatizau, drept „cântări satanice”, și legile primordiale, și pe strămoșii neamurilor europene, deci rădăcinile identitare. Dar și în colindele creștine înregistra neamul nostru o întârziere, într-un fel benefică, pentru că, atunci când europenii pierduseră tradițiile de Crăciun, noi abia le inventam și, pentru că le mai avem, ne-ar putea fi astăzi de mare folos, cu condiția să conștientizăm diferența dintre inițierile primordiale și inițierile creștine. În cartea ieromonahului Macarie se găsesc, puse sub portative profund bizantine (nu e nevoie să te pricepi la muzică pentru a te lămurii că vocalele îndelung gălgâite identifică o astfel de muzică), catavasiile larg răspândite în vreme, doar ca stihuri, prin tot felul de tipărituri bisericesti.